

Т. В. Терещенко

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА КРАЇН
АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОГО
РЕГІОНУ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ
XX – НА ПОЧАТКУ XXI СТ.

Навчальний посібник

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
ННІ міжнародних відносин, історії та філософії
Кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин

Т. В. Терещенко

**ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА КРАЇН АЗІЙСЬКО-
ТИХООКЕАНСЬКОГО РЕГІОНУ В ДРУГІЙ
ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.**

Навчальний посібник

Черкаси–2023

УДК 327.3
ББК 66.4(6)
Т 35

Рецензенти:

докторка історичних наук, декан історичного факультету, професорка кафедри всесвітньої історії та методик навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, професорка
З. В. Священко

кандидатка історичних наук, доцентка кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, доцентка
А. П. Іржавська

Науковий редактор:

кандидатка історичних наук, завідувачка кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, доцентка
В. О. Кірєєва

*Рекомендовано до друку Вченою радою Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
(протокол № 1 від 31 серпня 2023 року)*

Т 35 Терещенко Т. В. Зовнішня політика країн Азійсько-Тихоокеанського регіону в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. : навч. посібник / Т. В. Терещенко. Черкаси : Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2023. 193 с.

На основі директивних, нормативних та методичних документів укладено навчальний посібник з дисципліни «Зовнішня політика країн Азійсько-Тихоокеанського регіону в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.» для студентів спеціальності 291 – Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії, Навчально-наукового інституту міжнародних відносин, історії та філософії Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

УДК 327.3
ББК 66.4(6)
Т 35© Т. В. Терещенко, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1.1. Мета викладання дисципліни	4
1.2. Завдання вивчення дисципліни	4
1.3. Міждисциплінарні зв'язки	4
1.4. Знання та вміння	4
1.5. Зміст тем дисципліни	6
2. РОБОЧА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ	9
2.1. Трудомісткість курсу	9
2.2. Структура та обсяг годин за темами курсу	9
2.3. Тематика і зміст лекцій	12
2.4. Зміст семінарських занять та методичні рекомендації до них	96
3. САМОСТІЙНА ТА ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА	131
3.1. Методичні рекомендації з організації самостійної роботи	131
3.2. Зміст самостійної та індивідуальної роботи	131
3.3. Тематика рефератів і методичні рекомендації до них	146
3.4. Додаткова тематика рефератів з курсу	146
3.5. Теми для індивідуальної роботи студентів	149
4. КОНТРОЛЬ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ	151
4.1. Питання для самоконтролю	151
4.2. Тести для поточного контролю знань студентів	152
4.3. Модульні контрольні роботи	163
4.4. Методичні рекомендації до виконання модульної контрольної роботи	163
4.5. Питання для підсумкового контролю	165
4.6. ККР	167
4.7. Форми контролю	168
4.8. Система, форми, критерії і шкала оцінювання знань	168
5. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ	176
5.1. Література	176
5.2. Інформаційні ресурси	183
5.3. Основні поняття і терміни	184

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Зовнішня політика країн Азійсько-Тихоокеанського регіону в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістра освітньої програми «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». Дисципліна читається на І курсі в обсязі 3 кредитів у другому семестрі, в тому числі аудиторних – 30 годин, з них лекцій – 14 годин, практичних занять – 16 годин, самостійної роботи – 60 годин. Вивчення дисципліни завершується іспитом.

Метою викладання навчальної дисципліни – вивчення особливостей та закономірностей розвитку міждержавних відносин в Азійсько-Тихоокеанського регіону, специфіки формування міждержавних структур співробітництва держав регіону.

Завдання дисципліни:

- комплексне вивчення Азійсько-Тихоокеанського регіону як міжнародно-політичної реальності;
- вивчення основних тенденцій сучасних міжнародних відносин та геополітичних процесів регіону;
- досягнення достатнього рівня володіння дисципліною для самостійного аналізу, оцінки і здатності прогнозування сучасних міжнародних процесів в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Міждисциплінарні зв'язки: навчальна дисципліна органічно пов'язується з іншими дисциплінами – «Міжнародні відносини та світова політика», «Історія міжнародних відносин», «Країнознавство», «Теорія міжнародних відносин» тощо.

Заплановані результати навчання.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати:**

- природу міжнародного співробітництва, характер взаємодії між міжнародними акторами, співвідношення державних, недержавних акторів у політиці регіону;
- принципи, механізми та процеси забезпечення зовнішньої політики держав АТР, особливості взаємодії між зовнішньою та внутрішньою політикою, визначення та реалізації на міжнародній арені національних інтересів держав, процесу формування та реалізації зовнішньополітичних рішень в державах регіону;
- природу та характер взаємодій окремих країн регіону на глобальному, регіональному та локальному рівнях;
- особливості політичної та культурної комунікації у міжнародних відносинах держав АТР;
- особливості, основні напрямки, глобальні та регіональні пріоритети зовнішньої політики держав.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **вміти**:

- здійснювати опис та аналіз міжнародної ситуації в регіоні, збирати з різних джерел необхідну для цього інформацію про міжнародні та зовнішньополітичні події та процеси;
- досліджувати проблеми міжнародних відносин, регіонального розвитку, зовнішньої політики, міжнародних комунікацій, із використанням сучасних політичних, економічних і правових теорій та концепцій, наукових методів та міждисциплінарних підходів, презентувати результати досліджень, надавати відповідні рекомендації;
- визначати зовнішньополітичні орієнтири світових та регіональних геополітичних центрів;
- якісно і глибоко розуміти й аналізувати процеси, що відбуваються в Азійсько-Тихоокеанському регіоні в цілому, поглянути на ситуацію ширше, ніж це дозволяє вузька спеціалізація на конкретній країні або регіоні.
- розуміти і вміти застосувати на практиці знання в області політичної та економічної інтеграції в АТР;
- науково коректно застосовувати основні поняття і категорії пов'язані з дисципліною;
- визначати та аналізувати специфіку зовнішньої політики країн Азійсько-Тихоокеанського регіону;
- застосовувати теоретичні знання для аналізу сучасної зовнішньої політики країн Азійсько-Тихоокеанського регіону;
- визначати місце та роль країн Азійсько-Тихоокеанського регіону у сучасних міжнародних відносинах;
- самостійно прогнозувати подальші напрями розвитку зовнішньої політики країн АТР та їх вплив на міжнародні відносини.

Зміст тем дисципліни

РОЗДІЛ I. ФОРМУВАННЯ ОСНОВНИХ ВИМІРІВ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОГО РЕГІОНУ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Тема № 1. АТР у системі міжнародних відносин після Другої світової війни.

Загальні проблеми визначення АТР. Географічний підхід. Поняття «Азійсько-Тихоокеанський регіон» (АТР) і загальна характеристика регіону. Структура АТР в дослідженнях закордонних авторів. Сучасні концепції та підходи в області визначення АТР. Економічна характеристика АТР. Економічний підхід. Фактори, що формують регіон як соціально-політичну цілісність. Аналіз впливу окремих держав на розвиток АТР. Регіональні особливості та проблеми АТР. Політичний підхід. Відмінності країн регіону: за рівнем економічного розвитку, релігії, мови, формами державного правління. Кордони АТР, труднощі їх визначення. Становлення регіону в усіх сферах: економічній, політичній, соціальній, культурно-цивілізованій. Структура АТР. Субрегіони АТР. АТР як підсистема системи міжнародних відносин. Формування АТР як цілісної підсистеми міждержавних відносин у 1950–1980 рр. Держави АТР як складова глобальної системи міжнародних відносин. Регіональні проблеми АТР. Конфлікт інтересів між головними силами регіону: США та Китай.

Тема № 2. Зовнішньополітична стратегія США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (1945–2000 рр.)

Основні інструменти впливу США в регіоні. Домінування американської технологічної думки, можливість підтримки існування й свободи певних країн в регіоні військовим забезпеченням. Власна військова присутність США в регіоні, її вплив на події в регіоні. Республіка Корея та Японія як союзники США. Система економічних і військових альянсів в Азії, створені у другій половині ХХ ст. Спроба стратегії «повернення до Азії» за адміністрації Б. Обама. Економічні союзи з Австралією та Сінгапуром. мала для також виразно окреслені Геополітичні мотиви США у кооперації з Сінгапуром.

Тема № 3. Зовнішня політика Японії в АТР в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Конституційні основи зовнішньої політики післявоєнної Японії. Японсько-американський договір безпеки 1951 р. та його значення для формування зовнішньополітичного курсу Японії. Японія в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Японське «економічне диво» та його вплив на

концептуальні основи зовнішньої політики країни. Сучасний етап японсько-американських відносин. Японія і Китай: співробітництво та суперництво. Російський напрям у зовнішньополітичній стратегії Японії. Проблема Курильських островів та перспективи її розв'язання. Корейська проблема крізь призму японських інтересів. Європейський напрямок зовнішньої політики Японії. Особливості політики Японії в країнах Азії, Африки, Океанії.

Тема № 4. КНР у системі міжнародних відносин АТР в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Утворення КНР та формування її зовнішньополітичного курсу. Зовнішньополітична стратегія КНР в період «холодної війни». Еволюція китайсько-американських відносин. Зміни у зовнішньополітичній стратегії КНР в кінці 1970-х рр.

Концепція багатополярного світу у зовнішній політиці КНР. Стратегія Китаю в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Проблема Тайваню у зовнішній політиці КНР. Еволюція та сучасний стан відносин Китаю з Індією. Китай в Шанхайській Організації Співробітництва. Сучасний стан відносин КНР з США. Китай і росія: досягнення, проблеми, перспективи. Європейський напрям зовнішньої політики КНР. Сучасний Китай на шляху до світового лідерства. Концепція «Великого Китаю».

Тема № 5. Зовнішня політика та міжнародне становище нових індустріальних країн (НК) в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Проголошення незалежності держав Південно-Східної Азії та особливості їхнього політичного розвитку. Розкол В'єтнаму та його зовнішньополітичні наслідки. В'єтнамська війна. Об'єднання В'єтнаму та еволюція його зовнішньополітичного курсу.

Утворення Малайзії і проблеми її визнання в регіональній політиці. Незалежний Сінгапур і його зовнішня політика. Політичний розвиток Камбоджі і Лаосу та особливості їхніх зовнішньополітичних курсів. Таїланд в регіональній політиці.

Утворення Індонезії та її політичний розвиток. Еволюція зовнішньополітичного курсу Джакарти. Проблема Східного Тимору та її розв'язання. АСЕАН як чинник врегулювання внутрішньорегіональних протиріч.

РОЗДІЛ II. ГЕНЕЗИС ТА ЕВОЛЮЦІЯ ПОСТЫПОЛЯРНОЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН В АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОМУ РЕГІОНІ.

Тема № 6 Інтеграційні процеси та міжнародні організації АТР на межі ХХ – початку ХХІ ст.

Шанхайська організація співробітництва (ШОС). Створення ШОС як безпекової організації. Формування механізмів безпеки. Потенціал ШОС як воєнно-політичної організації. Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) та його розширений варіант АСЕАН+. АСЕАН як противагу КНР в часи Холодної війни. Сфери економічного впливу АСЕАН. Мета АСЕАН. Структура АСЕАН. Азійсько-Тихоокеанське співробітництво (АТЕС). Створення АТЕС після Холодної війни. Сфери економічного впливу АТЕС. Мета АТЕС. Структура АТЕС.

Ресурсний, технологічний, фінансовий потенціал АТР. Присутність закордонних ТНК, фінансових компаній, банків, виробничих компаній, неурядових організацій в АТР. Політика «м'якої сили» країн АТР. Співпраця в галузі культури, науки, освіти на просторі АТР. Співпраця в освітній сфері. Договори про освіту. Співпраця з Далеким Сходом і Сибіром. Стратегічні інтереси США і ЄС в АТР. Субрегіональне, прикордонне і транскордонне співробітництво АТР.

Тема № 7. Міжнародні відносини країн АТР на рубежі ХХІ ст.

Форуми і саміти з безпеки в АТР. Проблема відсутності всеосяжної системи колективної безпеки в АТР. Об'єкти міждержавних територіальних суперечок і «заморожені конфлікти» в АТР. «Ядерна програма» КНДР. Проблема об'єднання Корейського півострова, позиції провідних держав. Договори про оборону і військові бази в АТР. Протистояння між США та КНР. Договори про оборону. Військовий потенціал країн АТР. Проблема енергетичної та продовольчої безпеки в АТР. Економічна безпека. Китайсько-японський суперництво за регіональне лідерство

Міжпарламентські організації в АТР. Економічні зони й об'єднання в АТР. Андський пакт. Андське співтовариство (група, пакт; Andean Group або Andean Common Market). Економічні трикутники «США – КНР – Японія», «Китай – Японія – Республіка Корея».

2. РОБОЧА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

2.1. Трудомісткість курсу

Семестр	Кількість навчальних тижнів	Кількість годин на тиждень	Розподіл годин							
			Усього	Кількість кредитів	К-сть кредитів за ECTS	Аудиторні			Самостійна робота	Індивідуальна робота
						Лекції	Семинар	Усього		
Разом			90	3	3	14	16	30	30	30

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усь го	у тому числі					ус ь го	у тому числі				
		л	п	ла б	ін д	с. р.		л	п	ла б	ін д	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	1 0	1 1	1 2	1 3
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. ФОРМУВАННЯ ОСНОВНИХ ВИМІРІВ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОГО РЕГІОНУ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.												
Тема № 1. АТР у системі міжнародних	10	2			4	4	11	0,5	0,5		5	5

відносин після Другої світової війни.												
Тема № 2. Зовнішньополітична стратегія США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (1945 – 2000-і рр.)	12	2	2		4	4	11	0,5	0,5		5	5
Тема № 3. Зовнішня політика Японії в АТР в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.	12	2	2		4	4	11	0,5	0,5		5	5
Тема № 4. КНР у системі міжнародних відносин АТР в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.	12	2	2		4	4	11	0,5	0,5		5	5
Тема № 5. Зовнішня політика та міжнародне становище нових індустріальних країн (НІК) в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.	12	2	2		4	4	11	0,5	0,5		5	5
Разом за змістовим модулем 1	58	10	8		20	20	55	2,5	2,5		25	25
Змістовий модуль 2. ГЕНЕЗИС ТА ЕВОЛЮЦІЯ ПОСТЫПОЛЯРНОЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН В АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОМУ РЕГІОНІ.												
Тема № 6. Інтеграційні процеси та міжнародні організації АТР на	16	2	4		5	5	17	0,5	0,5		8	8

межі XX – початку XXI ст.												
Тема № 7. Міжнародні відносини країн АТР на рубежі XXI ст.	16	2	4		5	5	18	1	1		8	8
Разом за змістовим модулем 2	32	4	8		1 0	1 0	35	1,5	1,5		1 6	1 6
Усього годин	90	1 4	1 6		3 0	3 0	90	4	4		4 1	4 1

2.3. Тематика і зміст лекцій

Лекція 1

Тема 1. АТР у системі міжнародних відносин після Другої світової війни
(2 год.)

Логіка викладу:

1. Положення АТР у структурі міжнародних відносин після Другої світової війни. Зміна геополітичної ситуації в АТР.
2. Масовий підйом національно-визвольних рухів в АТР (Індонезія, В'єтнам, Індія). Виникнення «розділених націй» (Корея, Китай).
3. Зростання політичного впливу США у регіоні.

Рекомендована література:

Основна:

20; 21; 23; 26; 31

Додаткова:

22; 32; 46; 83; 84

1. Положення АТР у структурі міжнародних відносин після Другої світової війни. Зміна геополітичної ситуації в АТР

Процес формування єдиної геополітичної системи в Азійсько-Тихоокеанському регіоні у повоєнний період характеризувався:

1. формуванням нового механізму міжнародних відносин,
2. започаткуванням утворення його чисельних підсистем – нових державних утворень, їхньої тісної взаємодії та протидії.

Становлення конструкції зовнішньополітичних відносин, що базуються на ідеологічному протиставленні, відбувалося в умовах «холодної війни»:

І. З одного боку був сформований альянс держав у складі СРСР, КНР, КНДР, Монголії та В'єтнаму. (Утворення КНР 1 жовтня 1949 р. було надзвичайно дієвим детермінуючим чинником міжнародних відносин в АТР. 14 лютого 1950 р. був підписаний Договір про дружбу, союз і взаємодопомогу між СРСР і КНР.

ІІ. З другого, США використали як двосторонні безпекові угоди низкою держав та створення безпекових структур

- (з Японією підписана угода на Сан-Франциській конференції 1951 р., результатом якої стало укладення мирного договору з Японією (8 вересня 1951 р.), 8 вересня 1951 р., набула чинності 28 квітня 1952 р.),
- Філіппінами (30 серпня 1951 р.)
- Південною Кореєю (1 жовтня 1953 р.),
- створений США, Австралією та Новою Зеландією у 1951 р. та названий за першими буквами країн-учасниць (Australia, New Zealand, United States) АНЗІОС («Тихоокеанський пакт безпеки»),
- 8 вересня 1953 р. США, Великою Британією, Францією, Австралією, Новою Зеландією, Таїландом, Пакистаном і Філіппінами угоди про створення Організації договору Південно-Східної Азії (СЕАТО).

Період кінця 1940-х – поч. 50-х років характеризувався формуванням основних параметрів міжнародних відносин в АТР, що ґрунтувалися на концепції військово-політичного протистояння.

Реальним початком «холодної війни» на Сході стала Корейська війна 1950–1953 рр.

США було розбудовано мережу військових баз по лінії Японія – Південна Корея – Тайвань – Філіппіни; «заморожувалися» двосторонні взаємини у всіх сферах, прийнято курс на недопущення Пекіна до складу ООН.

Поширення ж біполярного світового порядку на політико-географічний простір АТР мало низку специфічних особливостей, що відрізняло його від європейського повоєнного устрою.

1. По-перше, політична ситуація в Азії завжди була більш складною, ніж в Європі, що пояснюється більшими розмірами та більшою різноманітністю регіону.

2. По-друге, в АТР ніколи не існувала біполярність в європейському значенні, тут не стикались у прямій конфронтації дві наддержави – СРСР і США, проте було більше можливостей для незалежних і нейтральних учасників.

3. По-третє, розподіл сил в Азії був нерівномірний, існували регіональні та субрегіональні центри.

4. По-четверте, державам регіону були притаманні різні рівні та темпи економічного розвитку, а діапазон типів економіки, культури та політичних систем був значно різноманітніший ніж в Європі.

Хоча, прагнення наддержав СРСР та США розглядати регіон крізь призму забезпечення власних національних інтересів і можливостей щодо посилення власного впливу в умовах біполярної системи зумовили виникнення в АТР, як і в Європі, так званих «розділених націй» (Корея, В'єтнам, Китай) в яких були своєрідні «фронтіві лінії» між протилежно орієнтованими політико-державними утвореннями.

Разом з тим, АТР ніколи не був утиснутим у таку жорстку біполярну структуру, як Європа. Тенденції націоналізму та незалежності знаходили свої прояви у різних формах.

Водночас, біполярність забезпечувала відносну стабільність як в Азії, так і в Європі. В Європі завдяки ядерному протистоянню, тоді як в Азії вона часто призводила до виникнення регіональних конфліктів. Так сталося у Кореї, Індокитаї (I індокитайська війна 1945–1954, II – 1959–1975), Тайванській протоці (1954–1955, 1958).

Хоча слід визнати, що траплялися і більш масштабні міжнародні конфлікти: СРСР – Китай (розкол 1960–1989, Конфлікт на острові Даманський 1969 р), Китай – Індія (1962 р., 1967 р. та в 1987 р., 2020 р.), В'єтнам – Кампучія (з 1975 по 1989 рік.) тощо.

2. Масовий підйом національно-визвольних рухів в АТР (Індонезія, В'єтнам, Індія). Виникнення «розділених націй» (Корея, Китай)

Питання про систему міжнародної опіки (колоніальну проблему) у відповідності з домовленістю керівників урядів СРСР, США та Великої Британії на Кримській (Ялтинській) конференції 1945 р. було включене до порядку денного конференції у Сан-Франциско у 1945 р., на якій було засновано ООН.

Розпаду колоніальних імперій сприяло:

1. Поразка у Другій світовій війні Німеччини, Італії та Японії й утрата ними своїх колоніальних володінь.
2. Значне ослаблення колоніальних імперій Великої Британії, Франції, Голландії та Бельгії.
3. Розвиток національно-визвольного руху, підвищення національної самосвідомості (відповідно зростання чисельності нац. буржуазії й інтелігенції, створення політичних організацій та нац. збройних сил).
4. Економічне зростання у колоніях під час Другої світової війни.

Формально бойові дії у Тихоокеанській Азії припинилися після підписання капітуляції Японії 2 вересня 1945 р. Політична ж ситуація у всіх країнах регіону, за винятком острівної частини колишньої Японської імперії, залишалася досить нестабільною. Практично у всіх країнах регіону після виведення японських військ розпочалася внутрішньополітична боротьба між різними політичними угрупованнями, які представляли різні верстви місцевого населення та були діаметрально протилежно орієнтованими у зовнішньополітичному вимірі.

Так, у Китаї загострилося суперництво між Комуністичною партією очолюваної Мао Цзедунгом і партією Гоміндан (Китайська національна народна партія), на чолі з Чан Кайши.

У В'єтнамі, який був частиною Французького Індокитаю (французьке колоніальне володіння у Південно-Східній Азії, що включало В'єтнам (з протекторатами Аннамом і Тонкіном і колонією Кохінхіна), Лаос і Камбоджу у 1887-1953 рр.) розгорнулася боротьба між революційно налаштованою Комуністичною партією на чолі з Хо Ши Міном і місцевими помірковано-буржуазними верствами населення орієнтованими на компроміс з Парижем.

У Кореї, північна частина якої була окупована радянськими військами, а південна – американськими військами, зіткнулися представники комуністичної ідеології й антикомуністичні групи «американських» корейців, які емігрували до США у період японської окупації та повернулися на батьківщину після поразки Японії у Другій світовій війні.

Національно-визвольний рух у повоєнний період динамічно зростав і в Індонезії (Голландській Ост-Індії Голландська Ост-Індія – голландські колоніальні володіння на островах Малайського архіпелагу й у західній частині острова Нова Гвінея. Утворилася у 1800 р. внаслідок націоналізації Голландської Ост-Індійської компанії. Існувала до японської окупації у березні 1942 р). Настрої проти «імперської» політики Великої Британії різко посилювалися й у Британській Індії (Колоніальна влада зробила ставку на посилення суперечностей між головними політичними силами – ІНК і Мусульманською Лігою, 18 липня 1947 р. англійський парламент прийняв Акт про незалежність Індії – відбувся поділ Британської Індії : Бхарат та Пакистан), Бірмі та Малайї.

Специфічною рисою національно-визвольного руху країн АТР було тісне переплетення антияпонських настроїв з антиіноземними, націонал-патріотичними устремліннями. У цій ситуації колоніальні країни (Велика Британія, Франція та Нідерланди) прагнули утворити неформальну коаліцію з метою протидії процесам деколонізації. Разом з тим, позиція США була протилежною позиції «старих» колоніальних країн, вони виступали за надання колишнім колоніям і залежним територіям повної незалежності. СРСР також був налаштований антиколоніально. Москва прагнула надати підтримку лівим і революційним групам у національно- визвольних рухах, а Вашингтон – правим, реформістським і переважно антикомуністично налаштованим політичним угрупованням.

3. Зростання політичного впливу США у регіоні

Період другої половини 40-х років ХХ ст. характеризувався становленням основної домінанти міжнародної системи відносин у вигляді стратегічного балансу сил, що надав певної стійкості розвиткові різнорівневих відносин між двома центрами сили – СРСР та США. У

глобальному ж розрізі домінантою даного стану була абсолютно нова питома вага Сполучених Штатів Америки у повоєнній системі міжнародних відносин.

«Події ХХ століття й особливо дві світові війни та їх наслідки, – зазначав держсекретар адміністрації Президента США Д. Ейзенхауера Дж. Ф. Даллес, – створили абсолютно нову ситуацію. Значною мірою Сполучені Штати успадкували відповідальність за керівництво, яку у минулому розділяли декілька держав».

Нове статусне позиціонування США на міжнародній арені вимагало, по-перше, кардинально нових підходів до визначення пріоритетних регіонів у зовнішньополітичному спектрі; по-друге, структурування периферійних районів; по-третє, визначення оптимальних та адекватних засобів детермінації проблемних ситуацій міжнародних відносин у кожному конкретному випадку. Додатковим дієвим чинником у даній ситуації виступала відносна свобода маневру, зумовлена істотним економічним потенціалом США. «У 1950 р. на долю США приходилось 52% світового валового продукту, – підкреслював Г. Кіссінджер. – У той час нам непотрібно було турбуватися щодо співвідношення сил, оскільки його повністю визначали ми. Виокремити труднощі, які виникали, а потім подолати їх, користуючись нашими переважаючими ресурсами, – саме це тоді було головною проблемою американської зовнішньої політики».

Одним із ключових регіонів зовнішньополітичної стратегії США виступав Азійсько-Тихоокеанський регіон, котрий у свою чергу знаходився у периметрі зони впливу СРСР, увійшовши у повоєнний період як альтернативний США центр сили, що мав морально-політичну перевагу, але був ослаблений економічними та демографічними втратами.

Курс на утвердження американських зовнішньополітичних інтересів у глобальному вимірі отримав назву *Rax Americana* (лат. – світ по-американськи). Ця модель світопорядку у своїй теоретичній і практичній площині зіткнулась з іншою моделлю *Rax Sovietica* (лат. – радянський світ). Домінування двох наддержав – США та СРСР у повоєнному світі динамічно переросло у відкрите протистояння, набуваючи форму «холодної війни», яка характеризувалась тотальною та глобальною конфронтацією, зумовлюючи численні кризи та конфлікти.

Тотальність визначалась поширенням цього протистояння на всі сфери: політичну, соціально-економічну, військову, ідеологічну, психологічну; глобальність – охоплення нею всіх регіонів світу, так чи інакше торкаючись інтересів держав світу.

Сам термін «холодна війна» набув поширення у 1947 р., коли була надрукована збірка статей відомого американського журналіста Волтера Ліппмана під назвою «Холодна війна: дослідження зовнішньої політики США» (*The Cold War: A Study in U.S. Foreign Policy*).

На початку 1946 р. в урядових колах США були вироблені основи зовнішньополітичної стратегії США в умовах протистояння з СРСР. Найбільш чітко вони були викладені у широко відомій т.зв. «довгій телеграмі» Джорджа Фроста Кеннана.

22 лютого 1946 р. тимчасово повірений у справах США у СРСР Дж. Кеннан направив до державного департаменту США повідомлення у формі знаменитої «довгої телеграми» (8 тис. слів), в якому він дав оцінку можливостям розвитку відносин США з Радянським Союзом.

Найважливіше положення телеграми полягало у висновку щодо органічного експансіонізму, притаманному радянським керівникам, який спонукає, і за будь-яких обставин, буде спонукати їх до зовнішньої експансії, поширенню сфери свого впливу на нові райони. Відповідно, єдиною адекватною відповіддю на ці прагнення СРСР Дж. Кеннан вважав «стримування» Москви.

5 березня 1946 р. У. Черчіль виступив зі своєю відомою промовою у Фултоні (Вестмінстерському коледжі у містечку Фултон (Міссурі, США.), закликавши до створення «братської асоціації народів, що розмовляють англійською мовою». Ця асоціація покликана була протистояти зміцненню міжнародних позицій СРСР – «залізна завеса», за словами экс-прем'єра, опустилася на європейський континент і розділила його по лінії від Штеттина (Щецина) на Балтиці до Трієсту на Адріатиці на західну – демократичну частину та східну – недемократичну. Фултонська промова У. Черчілля стала фактичним оголошенням холодної війни Радянському Союзові.

З іншого боку, набувало надзвичайної жорсткості і зовнішньополітичне позиціонування СРСР. Так, 9 січня 1946 р. Й. Сталін у своїй промові перед виборцями підкреслив необхідність забезпечити безпеку СРСР зусиллями радянського народу:

- зміцненням пильності,
- мобілізацією внутрішніх ресурсів,
- прискоренням розвитком важкої промисловості та нарощуванням військового потенціалу.

У липні 1947 р. текст Дж. Кеннана за підписом «містер Ікс» був опублікований у провідному американському журналі Foreign Affairs (Зовнішня політика) і став предметом дискурсу у середовищі політичного істеблішменту США.

Дж. Кеннан першим сформулював ключові зовнішньополітичні принципи адміністрації Президента США Г. Трумена:

- не провокувати СРСР,
- але демонструвати йому твердість США,
- відстоювати свої позиції та підходи до визначальних принципів світоустрою, навіть якщо це суперечить позиції СРСР.

Базові принципи позиціонування США у глобальній і регіональних системах міжнародних відносин знайшли відображення у «доктрині Г.

Трумена». Офіційно вона була оприлюднена 12 березня 1947 р. у зверненні Президента Г. Трумена до Конгресу США.

«Доктрина Трумена» була спрямована на

- обмеження комуністичних режимів, які посилювалися після II світової війни,
- ведення безперервного тиску на СРСР та інших країн соціалістичного блоку,
- підтримка антикомуністичних сил і режимів.

Загальна ситуація на міжнародній арені характеризувалась у доктрині Г. Трумена як конфлікт між двома способами життя.

1. Один з них базується на правах особистості, вільних виборах, законних інститутах і гарантіях від агресії.

2. Інший – на контролі над пресою та засобами масової інформації, нав'язуванні волі меншості більшості, на терорі та пригніченні.

Доктрина Г. Трумена прокламувала нову глобальну роль США у протидії Радянському Союзу та комунізму. Це знаменувало перехід до повномасштабної холодної війни.

Керівництво СРСР різко негативно оцінило «доктрину Г. Трумена». У вересні 1947 р. голова Верховної Ради РРФСР Андрей Александрович Жданов у своїй доповіді, присвяченій міжнародній ситуації, на нараді комуністичних і робітничих партій підкреслив: «Доктрина Трумена», яка розрахована на надання американської допомоги всім реакційним режимам, які активно виступають проти демократичних народів, носить відверто агресивний характер».

Становлення наріжних засад біполярного механізму міжнародної взаємодії зумовлювало розгортання ідеологічної та пропагандистської боротьби, а холодна війна поступово набувала глобального характеру, охоплюючи всі регіони світу, у тому числі й АТР.

Перемога революції у Китаї, встановлення союзницьких відносин між СРСР і КНР, війна у Кореї посилити занепокоєність США щодо збереження свого впливу у регіоні.

2 вересня 1945 р. на борту американського лінкора «Міссурі» у Токійській затоці була підписана беззастережна капітуляція Японії. Від Японії «Акт про капітуляцію» підписали міністр закордонних справ М. Сіґеміцу та начальник Генштабу Е. Умедзу. Від союзних держав Акт підписав спочатку верховний командувач союзних держав генерал армії (США) Дуглас Макартур, а потім інші представники, зокрема, адмірал Честер Німіц – від США, Брюс Фрезер – від Великої Британії, генерал-лейтенант Кузьма Миколайович Дерев'яно – від СРСР.

Враховуючи те, що основна участь у війні з Японією була американська (СРСР приймав активну участь у розгромі Японії на території Маньчжурії лише на останньому етапі війни) вже 25 вересня 1945 р. з'являється документ держдепартаменту США під назвою «Основні

принципи політики США відносно Японії у початковий період окупації», де основною метою проголошувалося завдання «домогтись, аби Японія не могла знову становити загрозу для США або для безпеки в усьому світі». Тут же оприлюднювалися плани щодо демілітаризації Японії, ліквідації мілітаристської ідеології, забезпечення розвитку мирної економіки. Американська окупаційна адміністрація в Японії діяла згідно з принципами 1. демократизації, 2. демілітаризації, 3. декартелізації Японії.

Але враховуючи те, що не лише США брали участь у війні з Японією, необхідно було створити міжнародний орган, який мав підготувати підписання мирної угоди з Японією. Таким органом стала Далекосхідна консультативна комісія (ДКК), створена у жовтні 1945 р.

До її складу входили: США, СРСР, Китай, Велика Британія, Франція, Австралія, Нова Зеландія, Канада та Нідерланди. Функції ДКК, як це було сформульовано, обмежувалися наданням рекомендацій головнокомандуючому генералу Д. Макартуру.

У грудні 1945 р. у процесі роботи московської наради міністрів закордонних справ, статус і назва комісії змінилася: ДКК змінили на Далекосхідну комісію, основною метою її стало формування принципів щодо повоєнного врегулювання відносин з Японією. Причому великі держави отримали право вето у комісії, щоправда воно стосувалося лише політичних питань.

У 1947 р. США запропонували розпочати підготовку мирного договору з Японією. Однак по процедурі підготовки цього документа виникли суттєві розбіжності.

Наприкінці 1950 – початку 1951 рр. відбувався системний обмін позиціями між Москвою та Вашингтоном щодо взаємоприйнятних моделей визначення повоєнного статусу Японії.

Наприкінці березня 1951 р. держдепартамент США надав посольству СРСР у Вашингтоні секретний меморандум з додатком – проектом мирного договору з Японією. Проект викликав низку заперечень з боку Радянського Союзу. Уряд СРСР пропонував використати для підготовки договору Раду міністрів закордонних справ, враховувати інтереси КНР, більш чітко прописати розв'язання територіальних питань.

У квітні – червні 1951 р. США узгодили проект договору з Великою Британією. На початку липня спільний американсько-британський проект мирного договору з Японією був переданий радянській стороні. Разом з тим, пропозиції СРСР щодо проекту мирного договору у ньому були фактично не враховані.

Проте, радянський уряд все ж таки прийняв рішення щодо участі делегації СРСР у Сан-Франциській конференції (4–8 вересня 1951 р.), скликаній з метою підписання мирного договору з Японією, в якій взяли участь 52 країни. Серед учасників не було КНР, КНДР, МНР і ДРВ, відмовилися брати участь Індія та Бірма.

У проєкті мирної угоди підтверджувалася відмова Японії від Тайваню, островів Рюкю, Бонін і низки інших територій, але не було сказано про повернення Курил і Південного Сахаліну до складу СРСР, а Тайваню та Пенхуледао – до складу КНР. Передбачалася згода Японії на опіку ООН (в особі США) над кількома японськими островами. Значна увага у проєкті угоди приділялася питанням безпеки Японії.

Радянський Союз знову наполягав на визнанні Японією суверенітету СРСР над Південним Сахаліном і Курильськими островами та КНР – над Маньчжурією, Тайванем та островами Пенхуледао. Радянська делегація пропонувала вивести всі збройні сили союзних держав не пізніше ніж через 90 днів і заборонити розміщення іноземних військ і військових баз на території Японії. Репараційні питання пропонувалося розглянути на спеціальній конференції зацікавлених держав. Передбачалося суворе обмеження розмірів збройних сил Японії.

Радянські пропозиції та поправки не були поставлені головою конференції на обговорення, бо це не передбачалося процедурою та порядком денним.

8 вересня 1951 р. представники 48 країн підписали мирну угоду з Японією. Представники СРСР, Польщі, Чехословаччини не прибули на церемонію підписання угоди, бо розглядали її як результат «змови Вашингтона з японським урядом».

Через кілька годин США та Японія підписали Пакт безпеки, згідно з яким Японія надавала Сполученим Штатам «право розміщувати наземні, повітряні та морські сили в Японії та біля неї». Тим самим, Японія була включена до орбіти впливу США, які, за рахунок цього, відчутно посилювали свій вплив у Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Японія без дозволу США не мала права надавати бази для розміщення інших іноземних військ, проведення маневрів і т.д.

У січні 1952 р. США та Японія підписали Адміністративну угоду в якій фіксувалася згода Японії «на використання Сполученими Штатами засобів обслуговування і територій, необхідних для виконання завдань, передбачених угодою безпеки».

Відмова ж Радянського Союзу підписати Сан-Франциський мирний договір стала зовнішньополітичним прорахунком. Ця акція послабила позиції СРСР щодо детермінації механізму міжнародних відносин в АТР. Союзною державою у війні проти Японії проголошувалася лише та держава, уряд якої підписав мирний договір.

Ще до мирної конференції у Сан-Франциско, 1 вересня 1951 р. Австралія та Нова Зеландія наполягли на підписанні із США у Сан-Франциско т.зв. Тихоокеанського пакту, який легітимізував військовий Союз – АНЗЮС, договір набрав чинності 29 квітня 1952 р. Строк угоди був необмежений. Члени АНЗЮС взяли участь у підготовці СЕАТО (Абревіатура Організація Договору Південно-Східної Азії) й увійшли до його складу.

Таким чином, військово-політичне протистояння було поширене і на політико-географічний простір Азійсько-Тихоокеанського регіону.

Лекція 2

Тема 2. Зовнішньополітична стратегія США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (1945 – 2000-і рр.) (2 год.)

Логіка викладу:

1. Еволюція зовнішньополітичних пріоритетів США в АТР (1945–2000 рр.).
2. Американсько-китайське співробітництво як важливий елемент політики стримування (кін. 90-х рр. XX – початок XXI ст.).
3. Зовнішньополітичні пріоритети США у питанні об'єднання Кореї на початку XXI ст.

Рекомендована література:

Основна:

17; 36; 39; 40; 43;

Додаткова:

61; 62; 77; 82;

1. Еволюція зовнішньополітичних пріоритетів США в АТР (1945–2000 рр.)

Сьогодні тихоокеанське узбережжя США є одним із найдовших у світі та має вирішальне значення для економіки США. На п'ять тихоокеанських штатів «узбережжя» Аляски, Каліфорнії, Гаваїв, Орегону та Вашингтона припадає майже 20 відсотків ВВП США та 15 відсотків населення країни.

Окрім тихоокеанського узбережжя, США також мають кілька територій у самому Тихому океані (Алеутські острови, о Гуам, Гаваї, Самоа, дрібніші острови Мідвей, острів Уейк, атол Джонстон, острови Хауленд і Бейкер, риф Кінгман, атол Пальміра та острів Джарвіс, після Другої світової війни контролювали Маршаллові Острови, Федеративні Штати Мікронезії та Палау що стали суверенними країнами в 1980-х і 1990-х роках). У 1898 році перемога в іспано-американській війні також принесла і Філіппіни під юрисдикцію США, хоча Філіппіни отримали незалежність від США в 1946 році.

Не дивно, що США почуває себе «тихоокеанською нацією», має свої комерційні, дипломатичні інтереси та інтереси безпеки в регіоні.

Хоча Холодна війна між США та Радянським Союзом була зосереджена на Європі, перемога комуністів у Китаї в 1949 році, вступ США в Корейську війну в 1950 році та війна у В'єтнамі (1 лист. 1955 р. – 30 квіт. 1975 р.) пізніше були елементами постійної взаємодії з Тихоокеанським регіоном.

У 1970-х і 1980-х роках знову відродився інтерес до тихоокеанського регіону, оскільки швидке економічне зростання серед «чотирьох тигрів» (Південної Кореї, Тайваню, Сінгапуру та Гонконгу) різко контрастувало з поганими показниками економік Європи та США, які випливали з Нафтова криза 1973 року.

У 1978 році віце-президент Волтер Мондейл, виступаючи в Центрі Схід-Захід у Гонолулу, заявив, що «Тихоокеанський басейн став найдинамічнішою економічною зоною у світі»

Поява Японії як економічної держави у 1980-х роках і придбання нею поля для гольфу Пebbл-Біч і Рокфеллер-центру також сприяли тому, що США знову звернули свою увагу на Тихий океан.

До 1980-х років США та їхні союзники створювали економічні та політичні угруповання, щоб побудувати регіональне економічне співтовариство шляхом збільшення торгівлі, інвестицій та ділових зв'язків.

Президент Клінтон провів перший саміт Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС) у США у 1993 році, до речі, у гамірному тихоокеанському місті Сіетлі.

Однак зосередженість США на Тихому океані виявилася нежиттєздатною. Розпад Радянського Союзу та падіння Берлінської стіни в 1989 році прикували США та світ в останнє десятиліття двадцятого століття. Того ж року американці були вражені жорстоким розгоном китайською владою продемократичних протестувальників на площі Тяньаньмень (придушення студентських заворушень за дем перетворення з 15 квітня по 4 червня 1989 р., похорони І секретаря Ху Яобана, від 242 жертв до 800 чи до 10000). Але навіть різанина не могла конкурувати з європейськими та російськими перетвореннями за увагу країни.

Епоха після холодної війни була недовгою, оскільки терористичні атаки на Нью-Йорк і Вашингтон, округ Колумбія, вранці 11 вересня 2001 року перемістили енергію США на Південно-Західну Азію та дві найдовші війни Америки в Афганістані/Пакистані (з 2001 до 2021 року) та Іраку (2003–2011). Поворот більшої уваги США до Тихого океану був знову перерваний.

Поворот до Тихого океану?

Багато американських офіційних осіб і коментаторів припускають, що закінчення бойових дій в Іраку у вересні 2010 року та вбивство Усами бен Ладена в травні 2011 року наблизили еру «глобальної війни з терором» і дозволили США відновити зосередитися на Тихому океані. Більш вірогідним

результатом є те, що США залишатимуться твердо залучені до Близького Сходу через події, що виникли внаслідок арабської весни, триваючу ядерну напруженість з Іраном та наполегливу пильність проти тероризму та бойовиків. Тобто США й надалі зосереджуватимуться на цих двох головних театрах – ширшому Близькому Сході та Азійсько-Тихоокеанському регіоні – залишаючись задіяними в глобальному масштабі.

Тим не менш, офіційна політика уряду США акцентувала увагу на Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Виступаючи перед австралійським парламентом у листопаді 2011 року, президент Обама заявив, що він «прийняв обдумане та стратегічне рішення – як тихоокеанська нація, США відіграватимуть більшу та довгострокову роль у формуванні цього регіону та його майбутнього, дотримуючись основних принципів і в тісному партнерстві з нашими союзниками та друзями».

Того ж місяця держсекретар Гілларі Клінтон опублікувала важливу статтю під назвою «Тихоокеанське століття Америки», в якій пояснила важливість регіону для майбутнього Америки.

Азійсько-Тихоокеанський регіон з його зростаючими державами, такими як Китай, Індія та Індонезія; такі союзники, як Японія, Республіка Корея, Австралія, Таїланд, Філіппіни та Нова Зеландія; і близькі друзі, такі як Сінгапур, і нові, такі як В'єтнам; економіки, що розвиваються, і серйозні проблеми, такі як викиди вуглецю та провокаційна поведінка Північної Кореї, є регіоном, який допоможе визначити майбутнє Америки.

У червні 2012 року міністр оборони Леон Панетта оголосив, що «до 2020 року Військово-Морські сили перерозташують свої сили з сьогодишнього приблизно 50/50 розподілу між Тихим і Атлантичним на приблизно 60/40 між цими океанами».

У Чотирирічному огляді оборони (QDR) від 10 вересня 2001 р. адміністрація Буша підкреслила важливість морського Азійсько-Тихоокеанського регіону, запровадивши концепцію «Східно-Азійського узбережжя», що тягнеться від Бенгальської затоки до Морського моря. Японія..

Насправді коло проблем ширше, хоча сьогодні США стикаються з зростаючим Китаєм там, де колись вони стикалися з зростаючою Японією, хоча японська демократія зробила його зростання набагато менш тривожним. Уявлення про те, що доля Америки значною мірою залежить від того, чи буде правильний Тихоокеанський регіон, має відгомони з попередніх періодів історії США та є основним елементом для всіх адміністрацій США, незалежно від того, очолювали їх демократи чи республіканці.

2. Американсько-китайське співробітництво як важливий елемент політики стримування (кін. 90-х рр. XX – початок XXI ст.)

Сьогодні Китаєм керує Комуністична партія Китаю (КПК). Натхненні більшовицькою революцією в Росії та марксистськими принципами, молоді китайські революціонери заснували КПК у 1921 рі. Сі Цзіньпін прийняв керівництво в 2012 р. та є нинішнім президентом Китаю та генеральним секретарем КПК.

Виклики для місцевого населення

У період з 2013 по 2016 роки економічне зростання дозволило понад 50 мільйонам людей у сільській місцевості Китаю вийти з бідності, але проблеми все ще залишаються.

У липні 2020 р., в розпал пандемії коронавірусу, «Китай оголосив, що він викоринив крайню бідність». Виходячи з ціни щонайменше 800 мільярдів доларів, один представник Світового банку сказав: «Ми майже впевнені, що викоринення абсолютної бідності в Китаї в сільській місцевості було успішним», але «ми менш впевнені, що це стійко чи економічно ефективно». Крім того, Китай встановив «навмисно ощадливий стандарт» у 2,30 долара на день як поріг бідності; на основі межі бідності Світового банку вище середнього доходу в 5,50 доларів на день, який, на думку багатьох, Китаю слід використовувати як орієнтир через його економічний статус, приблизно 180 мільйонів людей перебувають за межею бідності.

У Всесвітньому звіті Human Rights Watch за 2019 рік повідомляється, що «напад Китаю на індивідуальні права людини досяг найгіршого рівня з часів різанини на площі Тяньаньмень» (придушення студентських заворушень за дем перетворення з 15 квітня по 4 червня 1989 р., похорони І секретаря Ху Яобана, від 242 жертв до 800 чи до 10000).

Звіти за 2021 і 2022 роки свідчать про те, що репресії поглибилися через придушення демократії в Гонконзі (1997) та затримання уйгурів та інших тюркських мусульман.

Економічні відносини та агресія

Китай є головним торговим партнером США, повернувши собі це місце наприкінці 2021 року після торгових суперечок з 2018 року. На Китай припадає 15% загальної міжнародної торгівлі США.

Економіка Китаю все ще залишається найбільшою у світі, і, згідно з Всесвітньою книгою фактів ЦРУ, «з 1970-х років Китай перейшов від закритої, централізовано планованої системи до більш орієнтованої на ринок системи, яка відіграє важливу глобальну роль», хоча «Китай продовжує проводити промислову політику, державну підтримку ключових галузей, обмежувальний інвестиційний режим».

За межами своїх кордонів економічні цілі Китаю поширюються далеко. Започаткована в 2013 році китайська ініціатива «Один пояс, один шлях», що нагадує Шовковий шлях, є масштабним інфраструктурним проектом, який простягнеться від Східної Азії до Європи» (інвестування майже у 70 країн та міжнародних організацій).

Крім інфраструктурних проєктів, таких як дамби гідроелектростанцій, нафто- та газопроводи та залізничні мережі, Рада з міжнародних відносин (CFR) пояснює, що допомога також використовує потребу країн, що розвиваються, у «недорогих високоякісних технологіях для розширення бездротових телефонних мереж і широкосмугового Інтернету». покриття» та «спрямовано на покращення телекомунікаційних мереж одержувачів, можливостей штучного інтелекту, хмарних обчислень, систем електронної комерції та мобільних платежів, технологій спостереження, розумних міст та інших високотехнологічних областей».

Дозвіл китайським фірмам будувати мережі 5G, які можуть встановлювати технологічні стандарти, викликає певний дискомфорт. Якщо Китай матиме доступ до критичної інфраструктури, від якої залежать багато країн, Китай, по суті, контролюватиме всю інформацію в цих системах. Наприклад, найбільша в Китаї компанія відеоспостереження Hikvision каже, що її обладнання може відстежувати людей «за рисами обличчя, характеристиками тіла або ходою», і компанію «підозрювали у співпраці з китайською владою для забезпечення масового спостереження та порушень прав людини в Китаї». Деякі китайські технологічні компанії, навіть приватні, були ретельно перевірені через їхні державні зв'язки та той факт, що державні органи інколи перевіряють збережені дані.

Інші проблеми включають суверенітет і надмірну заборгованість, оскільки вартість багатьох проєктів стрімко зросла за останні роки та покладається на позики з низькими відсотками, а не на гранти. «Дипломатія боргової пастки» — це звинувачення в тому, що Китай використовує «Один пояс, один шлях» як частину маніпулятивної глобальної стратегії, фінансуючи великі інфраструктурні проєкти в країнах, що розвиваються, за допомогою неприйнятних позик, а потім використовуючи борг, щоб отримати важелі впливу на ці уряди».

Але враховуючи, що до 2035 року дефіцит світової інфраструктури перевищить 40 трильйонів доларів, у деяких країн, що розвиваються, залишається небагато інших варіантів. США відповіли BUILD Act у 2018 році, але з точки зору витрат це набагато менші зусилля, ніж ініціатива Китаю. За цим послідувала ініціатива адміністрації Байдена «Побудуй кращий світ» (B3W), запущена в червні 2021 року. Її очолюватимуть країни G7 (Канада, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Великобританія та США) і буде партнерство з багатосторонніми установами та компаніями приватного сектора. Зосередження уваги на «належному управлінні іноземною допомогою» та заохочення повної прозорості та показників для оцінки має на меті «забезпечити альтернативу фінансуванню «Один пояс, один шлях».

Станом на березень 2022 року понад 130 країн підписали або виявили інтерес до проєктів фізичної інфраструктури. В Африці «Китай уже надає більше фінансування на інформаційні та комунікаційні технології, ніж усі

багатосторонні організації та провідні демократії разом узяті на всьому континенті».

Китай оговтується від пандемії коронавірусу і «в результаті зміцнює свої економічні позиції та просуває свої стратегічні цілі».

Пандемія коронавірусу виявила залежність світу від Китаю щодо основних медичних товарів та засобів індивідуального захисту, і ця залежність продовжилася щодо вакцин, оскільки Китай був «першим у пропонуванні вакцинації за межами своїх кордонів».

Китайські експерти висловили стурбованість на початку 2021 року вакцини почали впроваджувати в ініціативу «Один пояс, один шлях», особливо в країнах Центральної та Латинської Америки, де США історично мали більший вплив. Наприклад, багато країн, у тому числі США, пожертвували вакцини COVAX, глобальній ініціативі зі сприяння доступу до вакцин проти COVID-19, але Китай замість цього співпрацює з країнами на двосторонній основі; CSIS повідомляє, що лише 16% китайського експорту вакцин було спрямовано на такі багатосторонні проекти, як COVAX.

Військове нарощування

Економічна експансія Китаю часто переплітається з його військовою позицією, що створює ще одну проблему, яку адмірал Філіп Девідсон з Індійсько-тихоокеанського командування назвав «головною загрозою інтересам США, громадянам США та нашим союзникам» у регіоні. Офіційний оборонний бюджет Китаю на 2021 рік оцінювався приблизно в 210 мільярдів доларів, що на 6,8% більше, ніж у 2020 році. Однак оборонний бюджет Китаю не включає всю військову діяльність, тобто він може бути вищим.

У 2019 році Стокгольмський міжнародний інститут дослідження проблем миру та Центр стратегічних і міжнародних досліджень (CSIS) підраховали, що того року оборонний бюджет Китаю був ближче до 240 мільярдів доларів, що майже на 40% перевищує офіційну цифру в 183,5 мільярда доларів.

Оборонний бюджет Китаю є другим за величиною у світі після США і перевищував сумарні військові витрати Індії, Росії, Японії, Південної Кореї та Тайваню в 2019 році.

У звіті CSIS (Центр стратегічних і міжнародних досліджень) зазначено, що за останнє десятиліття «щорічне збільшення офіційних військових витрат Китаю перевищило річне зростання ВВП, що відображає пріоритет, який Пекін надає зміцненню своїх збройних сил».

Китай має запас із понад 300 одиниць ядерної зброї наземного та морського базування, і «його програма модернізації додає значні нові можливості». Нарощування військової сили Китаю також залякало його сусідів.

За межами своїх кордонів Китай кидає виклик незалежності Тайваню та тисне на країну до возз'єднання з материковим Китаєм. Він також займає

агресивну позицію в Південно-Китайському морі через територіальні суперечки з Японією і Тайванем.

Крім того, багато експертів стурбовані тим, що китайська ініціатива «Один пояс, один шлях» «може стати троянським конем для регіонального розвитку та військової експансії під керівництвом Китаю».

Інші загрози

USA Today повідомила: «Законодавці обох партій бачать економічні, військові та технологічні амбіції Китаю як найсерйознішу загрозу національній безпеці США». У щорічній оцінці загроз розвідувального співтовариства США за 2022 рік йдеться: «Пекін все більше поєднує зростаючу військову міць зі своєю економічною, технологічною і дипломатичним впливом для зміцнення правління [Комуністичної партії Китаю], забезпечення того, що вона вважає своєю суверенною територією та перевагою в регіоні, і досягнення глобального впливу».

Економіка

Стосовно Китаю, зокрема, Управління торгового представника США дослідило торговельні практики Китаю та виявило, що багато з них є несправедливими щодо США та інших торгових партнерів Китаю.

Політика включає обмеження на іноземну власність та іноземні інвестиції, субсидії вітчизняній промисловості та тиск на американські компанії з метою передачі інтелектуальної власності китайським організаціям.

У січні 2018 року адміністрація Трампа запропонувала тарифи, які б протистояли цій практиці, і Китай відповів тим же, що призвело до тарифної війни, яка призвела до зміни тарифів на сталь, алюміній, фінансову, технологічну та сільськогосподарську продукцію на мільярди доларів.

Незважаючи на укладення угоди, яка відновила торгівлю між Китаєм і США, станом на початок 2022 року Китай не виконав своїх обіцянок купувати американські товари.

Транстихоокеанське партнерство (TPP), угода про вільну торгівлю між США та 11 країнами Тихоокеанського регіону, запропонована адміністрацією Обами, мала на меті зблизити країни Тихоокеанського регіону шляхом «нижчих тарифів, а також служити опорою проти зростаючого регіонального впливу Китаю». Адміністрація Трампа вийшла з TPP у січні 2017 року, а решта 11 країн переглянули та підписали Всеосяжну та прогресивну угоду про Транстихоокеанське партнерство (ВПУТП) у березні 2018 року. Чи можуть і як США можуть стати частиною цієї торгової угоди, досі невідомо. Адміністрація Байдена висловила, що не підтримає повторне приєднання, якщо деякі положення не будуть переглянуті, наприклад щодо посилення трудових положень, але заявка Китаю на приєднання у вересні 2021 року створила додатковий тиск на участь США.

Існує також Регіональне всеосяжне економічне партнерство (РКЕП) між членами Асоціації держав Південно-Східної Азії (ASEAN) і регіональними партнерами, підписане в листопаді 2020 року.

Інститут Брукінгса повідомляє, що між ВПУТП і РКЕП є дві великі торговельні угоди в Азії до якої США не входять, хоча майже «42 000 американських компаній експортують до 10 членів Асоціації держав Південно-Східної Азії, підтримуючи близько 600 000 робочих місць у США». Китай приєднався до РКЕП і в 2020 році став найбільшим торговим партнером АСЕАН.

Кіберзагрози

Занепокоєння щодо цифрових атак зросло в останні роки; Щорічна оцінка загроз розвідувального співтовариства за 2022 рік назвала китайські кібератаки основними проблемами.

Китай має історію проведення агресивних кампаній кібершпигунства проти уряду та бізнесу США. Крім того, за межами уряду китайські хакери зламали урядові бази даних США.

Деякі європейські країни наслідують приклад США, блокуючи участь Китаю в їхніх економіках, забороняючи китайським компаніям інвестувати або укладати контракти для задоволення інфраструктурних потреб.

Міжнародні зв'язки

Нарешті, все більш тісні відносини та співпраця Китаю з Росією викликають занепокоєння, оскільки обидва мають голосування постійних членів у Раді Безпеки ООН: «...Москва та Пекін регулярно дотримуються лінії один одного, зазвичай сварячи їх із Заходом. І щодо Північної Кореї теж було певне узгодження».

У 2017 році Китай і росія наклали вето на резолюцію про запровадження санкцій проти Сирії «через імовірне використання хімічної зброї».

У лютому 2019 року обидві країни наклали вето на резолюцію США, яка «намагатиметься проведення демократичних виборів і доступу гуманітарної допомоги до Венесуели»

На початку 2022 року відносини між двома країнами, здається, зросли після російського вторгнення в Україну; Китай утримався від голосування за резолюцію Ради Безпеки ООН, яка засуджує Росію, і утримався від економічних санкцій проти Росії, запроваджених США та Європою.

3. Зовнішньополітичні пріоритети США у питанні об'єднання Кореї на початку XXI ст.

Південна Корея є одним із найважливіших союзників США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, особливо з точки зору стримування ядерної Північної Кореї. Альянс служить для стримування агресії Північної Кореї та забезпечує континентальну базу для сил США. США включають

Південну Корею в «ядерну парасольку», політику розширеного стримування, в рамках якої США обіцяють використовувати свою ядерну зброю для захисту союзників.

У Південній Кореї розміщено понад 28 000 військовослужбовців США, і дві країни проводять спільні військові навчання та навчання.

Північна Корея разом з Китаєм є двома найбільшими викликами як для інтересів США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, так і для країни. Обидві країни є ядерними державами, але взаємодія США з цими країнами сильно відрізняється. США не мають дипломатичних чи офіційних економічних відносин з Північною Кореєю, тоді як Китай є одним із головних торговельних партнерів США.

Північна Корея, яку також називають «Корейською Народно-Демократичною Республікою» (КНДР), є однопартійною комуністичною державою, якою керує диктатура сімейної династії. Нинішній верховний лідер – Кім Чен Ин, син колишнього диктатора Кім Чен Іра.

Кім Ір Сен, що в перекладі з корейської означає «Сонце, Сонце», народився 15 квітня 1912 року в селищі набагато в родині простого сільського вчителя. Справжнє прізвище його — Кім Сон Чжу.

9 вересня 1997 року, в день чергової річниці заснування КНДР, у країні набув чинності т. зв. «Календар чучхе», у якому рік народження Кім Ір Сена став першим роком нового літочислення; решта дат (протягом календарного року і до 1912 року) повністю відповідають Григоріанському календарю.

Виклики для місцевого населення

Північна Корея є одним із найбільш репресивних режимів у світі з «суворо обмеженими всіма основними свободами» та відсутністю «функціонуючого громадянського суспільства». Немає публічного доступу до Інтернету, і всі ЗМІ є державними. Країна має «одну з найбільш централізованих і найменш відкритих економік у світі» і є однією з найбільш небезпечних країн світу.

У лютому 2019 р. посол Північної Кореї в ООН визнав, що уряд «терміново звертається за допомогою до міжнародних організацій, щоб нагодувати свій народ». Цикл гуманітарної програми ООН у 2020 р. за оцінками, 10,4 мільйона із загального 25-мільйонного населення потребують «підтримки харчування та їжі та покращення доступу до основних послуг, таких як охорона здоров'я, чиста вода, санітарія та гігієна».

Іноземці, затримані в Північній Кореї, часто стають жертвами порушень прав людини. Напруженість між США та Північною Кореєю загострилася в 2017 р. частково через смерть американського студента коледжу Отто Вармбієра, якого звільнили до США після 17 місяців ув'язнення в Північній Кореї. Згідно з New York Times, ув'язнені іноземці, швидше за все, зазнають «вимушеного зізнання, показового суду, вироку до років каторжних робіт без шансів на оскарження». Незважаючи на те, що

протистояння ядерним амбіціям Пхеньяна загалом має політичний пріоритет над злочинами режиму проти людяності, США запровадили санкції до Північної Кореї за порушення прав людини. Комітет з прав людини в Північній Кореї пропонує конкретні політичні заходи для просування прав людини в політиці США щодо Північної Кореї.

Ядерна загроза

Північна Корея є незаконною ядерною державою, яка постійно порушувала Глобальний договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) (схвалений Генеральною Асамблеєю ООН 12 червня 1968), перш ніж вийти з угоди в 2003 р. Держава продовжує розробляти та випробовувати ядерну зброю, незважаючи на постійне засудження та санкції з боку міжнародного співтовариства.

Північнокорейський режим провів шість випробувань ядерної зброї з 2006 по 2017 р. і провів своє перше в історії випробування міжконтинентальної балістичної ракети в липні 2017 р. Згідно зі щорічною оцінкою загроз за 2022 рік, Північна Корея продовжує випробування ракет малої дальності, міжконтинентальних, і гіперзвукові ракети. За оцінками більшості аналітиків, Північна Корея має від 20 до 60 боєголовок.

Інші загрози

У листопаді 2017 р. адміністрація Трампа повернула Північну Корею до списку держав-спонсорів терору. Північна Корея допомагала іранському режиму в пошуках ядерної зброї, а Пхеньян і Тегеран також брали участь у ядерній співпраці з Сирією. Крім того, Північна Корея бере участь у незаконній торгівлі зброєю з Кубою та Бірмою та забезпечує військову підготовку членів Хезболли з 1980-х років.

Північна Корея також бере участь у кібервійні; Північнокорейські хакери роками «націлювалися на ЗМІ, аерокосмічний і фінансовий сектори, а також на критичну інфраструктуру в Сполучених Штатах і в усьому світі». Країна проводить триваючі кібератаки на Південну Корею, і вважається, що вона пов'язана з серією хакерських атак на фінансові установи в 2016 р., а також нещодавніми фінансовими хакерськими атаками. Експерти попереджають, що США залишаються вразливими до майбутніх кібератак з боку Північної Кореї.

Американські політики, не чекаючи формального акту об'єднання Кореї, завчасно готують різні сценарії формування відносин з новою державою.

Перше, що турбує США у разі об'єднання двох Кореї, то це реальна втрата свого стратегічного союзника – Південної Кореї й отримати натомість менш дружнє та менш лояльне їм нове державне утворення.

Як відомо, об'єднання двох корейських держав може відбутися за трьома основними сценаріями:

1. мирна інтеграція двох корейських держав,

2. об'єднання як єдиний спосіб виходу економіки КНДР з гострої соціально-економічної кризи
3. і, нарешті, об'єднання як результат збройного нападу Півночі.

Саме ці варіанти реально опрацьовуються у Вашингтоні, Сеулі та Пхеньяні. Однак незалежно від того, на якій основі об'єднуються дві держави, сьогодні ніхто не ставить під сумнів саму можливість такого об'єднання у недалекому майбутньому. А це означає, що фундаментальні стратегічні інтереси США, що стосуються нової Кореї, по суті, мало чим відрізнятимуться від тих, якими вони були довгі роки «холодної війни» та після її закінчення щодо розділеної Кореї.

Американська влада віддає собі звіт у тому, що Корейський півострів розташований у «проблемному районі» з високим рівнем прихованої конфліктності у силу сформованих відносин недовіри провідних країн одна до одної, взаємних територіальних домагань, прикордонних суперечок і невизначеності щодо майбутньої траєкторії інтересів провідних «гравців» регіону і, насамперед, Китаю, Японії та Кореї. У цьому великому регіоні немає ефективних інститутів, здатних гарантувати колективну безпеку всім зацікавленим «гравцям».

США зацікавлені очолити об'єднання Кореї, прагнучи відігравати домінуючу роль у новому світопорядку. Це не означає, що Вашингтон буде підштовхувати Південну Корею до об'єднання з Північчю на умовах, які будуть контрпродуктивними для Сеула. Однак політика США у цьому питанні буде більш гнучкою та більш зацікавленою, ніж вона була всі попередні роки щодо КНДР і Південної Кореї.

Американські фахівці уважно стежать за висновками південнокорейських вчених з проблем об'єднання. Як відомо, у Південній Кореї створено Міністерство з об'єднання Кореї. Важливу роль у розробці політичних рішень у цій галузі відіграють також

Корейський інститут з національного воз'єднання,

Інститут міжнародних відносин і національної безпеки,

Корейський інститут оборонних досліджень, а також наукові центри в університетах, які розробляють різні варіанти об'єднання Кореї. Американські фахівці виявляють інтерес до такого роду досліджень, так як практична потреба у них для самих США залишається досить високою.

У той же час, одним з головних зовнішньополітичних пріоритетів США у питанні об'єднання Кореї є завдання обмеження впливу Росії у цьому стратегічно важливому регіоні. Реальність же така, що РФ може стати одним з ключових «гравців» на економічному просторі Корейського півострова у разі об'єднання двох корейських держав, оскільки останні об'єктивно зацікавлені у залученні РФ до участі в енергетичних і транспортних мегапроектах на Корейському півострові.

Лекція 3
Тема 3. Зовнішня політика Японії в АТР
(2 год.)

Логіка викладу:

1. Зовнішня політика Японії 50 – 60-х рр. ХХ ст.
2. Активізація зовнішньополітичної діяльності Японії у 1970 – 80-х рр.
3. Зовнішньополітична стратегія Японії у геополітичних реаліях кін. ХХ – початку ХХІ ст.

Рекомендована література:

Основна:
17; 20; 21; 22; 30; 32; 33;
Додаткова:
59; 73; 78; 85

1. Зовнішня політика Японії 50 – 60-х рр. ХХ ст.

Після розгрому японського мілітаризму в роки окупації (1945–1952 рр.) ЗОВНІШНЮ ПОЛІТИКУ Японії визначали США. Швидко США визнали за Японією роль стабілізатора на Далекому Сході (Що було безпрецедентним для щойно переможеної країни, що капітулювала). Війна в Кореї (1950–1953) прискорила заключення мирного договору.

Під безпосереднім керівництвом американської військової адміністрації була проведена низка реформ, спрямованих на демілітаризацію та демократизацію державних і суспільних інститутів в Японії. Реформи здійснювалися комплексно: практично одночасно, в короткий термін, в усіх сферах життя : економічній, соціальній, політичній, культурній.

8 вересня 1951 на Сан-Франциській мирній конференції за участю 52 держав відбулося підписання Мирного договору з Японією.

Не підписали договір 8 країн: СРСР, КНР, Індія, Бірма, Польща, МНР, Чехословаччина, Югославія.

В лютому 1952 р. підписано двосторонній Договір безпеки між США і Японією.

- США отримали право розміщувати в Японії свої війська,
- натомість зобов'язалися захищати Японію в разі нападу на неї.

Магістральний напрям післявоєнної політики національної безпеки Японії, що передбачав прискорений економічний розвиток, різке обмеження

військових витрат і тісний союз із США увійшов в історію під назвою «Доктрина Йосіди» (за ім'ям Прем'єр-міністра Японії та голови Ліберальної партії у 1946–1954 рр.).

«Доктрина Йосіди» залишалася в основі зовнішньополітичної діяльності кабінетів Ітіро Хатоями (1954–1956 рр.), Тандзан Ісібасі (1956–1957 рр.), Кісі Нобусуке (1957–1960 рр.), Ікеда Хаято (1960–1964 рр.) та Сато Ейсаку (1964–1972 рр.).

За цей час Японії вдалося

- досягти суттєвого економічного прогресу (у 1968 р. країна зайняла 2-е місце у капіталістичному світі за обсягом промислового виробництва);
- переукласти у 1960 р. договір безпеки із США на більш рівноправній основі;
- відновити відносини з СРСР та європейськими соціалістичними країнами.

• Так, у 1956 р. між Японією та СРСР була підписана Спільна японсько-радянська декларація, яка передбачала: припинення стану війни, відновлення миру та добросусідських дружніх відносин; відновлення дипломатичних і консульських відносин між країнами та Протокол про розвиток торгівлі і взаємне надання режиму найбільшого сприяння нації й ін.

Курильські острови багаті рибними ресурсами й іншими морепродуктами, стратегічно важливі: той, хто володіє островами, тримає фактично у своїх руках ключі від воріт, що ведуть із Тихого океану в Охотське море.

У лютому 1957 р. Японія нормалізувала відносини з Польщею та Чехословаччиною, а згодом з Угорщиною, Болгарією та Румунією.

У 50-х рр. XX ст. Японії вдалося розвинути відносини з азійськими країнами, а саме:

9 червня 1952 р. була укладена мирна угода Японії з Індією;

у листопаді 1954 р. – мирний договір і двосторонній договір про репарації й економічне співробітництво з Бірмою;

у 1956 р. – репараційні договори з Філіппінами й Індонезією.

Окрім цього, Японія набула членство у провідних міжнародних організаціях.

У 1952 р. вона стала членом Міжнародного валютного фонду та Всесвітнього банку.

Після тривалих переговорів у вересні 1955 р. Японія стала членом Генеральної угоди з тарифів і торгівлі.

А 18 грудня 1956 р., за підтримки СРСР, Японія стала членом ООН.

На початку 1960-х рр. японська сторона здійснила заходи щодо розширення торгових зв'язків з КНР, відновлених у 1959 р. після річної перерви спричиненої «нагасакським інцидентом».

Прем'єр-міністр Японії Х. Ікеда проголосив по відношенню до КНР принцип «відокремлення політики від економіки».

У 1962 р. у Пекині відбулися китайсько-японські переговори, на яких була досягнута домовленість з розширення торгівлі між двома країнами та з поступової нормалізації китайсько-японських відносин. Результатом переговорів стало підписання угоди про розвиток двосторонньої торгівлі на довгостроковій основі, яка отримала назву «угода Ляо – Такасаки» (за іменами керівників делегацій).

Істотне значення для розвитку відносин Японії з СРСР мав обмін офіційними візитами міністрів закордонних справ обох країн. У січні 1966 р. міністр закордонних справ Японії Е. Сііна відвідав СРСР. Результатом візиту було підписання п'ятирічної угоди про товарообіг і платежі на 1966–1970 рр. У відповідності з другою угодою з квітня 1967 р. встановлювалося пряме повітряне сполучення між Москвою та Токіо.

У липні 1966 р. міністр закордонних справ СРСР А. Громико вперше відвідав Японію. У результаті візиту була укладена Консульська конвенція, у відповідності до якої у 1967 р. були відкриті генеральні консульства: СРСР – у м. Саппоро та Японії – у м. Находка.

У період перебування Сато Ейсаку на посаді прем'єр-міністра були нормалізовані відносини Японії з Південною Кореєю (1965 р.), Тайванем, створена за активної участі Японії Азійсько-Тихоокеанська рада (1966 р.).

2. Активізація зовнішньополітичної діяльності Японії у 1970 – 80-х рр.

На початку 1970-х рр. доктрина Йосіди трансформується у класичну доктрину національних інтересів, яка складалася з таких компонентів:

- внутрішньосоціального (суспільна безпека),
- військового (національна безпека)
- та зовнішньополітичного (мир і стабільність в усьому світі).

Цієї доктрини дотримувались уряди Сато Ейсаку (1970–1972), Танака Какуей (1972–1974), Мікі Такео (1974–1976) і Фукуда Такео (1976–1978).

За цей період Японія досягла значного економічного розвитку, який в історії країни назвали «золотим віком» або «японським економічним дивом». Зміцнення економічних позицій Японії внесло відповідні корективи в її відносини із США.

17 червня 1971 р. було досягнуто згоди США повернути Японії у 1972 р. адміністративні права на острови Рюкю (Окінава), які після закінчення Другої світової війни знаходились під американським управлінням.

Церемонія повернення Окінави була проведена 25 травня 1972 р. з надзвичайною урочистістю. Окінава повністю переходила під японське управління та ставала 47-ю префектурою, але США зберігали за собою право використання військових баз, які там розташовувались.

У 1972 р. Японія встановила дипломатичні відносини з КНР. Японія визнала уряд КНР єдиним законним урядом Китаю, і заявила, що «цілком і

повністю» поважає його позицію, яка полягає у визнанні Тайваню невід'ємною частиною території КНР. Одночасно з підписанням спільної заяви міністр закордонних справ Японії заявив, що у зв'язку зі встановленням дипломатичних відносин Японії з КНР японсько-тайванський Договір про мир і дружбу «втратив сенс свого існування і тому припиняє діяти».

Разом з тим, відносин з Тайванем Японія зберегла на неурядовому рівні. І в Японії, і на Тайвані були створені відповідні офіційні неурядові організації, яким було доручено займатися питаннями розвитку двосторонніх відносин на «приватній» основі.

Відносно СРСР і КНР проводилася політика «дипломатії рівних відстаней».

Упродовж 1971–1972 рр. Японія значну увагу приділила розвитку відносин з СРСР, особливо у сфері торгово-економічних відносин. У вересні 1971 р. СРСР та Японія підписали другу п'ятирічну угоду на 1971–1975 рр., яка передбачала подвоєння товарообігу у порівнянні з попереднім п'ятирічним періодом. Так, у 1972 р. двосторонній товарообіг між країнами досяг 816 млн. крб. (у 1957 р. коли був укладений торговий договір – 15,4 млн. крб.).

Істотним внеском у розвиток японсько-радянських відносин став візит міністра закордонних справ А. Громико до Японії у січні 1972 р. Міністри закордонних справ обох країн висловились за необхідність започаткування у 1972 р. перегорів щодо підписання мирного договору. Обмін думками з цього приводу був продовжений у Москві у жовтні 1972 р. під час візиту міністра закордонних справ Японії М. Охіра.

Продовженням двостороннього діалогу став візит Прем'єр-міністра Японії К. Танаки до СРСР у жовтні 1973 р., результатом якого стала спільна радянсько-японської заява, яка підкреслювала рішучість обох сторін щодо подальшого розвитку багатогранних двосторонніх відносин, урегулювання питань, які залишилися з часів Другої світової війни, укладення мирного договору. Окрім цього, були підписані угоди про науково-технічне співробітництво та про обмін вченими й аспірантами, друкованими виданнями та розповсюдження інформаційних матеріалів.

У 1976 р. Японія та СРСР підписали новий пакет економічних контрактів, а вже у травні 1977 р. була укладена нова п'ятирічна торгова угода на 1976–1980 рр., яка передбачала збільшення товарообігу приблизно у 1,5 рази.

Окрім цього, у листопаді 1977 р. між Державним комітетом з атомної енергії СРСР та Атомним форумом Японії була підписана угода про співробітництво у сфері використання ядерної енергії у мирних цілях. Проте, не дивлячись на таку активну радянсько-японську економічну співпрацю, у січні 1978 р. під час візиту до СРСР, коли новопризначеному міністру закордонних справ Японії С. Сонода був переданий радянський проект

договору про добросусідство та дружбу, то японська сторона фактично відмовилась його обговорювати.

У першій половині 1970-х рр. зовнішньополітична стратегія Японії була зорієнтована на утвердження країни у статусі визначального економічного центру регіонального та глобального масштабів. Тому у 1974 р. Прем'єр-міністр К. Танака відвідав 12 країн АТР: Філіппіни, Сінгапур, Малайзію, Індонезію, Мексику, Бразилію, Канаду, Австралію, Нову Зеландію, Бірму. Проте, візит керівника японського уряду до цих країн не увінчався успіхом, оскільки викликав акції протесту місцевого населення (особливо у Таїланді й Індонезії) незадоволеного засиллям японських монополій в економіці їх країн.

Також, у листопаді 1974 р. Міністр закордонних справ Японії Т. Кімура уперше відвідав країни так званої «Чорної Африки»: Гану, Нігерію, Заір, Танзанію та Єгипет. Але і там японська політика зазнала критики внаслідок порушення встановлених Радою Безпеки ООН санкцій на торгівлю з ПАР.

З приходом до влади в Японії уряду Мікі Такео, країна, проводячи зовнішньополітичну діяльність і надалі орієнтувалася на зміцнення союзницьких відносин із США.

Проте за прем'єр-міністерства в Японії Фукуда Такео, одним з визначальних напрямків зовнішньополітичної діяльності країни став усесторонній розвиток відносин з країнами членами АСЕАН – Філіппінами, Таїландом, Малайзією, Сінгапуром та Індонезією. Так, у серпні 1978 р. Т. Фукуда здійснив візит до країн АСЕАН і Бірми. У своїх виступах у Куала-Лумпурі на нараді керівників Японії та країн АСЕАН з питань розвитку економічних і політичних зв'язків та у Манілі, він задекларував три принципи зовнішньої політики Японії щодо країн Азії, які отримали назву «Доктрина Фукуда» або «Манільська доктрина», її принципи передбачали:

1. Японія не прагнуче стати потужною військовою державою та рішуче відстоюватиме мир і процвітання у Південно-Східній Азії.
2. Японія зміцнюватиме відносини взаємної довіри між нею та країнами Південно-Східній Азії у політичній, екон., соц. і культ. сферах.
3. Японія розвиватиме співробітництво з країнами АСЕАН, одночасно зміцнюючи відносини з усіма країнами Індокитаю в інтересах миру та безпеки в Азії.

Проголошення Прем'єр-міністром Японії Т. Фукудою нової зовнішньополітичної доктрини мало на меті досягнення домінуючого положення у субрегіоні АСЕАН, але у довгостроковій перспективі.

Окрім цього, 12 серпня 1978 р. у Пекіні, після майже п'ятирічних переговорів, був підписаний договір про мир і дружбу між КНР та Японією, який засвідчив багатосторонній характер японської дипломатії.

На початку 1980-х рр. в умовах нового загострення відносин по лінії Схід – Захід в Японії вперше була розроблена доктрина «комплексного забезпечення національної безпеки» (КЗНБ).

Національна доктрина Японії у межах КЗНБ ґрунтувалася на принципах глобальності та неподільності безпеки вільного світу перед лицем радянської загрози. Ця доктрина застосовувалась фактично весь період 80-х рр. ХХ ст.

1. На перше місце була поставлена політична безпека, яка ґрунтувалася на концепції «тристоронності» та формування великого трикутника «США – Японія – Європа», який для Азії доповнювався малим трикутником «США – Японія – Китай».

2. На другому місці була економічна складова, основною метою якої декларувалася необхідність розв'язання суперечностей Схід – Захід і Північ – Південь. На практиці це означало, що Японія прагнутиме до поліпшення міжнародної економіки у вигляді зовнішньої допомоги, перерозподілу боргів і внеску до міжнародних інститутів, орієнтуючись на сприяння американській політиці.

3. Військова складова була поставлена на третє місце та зберігала жорстку орієнтацію на США щодо спільної японсько-американської оборони Японських островів, окрім того запроваджувалась т. зв. 1000-мільна зона оборони.

Доктрина КЗНБ знайшла відображення й у згортанні політичних контактів з СРСР.

- Був відкладений на невизначений термін офіційний візит до Японії делегації Верховної Ради СРСР, який планувався на січень 1980 р.

- Були запроваджені економічні санкції щодо СРСР: заборона експорту технологічно складної продукції, обмеження урядового кредитування торгівлі, відмова від розгляду нових проектів довгострокового економічного співробітництва.

- Призупинено виконання угоди про науково-технічне співробітництво.

- Японія бойкотувала ХХІІ Олімпійські ігри у Москві влітку 1980 р.

- Загострились на початку 1980-х рр. і територіальні проблеми між країнами.

- Разом з тим можливість втрати перспективного ринку СРСР зумовила підписання Японією влітку 1981 р. чергової п'ятирічної угоди з СРСР про товарообіг і платежі на 1981–1985 рр.

Отже, якщо за уряду Судзукі Дзенко відбулася політизація доктрини КЗНБ, то з приходом до влади нового кабінету міністрів восени 1982 р. на чолі з Накасоне Ясухіро був зроблений акцент на її військово-політичних аспектах і нарощуванні військового потенціалу Японії за рахунок активної співпраці із США.

Так, у 1983 р. Я. Накасоне здійснив візит до США, під час якого підтвердив орієнтацію Японії на їх військово-політичний союз.

У результаті, вже у листопаді 1983 р. була підписана японсько-американська угода, яка встановлювала процедуру передання США японської технології виробництва приладів, обладнання та матеріалів для військової техніки.

Активними були дії уряду Я. Накасоне і щодо розвитку відносин з КНР. У березні 1984 р. відбувся візит Прем'єр-міністра Японії до Китаю. Протягом переговорів було задекларовано прагнення розвивати дружні відносини на довготривалу перспективу. Також була досягнута домовленість про створення «Японсько-китайського комітету дружби XXI століття» з метою вироблення заходів подальшого поглиблення співробітництва в економічній, науково-технічній і культурній сферах.

Не залишився поза увагою керівництва Японії й асеанівський напрям зовнішньої політики. У травні 1983 р. Я. Накасоне відвідав Філіппіни, Індонезію, Сінгапур, Малайзію, Таїланд і Бруней.

У той же час, японсько-радянські відносини першої половини 1980-х рр. характеризувалися певним дуалізмом.

- З одного боку активна підтримка Японією зовнішньополітичної стратегії США щодо СРСР призвела до суттєвого скорочення товарообігу між Токіо та Москвою (у 1983 р. скорочення становило більш ніж 20%, а у 1984 р. – ще 4%);

- а з іншого – ділові кола Японії закликали до розвитку взаємовигідних торгово-економічних відносин з СРСР. Тому, з весни 1984 р. японське керівництво почало виступати за «розвиток діалогу» з СРСР. Були відновлені міжпарламентські зв'язки. У жовтні 1984 р. відбувся візит делегації Верховної Ради СРСР до Японії, а у вересні 1985 р. делегація японського парламенту відвідала Радянський Союз.

- У березні 1985 р. у Москві відбулася зустріч Генерального секретаря ЦК КПРС М. Горбачова з Прем'єр-міністром Японії Я. Накасоне.

- А у 1986 р. – обмін візитами міністрів закордонних справ обох країн.

- У січні того ж року країни підписали угоди про товарообіг і платежі на період 1986–1990 рр. і Конвенцію про уникнення подвійного оподаткування.

- У травні 1986 р. під час візиту міністра закордонних справ Японії С. Абе до Москви була укладена міжурядова угода про культурні зв'язки (набула чинності наприкінці 1987 р.).

- Проте загальний стан японсько-радянських відносин, за образним виразом М. Горбачова, нагадував жевріюче вогнище, яке не розгоряється, а більше диміло. Ситуація не покращилась і після візиту М. Горбачова до Японії у квітні 1991 р.

3. Зовнішньополітична стратегія Японії у геополітичних реаліях кін. XX – початку XXI ст.

Розпад СРСР і припинення «холодної війни» перетворили Японію в один з найпотужніших «полюсів сили» регіону, що, зрозуміло, підштовхнуло її на ведення більш активної політики щодо своїх сусідів і стратегічних партнерів.

Аналізуючи зовнішньополітичну діяльність урядів Японії періоду 1990-х рр., варто зазначити, що в її основі стояла т.зв. «доктрина Кайфу», заснована на американській доктрині нового світового порядку Дж. Буша-старшого.

- На відмінну від попередніх воєнних доктрин Японії акцент у концепції Т. Кайфу робився на забезпеченні миру та безпеки в АТР;
- повазі свободи та демократії;
- забезпеченні безпеки та процвітання у світі у рамках відкритої ринкової економіки;
- захисті навколишнього середовища та гуманітарних стандартах;
- забезпеченні стабільних міжнародних відносин на основі діалогу та співробітництва.

У другій половині 90-х рр. XX ст. концепція Японії була знову переглянута, у результаті чого була прийнята «Доктрина Хасімото»

- комплексне забезпечення національної безпеки Японії при тісній співпраці із США та європейськими країнами.
- Основною метою доктрини стала прихована боротьба Японії проти розширення впливу китайського впливу в азійському регіоні за допомогою політичних та економічних методів.

Значний вплив на цю доктрину мали Декларація Клінтон-Хасімото з питань безпеки (квітень 1996 р.), в якій сторони підтвердили, що основою їх співробітництва є Договір безпеки та «Основні напрямки співробітництва Японії із США у сфері оборони» (вересень 1997 р.), які регламентували двосторонні зв'язки у військовій сфері. Цим документом розширювався простір дії Договору безпеки 1960 р.: за Японією закріплювалось зобов'язання надавати підтримку США у випадку виникнення загроз у «районах, оточуючих Японію», чіткі географічні кордони яких не визначались. Фактично це положення є стимулюючим щодо підтримки глобальної зовнішньополітичної стратегії США.

У цілому в 90-х рр. XX ст. Японія проводила зважену зовнішню політику, віддаючи перевагу традиційним зв'язкам. Співпрацюючи практично з усіма країнами та виступаючи найбільшим фінансовим донором гуманітарних програм ООН, Японія з початку 1990-х рр. активізувала здобуття інструментів політичного впливу у світовому масштабі.

Починаючи з 1979 р., коли Генеральна асамблея ООН вперше розглянула питання про розширення Ради Безпеки ООН та почався процес

реформування ООН і донині, Японія є однією з країн, що лобіюють питання можливості отримання у цій організації постійного членства. Японія 9 разів здобувала статус непостійного члена Ради Безпеки ООН.

У 1990-ті рр. Японія помітно активізувала свою діяльність й у південній частині Тихого океану, свідченням чого стала поїздка у травні 1993 р. экс-прем'єр-міністра Міядзава Кійті до Австралії та Нової Зеландії. Японії активізувалася й у відносинах з Індокитаєм, перш за все з Камбоджею та В'єтнамом. У той же час, і надалі залишалися напруженими відносини країни з Північною Кореєю, що, безперечно, значно послаблювало зовнішньополітичні позиції Японії та звужує поле для її дипломатичного маневрування не тільки у Північно-Східній Азії, але і на всьому Азійсько-Тихоокеанському геополітичному просторі.

У 1994 році Японія у Білій книзі оборони вперше назвала загрозою для безпеки у регіоні не Росію, а КНДР, зазначивши дестабілізуючим фактором невирішеність корейської проблеми. Особливо гостро стояла проблема можливого поширення зброї масового знищення у Північній Кореї, що було викликано небажанням КНДР співпрацювати з МАГАТЕ, що викликало занепокоєність усієї міжнародної спільноти.

27 грудня 1991 р. уряд Японії визнав Російську Федерацію як правонаступника СРСР.

Але на початку 90-х рр. ХХ ст. відносини між країнами характеризуються як напружені, що пояснювалися невирішеністю питання курильських островів. Найважливішою подією у розвитку відносин між країнами став офіційний візит першого Президента Росії Б.М. Єльцина до Японії 11–13 листопада 1993 р., головним політичним результатом якого стало підписання Токійської декларації та пакета із 16-ти документів, які охоплюють усі аспекти двосторонніх відносин. Токійська декларація констатувала продовження російсько- японського діалогу з питання чотирьох островів. У декларації було зафіксовано намір сторін взаємодіяти у справах розбудови нового міжнародного порядку та повної нормалізації японсько-російських відносин, розширювати політичний діалог, перш за все на вищому рівні, поглиблювати співпрацю у галузі роззброєння, розвивати діалог з проблематики Азійсько-Тихоокеанського регіону.

1–2 листопада 1997 р. у Красноярську відбулася перша в історії відносин Росії та Японії неформальна зустріч керівників двох держав. У Красноярську Президент РФ Єльцин і Прем'єр-міністр Японії Хасімото Рютаро сформулювали нові принципи російсько-японських відносин: взаємний радіус довіри, взаємна вигода, довготерміновість, тісне економічне співробітництво. Велику увагу приділялося проблемі мирного договору. Керівники обох країн відзначили необхідність розв'язання цього вузла, що затьмарює відносини Росії та Японії.

Під час візиту керівника японського уряду К. Обуті до Москви 13 листопада 1998 р. була підписана Московська декларація про встановлення творчого партнерства між державами.

У цілому ж на японсько-російських політичних відносинах у 1990-х рр. відбивалися періодичні коливання внутрішньополітичного маятника у Росії.

Початок 2000-х рр. ознаменувався новим етапом у концептуальному забезпеченні міждержавного співробітництва Японії з країнами світу. Новою складовою зовнішньополітичного курсу держави було визначено поглиблення взаємовигідного співробітництва із низкою країн Євразії – від держав Північної, Центральної та Східної Європи та Каспійсько-Центрально-Азійського регіону до держав Південно-Східної Азії включно – практично з усіма країнами Євразії. У той же час, серед пріоритетних напрямків зовнішньої політики Японії і надалі залишалися відносини із США та КНР, Республікою Корея та Російською Федерацією.

Модернізація зовнішньополітичної стратегії Японії зумовила позитивну динаміку японсько-російських відносин.

У вересні 2000 р. Президент РФ В. Путін відвідав Японію з офіційним візитом. 9–12 січня 2003 р. відбувся офіційний візит Прем'єр-міністра Японії Коїдзумі Дзюнітіро до Росії, за підсумками якого була підписана Спільна заява про прийняття «Плану дій» – масштабного політичного документу, що відображає досягнуті до цього моменту основні позитивні результати роботи з виконання поставленого у 1998 р. завдання розбудови відносин творчого партнерства між Російською Федерацією й Японією. У цьому документі були визначені напрямки докладання подальших зусиль у таких галузях як поглиблення політичного діалогу, переговори з мирного договору, співробітництво на міжнародній арені, торговельно-економічна взаємодія, розвиток зв'язків у правоохоронній та оборонній сферах, поглиблення культурних і гуманітарних обмінів.

Чергова зустріч керівників двох країн відбулася 9 травня 2005 р. у Москві у рамках заходів, присвячених 60-річчю Перемоги.

Позитивними були і зрушення в економічній сфері. Упродовж 2003–2004 рр. обсяг російсько-японського товарообігу зріс більш ніж у два рази та досяг рекордного за історію двосторонніх відносин показника у 8,85 млрд. дол.

У 2004 р. в ході саміту лідерів «вісімки» у Сі-Айленді (США, 8–10 червня), відбулася зустріч лідерів двох держав, де були обговорені питання економічної взаємодії, розширення двосторонньої торгівлі. У ході переговорів японській стороні було передано проект «Довгострокової програми російсько-японського співробітництва у галузі енергетики». Цей документ стосується як постачань енергоресурсів, так і всієї інфраструктури, включаючи трубопровідну. З російського боку було поставлене питання про налагодження більш тісної співпраці у боротьбі проти незаконного видобутку

біоресурсів – морського браконьєрства. В. Путін і Дз. Коїдзумі обговорили також питання участі Японії у Програмі глобального партнерства, яка була прийнята у 2002 р. на саміті «вісімки» у Кананаскісі.

Перспективним напрямком двосторонніх економічних зв'язків стає енергетичне співробітництво, у першу чергу у галузі освоєння нафтогазових ресурсів російського Далекого Сходу та Сибіру. Реальне просування досягнуто у здійсненні проектів «Сахалін-І» й, особливо, «Сахалін-ІІ» на основі УРПІ, в яких активно беруть участь великі японські компанії. Загальний обсяг інвестицій у ці два проекти склав близько 20 млрд. доларів.

Разом з тим, територіальні проблеми між країнами залишалися одним з основних каменів спотикання у двосторонніх відносинах, оскільки без вирішення територіальної проблеми росія та Японія не можуть підписати мирний договір, який так і не був укладений після закінчення Другої світової війни. У 2009 р. уряд Японії неодноразово підкреслював бажання та важливість вирішення Курильського питання, що досить чітко простежувалося під час зустрічі Прем'єр-міністра Японії Хатояма Юкіо та Президента Росії Д. Медведєва у Нью-Йорку під час участі у 64-й сесії Генасамблеї ООН. А 1 квітня 2010 р. уряд Японії затвердив зміни та доповнення до так званого «Основного курсу зі сприяння вирішення проблеми північних територій».

З приходом до влади в Японії Прем'єр-міністра Кан Наото у 2010 р. основоположними векторами зовнішньої політики країни і надалі залишалися відносини з США, Китаєм і Південною Кореєю, а також розвиток економічних і політичних відносин з РФ та вирішення територіальної суперечки між двома країнами. Відповідні напрями зовнішньої політики Японії спостерігалися і за кабінетів Нода Йосіхіко (30 серпня 2011 р. – 26 грудня 2012 р.) та Абе Сіндзо (26 грудня 2012 р. – теперішній час).

Відразу ж після свого повернення у прем'єрське крісло Сіндзо Абе оголосив пріоритетом поліпшення відносин з Москвою. Починаючи з 2012 р. і до 2015 р. між країнами відбулося вже п'ять зустрічей. Частота політичних контактів на вищому рівні вже свідчить про важливість російського напрямку для японського прем'єра. Проте конфлікт навколо України мало не поставив хрест на його планах: через тиск партнерів по «сімці» Японія змушена була ввести проти Росії санкції. Втім, Токіо проявив чудеса дипломатичної еквилібристики, зумівши і задовольнити вимоги лідерів G7, і не погіршити відносини з Москвою.

Наприкінці 2022 року адміністрація прем'єр-міністра Японії Фуміо Кісіді оприлюднила три нові стратегічні документи:

1. нову Стратегію національної безпеки,
2. Стратегію національної оборони та
3. План нарощування оборони.

Потім, у січні, він і його міністри закордонних справ і оборони вирушили до Вашингтона, щоб зустрітися зі своїми американськими

колегами. Там нове стратегічне мислення Японії було повністю продемонстровано в спільних заявах з президентом США Джо Байденом , а також міністром оборони Ллойдом Остіном і держсекретар Ентоні Блінкеном.

Серед інших змін Токіо оголосив про намір збільшити витрати на оборону майже на 60 відсотків протягом п'яти років, відмовившись від неофіційного обмеження бюджету в 1 відсоток ВВП, яке було встановлено в політичних цілях ще в 1970-х роках. Одне лише це є майже революційним відходом від давньої практики захисту.

На додаток до ряду складного військового обладнання, Японія також прагне придбати протиударні ракети: боєприпаси великої дальності з точним наведенням, призначені для стримування атаки супротивника, чого Токіо історично уникав. Інші ключові зміни включають створення постійного об'єднаного оперативного штабу, передачу повноважень над береговою охороною Японії Міністерству оборони під час будь-якого конфлікту, створення надійного кіберзахисту та нове зобов'язання щодо можливостей розвідки.

Лекція 4

Тема 4. КНР у системі міжнародних відносин АТР

(2 год.)

Логіка викладу:

1. Утворення КНР та поширення стану холодної війни на політико-географічний простір АТР.
2. Зовнішня політика КНР у 1960-70-х рр. Нові зовнішньополітичні орієнтири стратегії КНР у 1980-90-х рр.
3. Зовнішньополітичні пріоритети КНР на початку ХХІ ст.

Рекомендована література:

Основна:

20; 21; 22; 23; 42; 43;

Додаткова:

57; 58; 59; 60; 75;

1. Утворення КНР та поширення стану холодної війни на політико-географічний простір АТР.

1949 рік виявився ключовим у зміні динаміки міжнародних відносин після Другої світової війни. У жовтні 1949 року Китайська Народна Республіка (КНР) замінила Китайську Республіку (КНР) після того, як

китайські комуністи здобули загальнонаціональну перемогу в громадянській війні та вигнали націоналістичний уряд на Тайвань. Крах націоналістичної справи шокував американську громадськість, яка ідеалізувала «вільний Китай» як демократичного союзника та доблесного протезе. Тепер комуністичний Китай, у якому проживає чверть населення світу, неминуче поширив холодну війну на Східну Азію. Зовнішня політика КНР під час холодної війни пройшла кілька характерних етапів.

«Нахилитися на бік» (1949-1959)

У червні 1949 року, приблизно за три місяці до заснування КНР, лідер китайських комуністів Мао Цзедун оголосив, що Новий Китай підтримуватиме Радянський Союз у міжнародних справах. Адміністрація Трумена зупинилася на політиці невизнання КНР. Оскільки Сполучені Штати підтримували китайських націоналістів під час громадянської війни в Китаї, а Вашингтон відмовився розірвати відносини з націоналістичним урядом Тайваню, Комуністична партія Китаю розглядала США як серйозну загрозу для КНР. Пекін шукав союзу з Китаєм. Радянський Союз, щоб компенсувати загрозу США. 14 лютого 1950 року лідери Китаю та Радянського Союзу підписали радянсько-китайський Договір про дружбу, союз і взаємодопомогу. Союз був переважно військовою угодою,

Початок Корейської війни в червні 1950 року порушив будь-яку можливу стабілізацію китайсько-американських відносин. КНР і Сполучені Штати будуть втягнуті в смертоносну трирічну війну на Корейському півострові з червня 1950 по липень 1953 року. Після вступу Китаю в Корейську війну в жовтні 1950 року США сприймуть КНР як головну загрозу своїм ключовим інтересам в Азії та для безпеки Японії. Під час Корейської війни радянсько-китайський альянс спрацював досить добре, оскільки Радянський Союз надав Китаю підтримку з повітря, велику кількість військових поставок та економічну допомогу. Враховуючи ворожість Китаю, Вашингтон зайняв жорстку позицію, посиливши економічне ембарго США проти КНР, яке вперше розпочалося восени 1950 року, зміцнивши підтримку націоналістичного уряду Тайваню, заблокувавши членство КНР в ООН, і подальша політична ізоляція КНР. Вороже ставлення КНР до США та взаємність Вашингтона посилили холодну війну в регіоні.

Обстріл Цзіньмень (Кемой) з боку КНР у 1954 році був спрямований головним чином на зрив американо-тайванської угоди про безпеку, оскільки Пекін стурбований розколом між материковим Китаєм і Тайванем. У міру зростання напруженості між Сполученими Штатами та Китаєм під час кризи в Тайванській протоці 1954-55 рр. і Вашингтон, і Пекін відчували більшу необхідність підтримувати зв'язок, навіть на більш високому рівні та на більш регулярній основі. Перша криза в Тайванській протоці, певним чином, започаткувала китайсько-американські переговори послів у серпні 1955 року. Переговори послів тривали протягом правління адміністрації Ейзенхауера без

особливого прогресу в таких питаннях, як Тайвань, відмова від сили, американське ембарго щодо Китаю та культурні проблеми. обміни.

Тим часом у першій половині 1950-х років радянсько-китайські відносини були дружніми і були головним пріоритетом дипломатії КНР. Контакти між двома урядами були частими, а двосторонні переговори часто проводилися між вищими керівниками. Але в другій половині 1950-х років КПК почала розходитися з Радами щодо того, як оцінювати Сталіна та напрямок, у якому радянський лідер Микита Хрущов керував міжнародним комуністичним рухом. Китайці сварилися з Радянами через питання десталінізації, радянську пропозицію побудувати в Китаї спільну довгохвильову радіостанцію та флот атомних підводних човнів, різні тлумачення марксизму-ленінізму, спробу Хрущова порозумітися із Заходом, і відмова СРСР підтримати Китай під час його конфлікту з Індією в другій половині 1959 р. і на початку 1960 р.

У липні 1960 р. Москва оголосила про раптове видалення радянських радників і технічного персоналу з Китаю.

На початку 1960-х років китайсько-радянська суперечка поширилася з ідеології на відносини між державами. Зростала напруга на радянсько-китайському кордоні. Китайсько-радянський союз розпався.

2. Зовнішня політика КНР у 1960 – 1970-х рр. Нові зовнішньополітичні орієнтири стратегії КНР у 1980 – 1990-х рр.

Революційне самозабезпечення (1960–1969)

На початку 1960-х Мао Цзедун і його соратники почали переглядати мінливий баланс сил між двома протиборчими блоками. Сприйняття загрози по відношенню до Сполучених Штатів, як правило, визначалося як внутрішнім тиском, так і міжнародними викликами. Пекін був зацікавлений у збереженні каналу зв'язку з Вашингтоном. Китайсько-американські посольські переговори, що відбулися у Варшаві, тривали і в 1960-х роках. Хоча на той час між двома країнами не існувало офіційних дипломатичних відносин, ці переговори у Варшаві виявилися корисними для полегшення відносин між Китаєм і США, запропонувавши готовий шлях для обміну інформацією та врегулювання криз.

У 1960-х роках, хоча Вашингтон вважав, що радянська загроза все ще була домінуючою, Третій світ став основним полем битви для боротьби великих держав. Здавалося, що зростання націоналізму в результаті проникнення комуністів становило дедалі більшу загрозу для Сполучених Штатів і «Вільного світу». Саме в цьому регіоні Китай виділявся як провідна революційна держава світу, загрожуючи не лише західній демократії, а й претензіям Москви на лідерську роль у соціалістичному блоці.

З моменту свого заснування в 1949 році КНР приділяла високу увагу своїм відносинам з Третім світом. Мао зазначив, що сильна коаліція країн

Третього світу може мати вирішальне значення у протистоянні Холодної війни. Перші спроби Китаю отримати вплив у Третьому світі були зроблені в квітні 1955 року, коли він взяв участь у Бандунзькій конференції азіатських і африканських держав. Стратегія Китаю підкреслює створення політичних коаліцій у Третьому світі на двох різних рівнях.

1. По-перше, Китай підтримував «національно-визвольну боротьбу» як для витіснення колоніальних режимів, що залишилися, так і для повалення тих незалежних урядів Третього світу, які були найбільш тісно пов'язані із Заходом.

2. По-друге, Китай намагався побудувати тісні відносини співпраці з рештою незалежних урядів Третього світу, закликаючи їх відкинути Захід.

Трикутна дипломатія (1970–1989)

Відчуття серйозної загрози з боку Радянського Союзу підштовхнуло Мао Цзедуна зняти існуючі концептуальні обмеження, щоб покращити відносини зі Сполученими Штатами на початку 1970-х років.

Зустрічі високого рівня Ніксона на вищому рівні в лютому 1972 року з китайськими лідерами, по суті, повторили попередні візити Генрі Кіссінджера до Пекіна в липні та жовтні 1971 року. Сповнені рішучості рухатися вперед, але тверді в принципових питаннях, лідери обох сторін виявилися гідними опонентами на переговорах. В основі дипломатії американсько-китайського саміту були спільні занепокоєння щодо радянської загрози; кожна сторона прагнула використати іншу, щоб урівноважити цю загрозу. Це був початок тристоронньої дипломатії США, Китаю та Радянського Союзу під час холодної війни. Але Мао не дотримувався політики розрядки у відносинах зі США в повній мірі. Протягом усього свого життя Мао мав постійну і послідовну мету: Китай був зразком «визволення» всіх пригноблених націй і народів світу.

Після короткої боротьби за владу після смерті Мао в 1976 році, Ден Сяопін став фактичним лідером Китаю наприкінці 1970-х років замість помазаного наступника Мао, Хуа Гофена.

Ден накреслив курс на швидкий економічний розвиток Китаю, який поєднував успішні реформи та відкритість капіталістичній міжнародній економіці з однопартійним правлінням КПК.

У зовнішній політиці Ден поділяв мету Мао прагнути до рівності Китаю та відновити втрачену славу Китаю. Він був архітектором зовнішньої політики Китаю з 1978 року до початку 1990-х років.

Ден фактично припинив практичну підтримку Китаєм революційних рухів за кордоном і

- значно скоротив допомогу Китаю країнам третього світу.

- Китай проводив зовнішню політику, більш збалансовану між двома наддержавами, яку називали «незалежною зовнішньою політикою» на 12-му національному з'їзді КПК у 1982 році.

• Під керівництвом Дена комуністичне правління в Китаї пережило падіння комунізму у Східній Європі та розпад Радянського Союзу — батьківщини комунізму.

КНР пережила кінець холодної війни. Коли в 1989 році впала Берлінська стіна і радянський блок швидко розпався, Китай поступово перетворився на супердержаву, що зароджувалася.

КНР продовжує керуватися зовнішньополітичними принципами, які були закладені ще у Стародавньому Китаї.

З 1949 року Китай цілеспрямовано починає рухатися до відновлення колишньої могутності держави, що була втрачена у XIX столітті. Для досягнення своєї мети, Китай обирає найсильнішого союзника із соціалістичного табору – Радянський Союз. В результаті, на початку 1950 рр. в концептуальній сфері китайська влада сприйняла теорію боротьби «двох таборів» в її радянській інтерпретації. Офіційне переоформлення внутрішнього курсу Китаю виявило себе в прийнятті X Пленумом ЦК КПК (вересень 1962 р.) доктрини «опори на власні сили», покликаної сприяти мобілізації ресурсів на соціалістичне будівництво при відмові від «сліпого копіювання» зарубіжного досвіду.

Відмінною рисою зовнішньої політики КНР 1960-х рр. був поступовий ідеологічний розкол у взаєминах між КПК і КПРС та поступове зростання «лівих» тенденцій у зовнішній політиці, що вилився в підтримці прокитайських угруповань в компартіях країн третього світу (так званий «експорт революції»).

Зовнішня політика КНР з кінця 1960-х до 1970-х отримала назву «стратегія одного боку» або «єдиного фронту». В геополітичному плані це була стратегічна лінія, яка тягнулася від США і проходила через Японію, Китай, Пакистан, Іран, Туреччину і закінчувалася Європою, тобто країнами, об'єднаними Мао Цзедунем за принципом розташування вздовж кордонів з Радянським Союзом, «по інший бік» від СРСР.

На початку 1980-х років представник лідерів «другого покоління» КНР Ден Сяопін виступив з пропозицією провести масштабні економічні, соціальні та політичні реформи. Основою його теорії «миру і розвитку» стала переорієнтація з теоретичних догм марксизму на об'єктивну реальність, тобто на дійсний стан справ. Ден Сяопін просував концепцію відкритості Китаю світу, його активної інтеграції в глобалізованому світі і в світовій економіці. Ця теорія отримала назву «соціалізм з китайською специфікою».

Відбувся перегляд зовнішньополітичної концепції, яка передбачала розширення географічних і зовнішньополітичних інтересів країни. Починаючи з 1980-х та продовжуючи у 1990-х роках Китай відмовляється від концепції «друг-ворог». Нова зовнішньополітична платформа держави була окреслена у 1982 році на XII з'їзді КПК та передбачала:

• зняття тез «СРСР – головне джерело небезпеки нової світової війни»;

•відміну положення про необхідність створення «єдиного міжнародного фронту» з протидії «радянському гегемонізму».

•Заявлено, що «КНР проводить незалежну, самостійну зовнішню політику»;

•згуртування з «третім світом» було названо «наріжним каменем» в діяльності КНР на світовій арені тощо

Зовнішньополітичний курс КНР у 90-х рр. XX ст. ґрунтувався на пошуку несилових, достатньо економних і разом з тим ефективних, не виключаючи жорстких рішень, а також наголошував на індивідуальних відносинах з окремими державами. Китай сам достатньо рідко виступав із будь-якими істотними міжнародними ініціативами; зазвичай він дотримувався вичікувальної тактики чи займав нейтральну позицію, що у дво- та багатосторонніх міждержавних взаємовідносинах створювало максимум простору для політичного маневру.

3. Зовнішньополітичні пріоритети КНР на початку XXI ст.

Зовнішньополітичні стратегії Китаю в XXI столітті можна охарактеризувати в рамках концепцій: «партнерська дипломатія», «м'яка сила», «китайська мрія».

На початку XXI ст. Китай почав відігравати роль глобального актора, який зацікавлений у розширенні свого, передусім, економічного впливу не лише в Азії, а й в інших регіонах світу. На місце колишньої ідеологізації зовнішньої політики КНР прийшло відстоювання прагматичних інтересів країни, перетворення зовнішньої політики в інструмент згладжування, а не загострення конфліктів і протиріч у світі.

На період 2002-2012 рр. припадає низка геополітичних трансформацій, формування нових зв'язків і впливів у світовій політиці.

Новою віхою розвитку країни став прихід до влади представника лідерів «четвертого покоління» Ху Цзіньтао, який, на відміну від прогнозів, швидко вийшов з-під опіки Цзян Цземіня та висунув власні концепції та пріоритети у внутрішній і зовнішній політиці. У 2003 р. ЦК КПК офіційно проголосив нову зовнішньополітичну концепцію мирного відродження країни, яка передбачала наступне:

- Китай може відродитися лише мирним шляхом;
- Китай має цінувати можливості, що надає сучасна світова ситуація;
- основна задача КНР – розумно використати можливості сучасної геополітичної ситуації задля ефективного розвитку власної економіки та соціальної інфраструктури. При цьому докладати всі можливі зусилля до зміцнення миру.

Подолати нові виклики глобалізації керівництво КНР намагається, зміцнивши свої позиції перш за все в АТР. Китай спрямовує свою діяльність на формування мирного оточення, відповідно розвиває співпрацю та намагається зміцнити вплив на країни Північно-Східної Азії (ПСА), перш за все у зоні АСЕАН.

Відносини КНР і Тайваню перейшли більшою мірою у площину прагматичної економічної співпраці. КНР стає більш привабливим партнером для Тайваню. Проблема мирного воз'єднання КНР і Тайваню на основі принципу «одна країна – дві системи» залишається однією з найважливіших для китайської дипломатії.

На початку 2000-х рр. новою тональністю були позначені висловлювання високопосадовців військового відомства США на користь налагодження тісного військового співробітництва з КНР з метою запобігання глобальним загрозам, а також взаємний зондаж щодо поставок американського озброєння Тайваню.

Перенесений з жовтня 2001 р. на лютий 2002 р. візит Дж. Буша-мол. до КНР фактично підтвердив, що незважаючи на існуючі розбіжності у підходах до розгляду проблематики міжнародного життя, сторони є «заручниками» один одного. Пояснюється це, з однієї сторони, динамічним зростанням обсягу американсько-китайської торгівлі, потребою Китаю у новітніх технологіях, отримуваних із США, а з іншої – прагненням США скоротити дефіцит у торгівлі з Китаєм після того, як останній став членом СОТ.

США зайняли друге місце серед торговельних партнерів КНР, поступившись лише Японії, у свою чергу Китай став четвертим за величиною торговим партнером США після Канади, Мексики та Японії.

Детермінуючими фактором щодо позиції КНР у відносинах із США виступило реформування економічної та соціальної структури держави, що унеможливило загострення взаємовідносин зі Сполученим Штатами Америки, які мають визначальний вплив на надходження інвестицій і сучасних технологій до китайської економіки.

1 квітня 2009 р. відбулася перша зустріч Президента США Б. Обама з лідером КНР Ху Цзіньтао на саміті «G 20» у Лондоні. Одним з основних результатів зустрічі стала домовленість про започаткування «Американсько-китайського стратегічного й економічного діалогу».

Проте, проблема Тайваню та позиція США щодо Тибету зберігає значення «каменю спотикання» у двосторонніх відносинах.

Наприкінці січня – початку лютого 2010 р. американсько-китайські відносини зазнали істотної кризи внаслідок схвалення Пентагоном 6,4-мільярдної угоди щодо постачання зброї Тайваню.

18 лютого 2010 р. відбулася зустріч Президента США Б. Обама та Далай-лами XIV у так званій Мар room (Кімнаті карт), а не в Овальному

кабінеті, де проходять зустрічі з главами держав. Відносини вчергове загострилися.

У листопаді 2011 р. Б. Обамою був проголошений «стратегічний поворот» до Азії, що був спробою вселити у держави регіону впевненість у тому, що США не мають намірів відмовлятися від лідерства в АТР.

Спільні військово-морські навчання з Японією для підготовки до захисту спірних островів, підписання нових угод про продаж озброєнь Філіппінам, відновлення оборонного співробітництва з Індонезією та Новою Зеландією, нарощування військової присутності у материковій частині Східної Азії, домовленість про посилення військово-технічної співпраці з Австралією та зростання американської військової присутності на австралійській території (від 200 до 2500 осіб) були спрямовані на стримування Китаю.

Відповіддю Пекіна на посилення військового співробітництва Вашингтона з країнами АТР, стала відмова від спроб використовувати свій вплив на Північну Корею, щоб переконати її закрити ядерну програму.

З 2011 р. Пекін значно збільшив продовольчу допомогу Пхеньяну, імпортував істотно більше мінеральної сировини з Північної Кореї, інвестувавши значні суми в її гірничорудну промисловість, інфраструктуру та промислове виробництво.

Крім того Китай кинув виклик інтересам США за межами Східної Азії, припинивши співпрацю.

Пекін підписав з Тегераном нові контракти. На додаток Пекін блокував спроби Вашингтона зупинити кровопролиття у Сирії, зірвавши його ініціативи в ООН і ставши на бік Москви, яка підтримує Дамаск.

Китай зумів вибудувати власну зовнішню політику у 2000-2010-х роках, при цьому перетворившись на реального світового лідера XXI століття. Вже з представниками «п'ятого покоління» після XIX з'їзду КПК у 2017 році Китай продовжує задати основні вектори міжнародного життя в світі. Подібний політичний курс не має світових аналогів, адже в його основі закладено суто китайські політико-філософські течії (конфуціанство, даосизм, леїзм, буддизм), сформульовані ще в Стародавньому Китаї. Синтез зазначених течій та економічних трансформацій, що беруть початок з Ден Сяопіна, дають нам право стверджувати про існування суто китайської моделі зовнішньополітичних відносин.

Китайський лідер Сі Цзіньпін напередодні зустрічі визначив основні теми порядку денного саміту АТЕС. Головною серед них стала ідея розпочати консультації про можливість створення зони вільної торгівлі в рамках регіону Тихого океану. Ідею Азійсько-тихоокеанської зони вільної торгівлі (АТЗВТ, англ. FTAAP – Free Trade Area of the Asia-Pacific) – Пекін, очевидно, розглядає як альтернативу процесу, вже ініційованому США та Канадою з ЄС з метою створити зону вільної торгівлі, яка покривала б північ Атлантики й об'єднувала б найбільш індустріально розвинені країни Заходу.

Одночасно Пекін кидає виклик Вашингтону з його ідеєю «транстихоокеанського партнерства». Її новизна у тому, що наразі Китай уперше заговорив про можливість зони вільної торгівлі з індустріально розвиненими країнами.

7 листопада 2015 р. лідери Тайваню та Китаю провели першу зустріч з моменту закінчення громадянської війни у 1949 р. Президент Тайваню Ма Інцзю та лідер КНР Сі Цзіньпін зустрілися у Сінгапурі.

Зовнішня політика Сі Цзіньпіна що став генеральним секретарем КПК та лідером у 2012 р. дотримується жорсткої лінії щодо питань безпеки, а також у зовнішніх справах, проєктуючи більш націоналістичний і напористий Китай на світовій арені.

«Дипломатія великої країни» Сі Цзіньпіна доктрина замінила попередній лозунг епохи Ден Сяопіна «тримайся тихо», «таогуан янхуей» – «Триматися у тіні, не показувати себе» та легітимізувала більш активну роль Китаю на світовій арені, зокрема щодо реформування міжнародного порядку, участі у відкритих ідеологічній конкуренції із Заходом і прийняття на себе більшої відповідальності за глобальні справи відповідно до зростання могутності та статусу Китаю.

Зовнішня політика Сі Цзіньпіна призвела до великої ворожості Заходу проти Китаю серед китайських урядовців, а

Зміни всередині китайської дипломатичної бюрократії були названі «дипломатія воїна-вовка».

Сі особисто зацікавлений у зовнішніх справах. За перші п'ять років перебування на посаді Сі пролетів понад 350 000 миль, відвідав п'ять континентів і виступив із понад сотнею промов перед іноземною аудиторією.

Розширений графік телефонних і відеозустрічей Сі за кордоном у рамках його «хмарної дипломатії» привернув значну увагу в китайських ЗМІ, подібно до особистих закордонних візитів.

Сі спостерігав за переходом до зовнішньої політики Китаю, яка, на відміну від підходів китайських лідерів з часів Ден Сяопіна, є більш наполегливою у проактивних діях, а не реагуванні, і більшою готовністю рішуче відстоювати національні інтереси, а не йти на компроміс.

До 2017 року Сі заявляв, що Китай повинен брати участь у формуванні нового світового порядку. Ця позиція змінилася в 2017 році, коли Сі сформулював «Дві вказівки»: (

1) Китай повинен керувати світовою спільнотою у розбудові більш справедливого та розумного світового порядку, і

(2) Китай повинен керувати світовою спільнотою у захисті міжнародної безпеки.

Під час пандемії COVID-19 Китай використовував маскову дипломатію, надсилав лікарів і медичне обладнання до постраждалих країн. Невдовзі після дипломатії масок Китай почав дипломатію вакцин.

Сі заявляє, що «возз'єднання» з Тайванем має відбутися мирним шляхом, тому що це «найбільше відповідає загальним інтересам китайської нації, включаючи співвітчизників Тайваню». Сі також сказав, що об'єднання за підходом "одна країна, дві системи" було б доречним.

Сі Цзіньпін назвав відносини між Китаєм і Сполученими Штатами в сучасному світі «новим типом відносин великих держав».

Коли США критикували дії Китаю в Південно-Китайському морі. У 2014 році китайські хакери зламали комп'ютерну систему Управління персоналом США, що призвело до викрадення приблизно 22 мільйонів кадрових записів, якими керує офіс.

Незважаючи на бурхливий початок лідерства Сі Цзіньпіна у відносинах зі Сполученими Штатами, 13 травня 2017 року Сі сказав на Форумі «Один пояс, один шлях» у Пекіні: «Ми повинні сприяти новому типу міжнародних відносин, які включають взаємовигідну співпрацю», і ми повинні будувати партнерство діалогу без конфронтації та партнерство дружби.

Китайсько-японські відносини загострилися під час правління Сі; Найбільш гострим питанням між двома країнами залишається суперечка навколо островів Сенкаку, які Китай називає Дяоюйдаою. У відповідь на незмінну тверду позицію Японії в цьому питанні Китай у листопаді 2013 року оголосив зону ідентифікації протиповітряної оборони.

Під керівництвом Сі Китай також зайняв більш критичну позицію щодо Північної Кореї, покращуючи відносини з Південною Кореєю.

Починаючи з 2017 року, відносини Китаю з Південною Кореєю погіршилися через придбання останньої ТНААД, тоді як відносини Китаю з Північною Кореєю посилювалися через зустрічі між Сі та лідером Північної Кореї Кім Чен Ином. На зустрічі G20 в Японії Сі закликав до «своєчасного послаблення» санкцій, накладених на Північну Корею.

Сі налагодив міцніші стосунки з Росією, особливо після початку війни в Україні 2014 року. Схоже, він розвинув тісні особисті стосунки з президентом Володимиром Путіним. Обидва вважаються сильними лідерами з націоналістичною орієнтацією, які не бояться відстоювати інтереси Заходу. Сі відвідав церемонію відкриття зимових Олімпійських ігор 2014 року в Сочі. Під керівництвом Сі Китай підписав газову угоду з Росією на 400 мільярдів доларів; Китай також став найбільшим торговим партнером Росії.

У 2019 році дослідницький центр Pew Research Center провів опитування щодо ставлення до Сі Цзіньпіна серед шістьох середніх країн: Австралії, Індії, Індонезії, Японії, Філіппін і Південної Кореї. Опитування показало, що в середньому 29% впевнені в тому, що Сі Цзіньпін буде робити правильні речі щодо світових справ, у той час як у середньому 45% не довіряють. Ці цифри схожі з показниками північнокорейського лідера Кім Чен Ина (23% впевненості, 53% не впевненості).

Як і раніше роблячи ставку на економічну дипломатію та «м'яку» силу, Китай готовий відстоювати свої національні інтереси і силовими «жорсткими» методами. Модернізуючи армію, прагнучи стати могутньою морською державою, Китай таким чином демонструє, що свій курс мирного розвитку він готовий захищати і воєнними методами.

Китай є безумовним лідером в Азії, де його вплив лише зростає. Китайський капітал домінує у країнах Центральної Азії, а агресивна політика у Південно-Східній Азії змусила членів АСЕАН запровадити низку протекціоністських заходів щодо захисту національних економік. Жорсткість нового зовнішньополітичного курсу Пекіну наглядно простежується в його діях щодо спірних територій у Південно-Китайському морі – Парасельських островів та архіпелагу Спратлі, морського простору та підводного шельфу, багатого на корисні копалини. З 2013 р. КНР почала реалізовувати в регіоні масштабні гідротехнічні роботи зі створення штучних островів, а також їхнього розширення та освоєння. Це процес продовжується попри рішення Гаазького трибуналу щодо незаконності цих дій за позовом Філіппін. У відповідь на це рішення МЗС КНР заявив про готовність продовжувати відстоювати свої суверенні інтереси в регіоні.

Реалізуючи свою зовнішню політику, Китай входить з факту обмеженості власних природних ресурсів, яких явно не вистачає для задоволення потреб економіки, яка бурхливо розвивається. У контексті цього на сучасному етапі стратегічного пріоритету набувають регіони, багаті на корисні копалини, родючі ґрунти або інші сировинні ресурси, зокрема: Східну Азію, Латинську Америку та Африку. Додаткового значення вони набувають як ринки збуту промислової продукції, де Китай має привілейоване становище.

Саме у даних випадках економічна експансія КНР має яскраво виражений експансіоністський характер.

У Латинській Америці, зокрема, Пекін спромігся за короткий час перетворитися на провідного гравця, який успішно витісняє з регіону США. Співробітничавши на двосторонній основі та з різноманітними інтеграційними структурами на шталт КАРІКОМ, МЕРКОСУР, УНАСУР, Тихоокеанського пакту, КНР стала головним фінансовим донором для низки держав – Куби, Венесуели, Суринаму тощо.

Для інших країн – найбільшим інвестором та торговельним партнером, зокрема: Бразилії, Чилі. Якщо у 2000 р. китайський експорт до Латинської Америки складав лише 1 % від загального обороту, то на сьогодні він збільшився до 15 %. Активно розвивається і військово-технічне співробітництво між КНР та країнами регіону.

Разом із тим, ціла низка латиноамериканських країн отримує значну безоплатну допомогу у вигляді грантів та подарунків, як правило, у соціальній та культурній сферах на будівництво житлових будинків, лікарень, стадіонів, доріг та аеропортів.

В Латинській Америці за допомоги своєї економічної дипломатії Пекін успішно реалізує одну з головних цілей своєї зовнішньої політики – визнання світом доктрини «одного Китаю». Таким чином, йому вдалося зменшити кількість держав, що мають відносини з Тайванем, до 7 з 24. «М'яка сила» китайської дипломатії ефективно реалізується через розширення можливостей впливу через велику китайську культуру. Так, у країнах регіону функціонує понад 70 «Інститутів Конфуція».

Китай перетворився на провідного економічного партнера Африки, витісняючи США та країни ЄС.

Сучасна зовнішня політика КНР передбачає активну роль Пекіну в регіонах Антарктиди та Арктики, багатих на корисні копалини. Приєднавшись до Договору про Антарктиду у 1983 р., він позначив свою присутність на континенті будівництвом чотирьох баз, зокрема, у секторі, на який претендує Австралія. Вони, а також арктична станція «Жовта ріка», знаходяться під управлінням Китайської арктичної та антарктичної адміністрації.

Крім того, у Шанхаї було утворено Інститут полярних досліджень Китаю, який має забезпечувати наукову складову освоєння крайніх Півночі та Півдню.

Завдяки Данії КНР отримала статус спостерігача при Арктичній Раді, активно інвестуючи у розробку корисних копалин на острові Гренландія. Водночас Пекін заявив про наміри щодо розвідки мінеральних ресурсів в Антарктиді та на шельфі навколишніх морів, що суперечить міжнародній конвенції щодо цього континенту.

Приділяючи стільки уваги країнам Азії, Африки та Латинської Америки, Китай разом із тим залишає в центрі своєї зовнішньополітичної уваги США. Країни є одна для одної основними економічними партнерами, чий щорічний торговельний оборот перевищує 500 млрд. дол. США з явним профіцитом на користь КНР. В таких умовах головним дипломатичним завданням офіційного Пекіну залишається побудова двосторонніх відносин, які б виключали подальше загострення чинних протиріч. Вони ж у свою чергу, посилюються з приходом Д. Трампа, який узв курс на трансформацію відносин з КНР у сфері торгівлі, запровадивши мита на імпорتنі товари та санкції проти низки китайських компаній. При цьому слід зазначити, що Китай володіє цінними паперами США на суму у понад 1,5 трлн. дол. США.

Стратегічним партнером КНР залишається і Російська Федерація. Відносини активно розвиваються не лише на двосторонній основі, але й у рамках ШОС, БРІКС та «Великої двадцятки». При цьому двосторонній торговий оборот у 2017 р. склав близько 90 млрд. дол. США, при цьому КНР стала найбільшим для Росії партнером за експортом та імпортом. В рамках цих відносин відбувається подальший розвиток військово-технічного співробітництва, яке має на меті модернізацію озброєння, особливо на фоні подальшого загострення відносин з західними державами.

Підводячи підсумки, слід наголосити на характерній особливості зовнішньої політики КНР:

з одного боку, вона позиціонує себе як провідного політичного та економічного партнера Заходу, зокрема, США;

з іншого – продовжує робити ставку на протиставлення розвинутих держав та тих, що розвиваються, відносячи себе до останніх. Зберігаючи певну наступність в реалізації зовнішньополітичного курсу, нове керівництво Китаю внесло значні корективи у його зміст, прагнучи керуватися раціоналістичними, а не ідеологічними чинниками, а також бути підготовленим до можливих ускладнень у світовій політиці.

Лекція 5

Тема 5. Зовнішня політика та міжнародне становище нових індустріальних країн (2 год.)

Логіка викладу:

1. Зовнішня політика та міжнародне становище нових індустріальних країн у період холодної війни.
2. Зовнішньополітичні курси НІК у 90-ті рр. ХХ ст. – поч. ХХІ ст. (Республіка Корея, Республіка Сінгапур, Федерація Малайзія, Королівство Таїланд).

Рекомендована література:

Основна:

20; 21; 22; 45

Додаткова:

17; 27; 40; 62; 81;

1. Зовнішня політика та міжнародне становище нових індустріальних країн у період холодної війни

У 60-80-ті роки ХХ ст. виокремилася група нових індустріальних країн (НІК), які здійснили форсований економічний прорив, розвиваючи наукоємні галузі виробництва, орієнтовані на експорт.

До складу цієї групи у Східній Азії увійшли Республіка Корея (РК), Гонконг, Сінгапур, Тайвань, які отримали назву «економічні дракони/тигри», за високі темпи зростання економіки й експорту. Це нові індустріальні країни першої хвилі.

У 80 – 90-ті роки ХХ ст. їх модель розвитку почали копіювати й інші азіатські країни (Малайзія, Індонезія, Філіппіни, Таїланд), що утворили групу НІК другої хвилі.

Особливістю індустріалізації НІК Східної Азії було масштабне залучення прямих іноземних інвестицій. Економічне піднесення «азіатські дракони» досягнули такими стрімкими темпами, що до сьогодні цей випадок є безпрецедентним в історії.

Республіка Корея. Звільнення Кореї від японців на останньому етапі Другої світової війни відкривало перед корейським народом можливість національного відродження. Однак у 1948 р. відбувся розкол Корейського півострова на Корейську Народну Демократичну Республіку (на чолі з Кім Ір Сеном), яка орієнтувалася на СРСР і Республіку Корея (на чолі з Лі Син Маном), яка орієнтувалася на США. Підкреслимо, що 12 грудня 1948 р. Генеральна Асамблея ООН резолюцією визнала «єдиною законною» проголошену 15 серпня 1948 р. Корейську Республіку зі столицею у Сеулі.

КНДР, яку підтримував СРСР, взяла курс на об'єднання Кореї. 25 червня 1950 р. північнокорейські війська перейшли демаркаційну лінію, що розділяла обидві Кореї та розпочали стрімкий наступ на Південь. Для того, щоб не допустити радянської експансії на Корейський півострів, США вступили на боці РК у Корейську громадянську війну 1950–1953 рр.

7 липня 1950 р. резолюція РБ ООН санкціонувала створення військ ООН для участі у війні та доручила США командувати цими військами.

До жовтня 1950 р. війська США окупували значну частину КНДР, зайняли її столицю – Пхеньян і наблизилися до кордонів Китаю. Тоді на допомогу КНДР прийшли військові частини Китайської Народної Республіки (КНР), що офіційно діяли як добровольці.

Влітку 1951 р. розпочалися мирні переговори. Лише 27 липня 1953 р. була укладена Угода про перемир'я, що передбачала створення демаркаційної лінії по «38 паралелі», тобто зафіксувала встановлення територіального статус-кво, що існував на півострові до початку війни.

Після завершення Корейської війни, Республіка Корея зайняла проамериканську позицію, поділяючи її антикомуністичну політику. США і РК підписали у жовтні 1953 р. Договір про взаємну оборону (згідно якого США взяли на себе зобов'язання надати підтримку РК у разі зовнішньої агресії; на півдні півострова зберігалися на постійній основі американські війська) та військово-економічну угоду.

У період становлення РК, її зовнішньополітична діяльність була зосереджена на відносинах із США, що стали для неї основним джерелом політичної, військової й економічної допомоги.

У 1960 р. Лі Син Ман був усунутий від влади у результаті народного повстання. Незабаром управління країною перейшло до Пак Чон Хі (1961–1979 рр.). Саме він за антидемократичної внутрішньої політики провів успішні економічні реформи, що вивели РК до групи нових індустріальних

держав. Економічне відродження здійснювалося під жорстким контролем держави і було спрямоване на формування ринкових відносин, залучення іноземних капіталовкладень фінансових і технологічних, завоювання зовнішніх ринків, у цілому орієнтована на експорт стратегія розвитку.

Вашингтон і Сеул продовжували розвивати всебічні двосторонні відносини, насамперед військово-політичні. РК підтримала США у В'єтнамській війні, що призвело до зміцнення їх відносин.

У жовтні 1964 р. були встановлені дипломатичні відносини РК з Південним В'єтнамом. З серпня 1965 р. до 1973 р. близько 55 тис. військових РК перебували у В'єтнамі.

США взяли всі витрати, пов'язані з діяльністю корейських військ у В'єтнамі, і надали величезну військово-економічну допомогу РК за участь у цій війні. Ця допомога позитивно вплинула на економічні реформи у країні.

Необхідно зазначити, що РК входила до Азійсько-Тихоокеанської ради (АЗПАК), створеної у 1966 р. До складу цієї організації увійшли окрім РК, Японія, Австралія, Нова Зеландія, Таїланд, Філіппіни, Малайзія (до 1973 р.), Південний В'єтнам (до 1975 р.) і Тайвань. Метою організації було розширення економічного, науково-технічного та культурного співробітництва країн, що входять до неї. АЗПАК підтримував політику США щодо Республіки В'єтнам, Китайської Народної Республіки, тайванського та корейського питань.

Після військово-політичної невдачі у В'єтнамі, Президент США Р. Ніксон проголосив у червні 1969 р. нову доктрину політики США в Азії. Відповідно до якої США зберігали договірні зобов'язання перед РК, при цьому вони прагнули звести до мінімуму у майбутньому можливість особистої участі американських військ у локальних конфліктах в Азії. Для досягнення цієї мети передбачалося часткове виведення американських військ. У 1971 р. чисельність їх військ у РК була скорочена з 60 тис. до 42 тис. чоловік. Разом з тим, були вжиті широкомасштабні заходи для посилення самостійності військової ролі Сеула.

У 70-і роки XX ст. у РК була розміщена американська ядерна зброя, яка розглядалася США, як ефективний засіб стримування можливого нападу КНДР. У 1976 р. проведені перші американсько-південнокорейські військові маневри «Тім Спіріт». У 1978 р. сформовано об'єднане командування збройних сил для координації дій американських підрозділів та армії збройних сил РК.

Збільшилися прямі американські інвестиції та товарообіг між країнами.

Оскільки Республіка Корея у часи холодної війни була членом західного блоку, вона розширювала свої міжнародні зв'язки шляхом зміцнення відносин з традиційними союзниками Заходу та встановлення співробітництва з країнами третього світу. Так, у липні 1963 р. Південна Корея офіційно встановила відносини з Європейським Економічним

Співтовариством. Більшість країн Західної Європи встановили дипломатичні відносини з Сеулом, країни соціалістичного табору на чолі з СРСР визнали Пхеньян.

У 1960-х рр. були встановлені дипломатичні відносини Південної Кореї з Австралією, Новою Зеландією (з 70-х років двосторонні відносини розвиваються як у політичній, так і у торговельно- економічній сферах).

Офіційні міждержавні зв'язки між країнами Латинської Америки та Кореєю відбулися у кінці 1950-х рр. Її зовнішня політика 1960-80 рр. щодо країн Латинської Америки ґрунтувалася на антикомунізмі та забезпеченні еміграції корейців у регіон. У часи біполярності Південна Корея підтримувала дипломатичні відносини з урядом Тайваню

Дипломатичних відносин у РК з Китайською Народною Республікою, відповідно, не було до 1965 р.

Відносини між РК та Японією мали суперечливий характер через розбіжності з економічних і територіальних питань. Разом з тим, відновлення двосторонніх відносин стало одним з базових елементів для економічного розвитку РК. Японія стала важливим джерелом допомоги, прямих інвестицій і технологій для південнокорейської модернізації. США активно підштовхували дві країни до нормалізації відносин, задля зміцнення військової безпеки у АТР.

З 1970-х рр. дипломатичні зусилля Республіки Корея були спрямовані на мирне та незалежне об'єднання півострова.

У 1973 р. Президент РК Пак Чон Хі, у 1980 р. наступний Президент РК Чон Ду Хван також проголошували прагнення Сеулу до нормалізації відносин з країнами соціалістичного табору.

Успішний економічний розвиток Республіки Корея сприяв зміцненню її позицій на міжнародній арені. У РК були проведені Азіатські ігри 1986 р. та Олімпійські ігри 1988 р.

У кінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст. Сеул скористався епохальними змінами, що відбулися у Східній Європі та Радянському Союзі, завершенням Холодної війни, активно проводячи політику «північної дипломатії» Президента Ро Де У (розширення контактів з країнами Східної Європи та Китаєм).

У 1989 р., починає співробітництво з АСЕАН.

Малайзія, Сінгапур. З 1941 р. територія Малайського півострова була окупована японцями. У вересні 1945 р. до Малайї прибули англійські війська та сформували англійську військову адміністрацію, задля відновлення довоєнних колоніальних порядків. Розвиток антиколоніального руху у Малайї та невдоволення адміністративними реформами англійців, змусили Великобританію у лютому 1948 р. створити Малайську федерацію, виключив з її складу Сінгапур (що став окремою колонією Великобританії).

Зазначимо, що етнічною особливістю півострова було те, що малайці становили половину населення, а китайці, які займали провідні позиції у

бізнесі, складала 37%. У Сінгапурі більшість населення складала китайці. Проте, антиколоніальні настрої не припинялися та змушували Великобританію до подальших поступок. У результаті переговорів з англійцями, Малайська федерація 31 серпня 1957 р. стала незалежною державою Малайя.

Відбулося це у складних геополітичних умовах і нестабільній внутрішньої ситуації у зв'язку з комуністичним рухом (1948-1960 рр.).

17 вересня 1957 р. новоутворена держава вступила до ООН.

Перший Прем'єр-міністр Малайї Тунку Абдул Рахман проводив антикомуністичну та прозахідну політику, зберігаючи тісні зв'язки з колишню метрополією.

У 1957 р. Малайя стала членом Британської Співдружності та підписала Англо-малайський договір про оборону та взаємну допомогу, згідно якого Британія гарантувала їй безпеку, було узаконено присутність британських військ на території Малайї. Саме підтримка Англії була одним з факторів перемоги малайського уряду у війні з комуністичним рухом.

Англія, згідно з договором, отримала право використовувати свої військові бази у Малайї для дій у рамках СЕАТО (Організація договору Південно-Східної Азії), хоча сама Малайя відмовилася вступити у цей блок. Разом з тим, існували тісні зв'язки між нею та членами СЕАТО – США, Великобританією, Австралією, Новою Зеландією, Пакистаном, Таїландом і Філіппінами. Малайя розвивала відносини та військове співробітництво з Південним В'єтнамом.

Спостерігалось прагнення країни зміцнити відносини з Індією, у 1962 р. відбувся візит Абдул Рахмана до Індії. Пожвавилися малайсько-американські відносини, зросла торгівля із США. Восени 1960 р. Абдул Рахман здійснив візит до США. У Малайї діяв «корпус миру» та різні американські фонди. Зміцніли зв'язки з Японією та Федеративною Республікою Німеччина, які, як і США, стали найбільшими торговими партнерами Малайї.

У 1961 р. прем'єр-міністр Малайї запропонував створити Асоціацію країн Південно-Східної Азії (АСА). До АСА увійшли лише Малайя, Таїланд і Філіппіни. Ця організація до офіційного саморозпуску у 1967 році так і не змогла залучити до своїх лав нової держави Південно-Східної Азії. Діяльність АСА була паралізована конфліктом між Філіппінами та Малайєю через Сабах.

31 серпня 1963 р. з ініціативи Абдул Рахмана була проголошена Федерація Малайзія: до її складу увійшли Малайя, Сінгапур, Саравак і Сабах. Бруней відмовився вступити у Федерацію.

Сінгапур 31 серпня 1963 р. проголосив про свою незалежність і вступив до Федерації як незалежна держава на чолі з Лі Куан Ю.

Нову країну – Федерацію Малайзію визнали уряди великих держав, але не визнали Філіппіни та Індонезія, які претендували на певні її території.

Країни розірвали дипломатичні відносини з Федерацією, а Індонезія (після консультацій з КНР) проголосила курс «зруйнуємо Малайзію» та розпочала військові дії. Індонезійсько-малайзійський конфлікт (1963-1966 рр.) був одним з основних чинників, який впливав на політику малайзійського уряду. Малайзія отримала військову підтримку від Англії, Австралії, Нової Зеландії та її. США надали позику на купівлю військового спорядження. Конфліктна ситуація зберігалася до повалення лідера Індонезії А. Сукарно у 1965 р.

Значимо, що малайзійський уряд надавав підтримку сепаратистським силам Індонезії, які виступали проти Сукарно та правим силам у Лаосі.

З середини 60-х рр. XX ст. Малайзія зміцнювала відносини з афро-азійськими, особливо мусульманськими країнами. Відбулася у 1964-1965 рр. низка візитів до ОАР, Марокко, Алжиру, Малі, Гвінеї, Гани, Кенії, Берега Слонової Кістки, Індії, Тунісу, Пакистану, Лівану, Судану, Ефіопії, Сомалі, Уганди, Танганьїку, Цейлону. У 1969 р. Малайзія стала біля витоків Організації Ісламської Конференції (ОІК), генеральним секретарем якої став А. Рахман.

У 1965 р. загострилися відносини між Малайзією та Сінгапуром. Причини були різними й існували з часу створення Федерації, охоплюючи комплекс економічних, національних і політичних проблем, особливо загострилися суперечності між малайською та китайською політичними елітами. Так, у рамках нової федерації Лі Куан Ю очолив боротьбу за створення не «малайської», а «малайзійської» держави, де китайці мали б рівні права з малайцями, а, відтак, змогли б зберегти домінуючі позиції в економіці нової держави.

7 серпня 1965 р. керівники Малайзії та Сінгапуру підписали угоду про вихід останнього з Федерації. Угода передбачала підписання малайзійсько-сінгапурського договору про оборону та взаємну допомогу, збереження малайзійських військових баз у Сінгапурі. 9 серпня відбулося формальне відділення Сінгапуру від Малайзії.

Під керівництвом Лі Куан Ю Республіка Сінгапур успішно розвивала економіку, зробивши вірний вибір: вільний ринок і співпраця з іноземними компаніями. Важливу роль у розвитку Сінгапуру зіграло його вигідне положення на перетині морських торговельних шляхів. Об'єднуючою ідеєю у період становлення Республіки було гасло «вижити» у Південно-Східній Азії як незалежна держава (забезпечити безпеку, здобути кошти для існування, переконати інвесторів (створивши необхідні умови для них) вкласти гроші у проекти Сінгапуру). Політика забезпечення «національного виживання», що стала головною стратегічною лінією держави, призвела до встановлення авторитарного режиму. Основними складовими якого були: відмежування від комуністів; концентрація влади в одних руках; контроль над свідомістю широких верств населення; обмеження діяльності політичної опозиції.

Уряд незалежного Сінгапуру висловив прагнення розвивати дружні відносини з усіма державами незалежно від їх суспільного ладу, зокрема і з КНР. Проте, до 1970 р. Пекін не визнавав існування незалежного Сінгапуру, вважаючи його частиною Малайзії. Лише у 1971 р. Китай припинив публічні нападки на уряд Сінгапуру. У вересні 1965 р. Сінгапур вступив до ООН, у жовтні він став членом Британської Співдружності націй, а у серпні 1967 р. – одним із засновників Асоціації країн Південно- Східної Азії (АСЕАН). Для молодої незалежної держави членство у Співдружності було великою цінністю, оскільки дозволяло налагодити зв'язки з багатьма урядами та їх лідерами. Були збережені у країні англійські військові бази (до 1971 р.). Після Другої світової війни і австралійські війська повернулися до Сінгапуру, щоб допомогти у придушенні комуністичних повстанців у Малайї.

Сінгапур уклав договір про співпрацю з Австралією та Японією. У жовтні 1966 р. Сінгапур отримав компенсацію у сумі 50 млн. дол., половину – у вигляді кредитів, а половину – безоплатна допомога від Японії (за роки японської окупації). Держава прагнула до співпраці з Токіо для сприяння індустріалізації Сінгапуру; вже у жовтні 1968 р. Лі Куан Ю здійснив офіційний візит до Японії.

У 1965 р. США визнали незалежність Сінгапуру, у 1966 р. між країнами були встановлені дипломатичні відносини. Курс на зміцнення відносин із США сприяв перетворенню США до кінця 1970-х років на найбільшого зовнішньоторговельного партнера Сінгапуру та найбільшого інвестора у його економіку. Регулярно між державами відбувалися контакти на вищому рівні, обмін торговими та науковими делегаціями. Сінгапур надавав певну допомогу Вашингтону під час В'єтнамської війни (американські військові, які служили у В'єтнамі приїжджали до Сінгапуру для відпочинку).

Найважливіше місце у зовнішньополітичній діяльності Сінгапуру належало регіональній політиці, насамперед відносинам з Малайзією й Індонезією. Переворот в Індонезії у 1965 р. призвів до припинення малайзійсько-індонезійського протистояння та нормалізації відносин Малайзії і Сінгапуру з Індонезією.

Загальне урегулювання було ознаменоване утворенням у 1967 р. Асоціації країн Південно-Східної Азії за участю Індонезії, Малайзії, Філіппін, Сінгапуру та Таїланду.

Після отримання незалежності Сінгапур мав неформальні відносини з Тайванем. У 1969 р. Тайвань відкрив у Сінгапурі Торгове представництво, проте між державами була досягнута домовленість, що обмін торговельними представництвами не був формою взаємного визнання держав або урядів. Коли в ООН проходило голосування щодо резолюції про прийом КНР у члени організації, делегація Сінгапуру проголосувала на користь Китаю, але утрималася при голосуванні щодо резолюції про виключення Тайваню з членів ООН. Політика Сінгапуру щодо Тайваню була послідовною: існує

«єдиний Китай», а воз'єднання КНР і Тайваню є їх внутрішньою проблемою. Розвивалось і військово-оборонне співробітництво: сінгапурські військові бази розташовувалися на Тайвані, а військові відомства Тайваню здійснювали навчання сінгапурських військових під час регулярних спільних навчань.

Починаючи з 1970 р. відбувається економічний підйом Федерації Малайзії та Сінгапуру.

У 1970 р. змінилась зовнішня політика Малайзії та Сінгапуру, основою якої стали принцип неприєднання та мирного співіснування, регіоналізм.

У 1970 р. Малайзія та Сінгапур стають учасниками Руху неприєднання (виник у 1961 р., бореться за мир, співробітництво, не входження у військові блоки). Країни АСЕАН у листопаді 1971 р. підписали Декларацію про проголошення ПСА зоною миру, свободи та нейтралітету. Нейтралітет у малайзійській інтерпретації був варіантом «антилідерського неприєднання», тобто політичної орієнтації на дистанціювання від лідируючих країн (СРСР, США, Китаю), задля невтручання лідерів у регіональні справи. Із США та СРСР країни Південно-Східної Азії, зокрема Малайзія і Сінгапур, починають будувати відносини за принципом рівновіддаленості.

У 1971 р. був підписаний Оборонний договір п'ятьох, згідно якого Британія, Малайзія, Австралія, Нова Зеландія та Сінгапур погодилися співпрацювати у сфері оборони та проводити консультації у випадку загрози нападу на Малайзію чи Сінгапур.

Сінгапур також встановив дипломатичні відносини з СРСР 1 червня 1968 р., але контакти між країнами були мінімальними. Лише у жовтні 1990 р. Сінгапур відновив дипломатичні відносини з КНР.

У цілому, держави продовжували проводити політику рівновіддаленості від блоків, особливо у 1980-і роки, коли зближення з СРСР було підірвано війною останнього в Афганістані. Концепція необхідності збереження нейтралітету розглядалась як одна з найважливіших у зовнішній політиці Малайзії. Після радянського вторгнення до Афганістану, Сінгапур приєднався до бойкоту Олімпійських ігор у Москві у 1980 році, заморозив програму культурного обміну та відстрочив всі візити радянських економічних делегацій.

Таїланд (Королівство Таїланд) є єдиною з країн регіону, яка ніколи не була колонією.

Держава займає важливе стратегічне положення у Південно-Східній Азії, межує з Бірмою, Малайзією, Лаосом і Камбоджею. У роки Другої світової війни країна виступила на боці Японії, у 1944 р. відбулася зміна уряду і Таїланд перейшов на бік союзників. Згідно з мирним договором, підписаним 1 січня 1946 р. у Сінгапурі, Таїланд повертав анексовані під час війни території Малайї та Бірми, і зобов'язувався виплатити компенсацію

збитків, нанесених англійській власності й утримувати британські війська до того часу, поки ці репарації не будуть виплачені.

17 листопада 1946 р. був підписаний мирний договір між Таїландом і Францією, за яким у французьку колоніальну імперію повертались частини Камбоджі та Лаосу, захоплені Таїландом на початку 1941 р.

16 грудня 1946 р. Королівство Таїланд було прийнято до ООН.

У післявоєнний період країна прагне до союзу із Заходом, поділяючи антикомуністичні погляди. Військове й економічне співробітництво Вашингтона та Бангкока успішно розвивалося з другої половини 1940-х рр.

З приходом до влади навесні 1948 р. диктатури Пібунсонграма I, Таїланд активізував курс на зміцнення контактів із США та їх союзниками.

19 вересня 1950 р. Бангкок і Вашингтон підписали Угоди про економічне та технічне співробітництво.

17 жовтня 1950 р. – Угоду про взаємну військову допомогу. У короткі терміни таїландська армія була збільшена з 32 тис. до 80 тис. чол. й озброєна новітньою американською зброєю. На території Королівства спільно із США проводилися військові маневри, йшло будівництво аеродромів, комунікацій, баз. Таїланд підтримав США у війні у Кореї та В'єтнамі, зокрема, Бангкок відправив до Кореї 4 тис. солдатів.

8 вересня 1954 р. у Манілі США, Англія, Франція, Австралія, Нова Зеландія, Філіппіни, Пакистан і Таїланд підписали Договір колективного захисту Південно-Східної Азії (СЕАТО). Штаб-квартира СЕАТО розташувалася у Бангкоку. У 1976 р. з ініціативи Філіппін і Таїланду його організаційні структури були розпущені, але формально пакт не денонсований. Фактично обидві країни відмовилися від участі у багатосторонній військовій структурі, зберігаючи свої двосторонні зобов'язання у співпраці зі США.

Зовнішньополітичний курс уряду Таїланду був зорієнтований на розвиток тісних відносин не лише із США, але і Японією, країнами Західної Європи. Так, у 1950 р. Бангкок надавав допомогу Великобританії у боротьбі з антиколоніальними силами у Малайї. Англія, Японія, ФРН надали Таїланду технічну й економічну допомогу, зокрема, у 1955 р. між Таїландом та Японією було укладено угоду про сплату японського військового боргу у сумі 41,67 млн. дол.; ФРН надала Таїланду за 1957–1966 рр. 156 млн. марок кредиту та 10 млн. марок субсидій.

Таїланд прагнув розвивати тісні зв'язки і з сусідніми некомуністичними країнами. Успіхи комуністичних сил у Південно-східній Азії у 1950-х рр., утворення в Індокитаї незалежних держав, підтримка антиколоніальних рухів Китаєм і СРСР стали для Бангкоку доказами загрози комуністичної агресії у регіоні.

Серйозно ускладнили політичну ситуацію у регіоні громадянська війна у сусідньому Лаосі між прокомуністичним Патріотичним фронтом Лаосу (ПФЛ) і праворадикальними силами у 1958–1959 рр.; ескалація

збройного протистояння у Південному В'єтнамі між комуністичним об'єднанням і проамериканським режимом диктатора Нго Дінь Д'єма. ПФЛ і південнов'єтнамських комуністів підтримували Демократична республіка В'єтнам, Китай, СРСР; В'єнт'ян і Сайгон – США та їх союзники з СЕАТО, зокрема і Таїланд.

Уряд Таїланду на чолі з С. Танаратом, в умовах загрози комуністичного нападу на територію Таїланду з боку Лаосу, прийняв американську військову допомогу. Основу двосторонніх союзницьких відносин між США і Таїландом заклала Спільна заява про політику США щодо Таїланду 1962 р. (комюніке «Раск-Танат»). Цей документ не містив прямого зобов'язання США захищати Таїланд, але передбачав надання американської допомоги задля зміцнення його спроможності протистояти прямій або непрямій зовнішній агресії. Зазначена угода стала підставою для американської військової присутності у Таїланді в 1960–1970-і рр. На території Таїланду були створені американські військові бази, збільшилося число американських військ. На прохання тайського уряду близько тисячі американських військовослужбовців, які брали участь у спільних навчаннях СЕАТО на території Таїланду, були спрямовані до таїландсько-лаоського кордону.

14–15 травня 1962 р. адміністрація Кеннеді прийняла рішення направити до Королівства додатково 4 тис. солдатів.

У травні 1962 р., коли Лаоська криза досягла піку, у Таїланд були введені частини не лише збройних сил США, а й Австралії, Нової Зеландії та Британії загальною чисельністю 10 тис. чол., які залишалися там до кінця 1962 р.

Таїландський режим надавав активну військову допомогу правим проти комуністичних сил Лаосу. Навесні 1962 р. до Лаосу були направлені підрозділи тайських військово-повітряних сил; перші формування тайських найманців. У 1966 р. з санкції В'єнт'яну до Лаосу був введений військовий контингент Таїланду, який взяв участь у бойових діях проти комуністичних сил.

З початком військової операції США у Південному В'єтнамі у 1965 р. американська військова присутність у Таїланді збільшувалася. У 1965–1966 рр. на території країни було створено 7 військово-повітряних баз США і розміщено 50 тис. американських військових. Авіаційні бази в Удоні, Удорні, Корате та У Тапао стали основними місцями дислокації особового складу та літаків американської авіації.

У 1965 р. Таїланд вступає у В'єтнамську війну та відправляє до 15% своєї армії у Південний В'єтнам. Натомість Таїланду була надана значна американська економічна та військова допомога.

Складними та суперечливими були відносини Таїланду з Камбоджею. На кордоні між країнами неодноразово виникали збройні сутички. Таїланд проводив політику, спрямовану на вступ Камбоджі у СЕАТО та підтримував

політику «червоних кхмерів». Зазначимо, що в умовах холодної війни вся опозиція, включаючи «червоних кхмерів», користувалася підтримкою країн Заходу й інших країн Південно-Східної Азії.

Несприятливий для США результат війни в Індокитаї посилив антиамериканські настрої тайської ліберальної опозиції та викликав протести населення: у 1973 р. влада військових була повалена у результаті студентських заворушень і відновлено цивільне правління. Проте незабаром у країні спалахнуло повстання Патріотичного фронту, що тривало до 1983 р. і призвело, зокрема, до зміни цивільного режиму військовим у 1976 р.

Американці влітку 1976 р. вивели свої війська з території країни, передавши бази під контроль Таїланду. Разом з тим, військове співробітництво США та Таїланду не припинилося. Утворення Соціалістичної республіки В'єтнам, Лаоської Народно-Демократичної республіки у 1975–1976 рр., загрожувало інтересам США у регіоні. У таких умовах, Білий дім збільшив економічну та військову підтримку Таїланду, що сприяло зміцненню влади військового режиму Таїланду та деякій стабілізації економіки королівства.

У червні 1975 р. між Таїландом і Китаєм були встановлені дипломатичні відносини. Зазначимо, що до цього року, Таїланд визнавав уряд Тайваню, а не комуністичну КНР. Під час В'єтнамської війни Китай і Таїланд підтримували протилежні сторони і їх відносини набули характеру відкритої ворожнечі.

Змінилися і відносини Таїланду з СРСР з середини 1980-х рр. у зв'язку з позитивними змінами на світовій політичній арені двосторонні відносини поступово стали зміцнюватися. У 1987 р. відбувся перший обмін візитами міністрів закордонних справ двох країн, у травні 1988 р. та лютому 1990 р. відбулися офіційні візити.

У лютому 1976 р. на о. Балі відбулася перша нарада лідерів держав та урядів «п'ятірки АСЕАН», під час якого були підписані Декларація АСЕАН і Договір про дружбу і співробітництво у Південно-Східній Азії.

Слід підкреслити, що Таїланд приймав активну участь у міжнародних і регіональних організаціях: він є член АСЕАН, один з ініціаторів створення Азійсько-Тихоокеанської економічної ради.

У 1979 р. ситуація у регіоні погіршилася, адже відбулося вторгнення в'єтнамських військ при підтримці СРСР у Камбоджу. На камбоджійсько-таїландському кордоні зберігалася загроза зіткнення в'єтнамської та таїландської армій. У східні райони Таїланду хлинули тисячі біженців з Камбоджі; країна звернулася до Китаю та США за допомогою й отримала її.

Таїланд і Китай співпрацювали в організації антиурядових сил у Камбоджі, райони уздовж кордону з Таїландом залишалися у руках «червоних кхмерів», які отримали можливість створювати бази на території Таїланду та спиралися на допомогу з КНР. Лише зміна міжнародного клімату у кінці 1980-х років, реформи у СРСР і В'єтнамі дозволили розпочати пошук

вирішення камбоджійської проблеми. У вересні 1989 р. В'єтнам вивів свої війська з країни. Із завершенням евакуації в'єтнамських військ з Камбоджі, Таїланд намагався зберігати нейтралітет у зовнішній політиці.

Отже, нові індустріальні країни у роки холодної війни вступили у союз із Заходом, що відображало їх занепокоєння у зв'язку з поширенням комунізму, загрозою комуністичного проникнення на їх територію. Зовнішньополітичний курс Республіки Корея, Федерації Малайзія, Сінгапуру, Таїланду характеризувався антикомунізмом, розвитком тісних відносин із США, Великобританією й іншими західними країнами. Після В'єтнамської війни, зовнішня політика змінюється, країни намагалися розвивати відносини і з соціалістичними країнами, зокрема з СРСР і КНР.

Відбувається перехід від прозахідної політики до політики неприєднання та нейтралізму, мирного співіснування. У 80-ті рр. ХХ ст. для вищеперахованих держав були характерними високі темпи економічного зростання, що дозволило їм на початку 1990-х рр. увійти до нових індустріальних країн.

2. Зовнішньополітичні курси НІК у 90-ті рр. ХХ ст. – поч. ХХІ ст. (Республіка Корея, Республіка Сінгапур, Федерація Малайзія, Королівство Таїланд)

Республіка Корея.

У 1992 р. у РК розпочалися демократичні реформи. Країна перетворилася на нову індустріальну країну, з розвинутою промисловістю та могутнім експортним потенціалом.

Сьогодні Республіка Корея підтримує відносини майже з усіма країнами світу, активно виступає на міжнародній арені, прагнучи зміцнити роль країни. Головними зовнішньоторговельними партнерами країни є США, Японія, Китай, країни Південно-Східної Азії.

У вересні 1991 р. обидві Кореї стали членами ООН.

У грудні 1991 р. була підписана Угода про примирення і ненапад, співробітництво й обмін між Північчю та Півднем і прийнята Спільна декларація про без'ядерний статус Корейського півострова. Проте відносини між Кореями, починаючи з 1993 р. різко погіршилися через наявність ядерної зброї у КНДР. Політика КНДР не є адекватною.

У 1998 р. новий президент РК Кім Де Чжун проголосив політику «сонячного тепла» – політику, спрямовану на примирення та зближення із КНДР. Підсумком «сонячної політики» стала етапна подія – перший в історії міжкорейський саміт, що відбувся 13–15 червня 2000 р. у Пхеньяні.

США залишаються головним союзником і найбільшим торговельним партнером РК.

З Японією успішно розвиваються економічні відносини, але є територіальний спір щодо прав на острів Такесіма (Токт) в Японському морі.

Китай є економічним конкурентом РК. Держави підтримують відносини у багатосторонньому та регіональному співробітництві (АТЕС, СОТ, АСЕАН+3 тощо). РК розірвала дипломатичні відносини з Тайванем, визнавши «уряд КНР єдиним законним урядом Китаю», а також те, що «існує один Китай».

Розвивалися взаємозв'язки між РФ і РК, незначним залишалось економічне співробітництво.

РК розвиває відносини і з країнами Європейського Союзу.

РК розвиває повномасштабні дружні відносини з країнами АСЕАН.

У 2006 р. колишній південнокорейський міністр закордонних справ Пан Гі Мун був обраний восьмим Генеральним секретарем ООН. Республіка Корея приймала активну участь у 14 миротворчих операціях ООН у Лівані, Сомалі та Східному Тиморі, а також у заходах з контролю за дотриманням угод про припинення вогню та у зусиллях, спрямованих на зміцнення довіри.

Федерація Малайзія. З 1981 р. до 2003 р. Прем'єр-міністром Малайзії був Тун Махатхір бін Мохамед. Його зовнішня політика включала низку нових ініціатив:

- Антарктика як спільна спадщина людства;
- політика, звернена на схід (обличчям до Сходу);
- зворотне інвестування;
- Східноазійське економічне товариство (ЕАЕК);
- група 15 (G 15), співпраця АСЕАН і держав басейну Меконгу;
- ісламська єдність; співпраця країн, що розвиваються.

Малайзія підтримує відносини з країнами регіону Індійського океану, зокрема у рамках Британської Співдружності, приймає участь у регіональних економічних утвореннях: організації Співробітництва держав Індійського океану, Південноазійської асоціації регіональної співпраці та Міжнародного форуму регіону Індійського океану.

З метою пошуку нових ринків, Малайзія проводить активну зовнішню політику за межами АТР, зокрема, у Латинській Америці й Африці. Однією з головних економічних цілей є інтенсифікація співпраці Південь – Південь. Федерація також має соціокультурну близькість з Близьким Сходом, яка базується на сповідуванні ісламу. Ісламська Малайзія підтримує ідею солідарності всіх мусульманських держав.

Підтримує відносини практично з усіма країнами світу, за винятком Ізраїлю, маючи особливу позицію щодо нього.

Розвиток тісних двосторонніх відносин із сусідами залишається пріоритетним напрямком зовнішньої політики для Малайзії, яка претендує на роль регіональної держави. Країна втягнута у суперечку щодо належності островів Спратлі з Філіппінами, Тайванем, В'єтнамом і Брунеєм. Філіппіни не повністю відмовились від претензій на штат Сабах, Сінгапур претендує на два невеликі острови, Індонезія – на острови Сипадан і Лигітан. Однак згода

Малайзії дотримуватись рішення комісій щодо розв'язання територіальних суперечок свідчить про її бажання конструктивно вирішувати двосторонні проблеми.

Проблемними залишаються відносини з Таїландом, де компактно мешкають 5% мусульман-малайців, які вимагають широкої автономії або незалежності від Таїланду.

Проблеми у відносинах з Китаєм пов'язані з питанням «проток», боротьбою за архіпелаг Спратлі у Південно-Китайському морі. На південну частину архіпелагу претендує Пекін, шість островів якого під контролем Малайзії.

Надає важливого значення розвитку відносин з великими державами. Незважаючи на певні розходження у поглядах з низки міжнародних питань, Малайзія підтримує відносини з країнами Заходу – із США, Великобританією, Австралією, зберігаючи у цілому прозахідну орієнтацію.

У середині 1990-х років у країні були розміщені піхотна рота й авіазабіг австралійських збройних сил.

США та Малайзія розвивають військове співробітництво (спільні навчання, візити оборонних відомств двох країн, військових кораблів, продаж американського озброєння). Відносини із США зміцнилися після подій 11 вересня 2001 р. (Малайзія тісно співпрацювала із Заходом і вела боротьбу проти ісламських фундаменталістів) і погіршилися після розв'язання війни в Іраку.

У 2003 р. влада мусульманської Малайзії засудила вторгнення американських і британських військ до Іраку. Вашингтон висловлював сумніви щодо тісних відносин Малайзії з Іраном, Суданом.

Малайзія залишається членом ООН, входить у Британську Співдружність націй, АСЕАН, а також у різні регіональні економічні групи і міжнародні ісламські організації, зокрема ОІК, Рух неприєднання, СОР, Групу найбільш розвинених країн Руху неприєднання (G 15), Групу восьми мусульманських країн, що розвиваються (D 8).

Брала участь у міжнародній миротворчій діяльності (Боснія і Герцеговина, Камбоджа, Косово, Намібія, Сомалі, Східний Тимор).

У 2003 р. Прем'єр-міністр Абдулла Бадаві позиціонував державу як впливового гравця та регіонального лідера, головував у Русі неприєднання, ОІК та АСЕАН, дотримувався концепції «цивілізованого ісламу». Він покращив відносини із західними державами, особливо Австралією.

З 2009 новий премєр Наджиб Разак активізував співпрацю з КНР та з США.

24 листопада 2022 року Анвар Ібрагім склав присягу як 10-й прем'єр-міністр Малайзії.

Республіка Сінгапур. У 1990 р. відбулася зміна керівництва країни: Прем'єр-міністра Лі Куан Ю змінив Го Чок Тонг. Для Лі Куан Ю було створено посаду міністра-ментора або міністра-наставника.

Сінгапур проводить динамічний зовнішньополітичний курс, орієнтований передусім на забезпечення економічних інтересів.

Особливе місце у зовнішній політиці Сінгапуру відводиться забезпеченню його регіональних інтересів, він є прихильником концепції південносхідно-азійського регіоналізму.

Приймає активну участь у діяльності АСЕАН, АРФ, АТЕС (Секретаріат якого знаходиться у Сінгапурі), АСЕМ. Окрім того, Сінгапур є членом економічної та соціальної комісії ООН для Азії і Тихого океану (ЕСКАТО); Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД); Міжпарламентського союзу та Міжнародного валютного фонду (МВФ); Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР); «Плану Коломбо», учасником Генеральної угоди з торгівлі і тарифів (ВТО/ГАТТ) і член інших міжнародних організацій. Держава входить до числа держав-засновників Транс-Тихоокеанського партнерства.

Брав участь у миротворчих операціях ООН і був спостерігачем у Кувейті, Анголі, Намібії, Камбоджі та Східному Тиморі.

Сінгапур є одним з давніх головних неформальних (недоговірних) партнерів США у ПСА. Сінгапур не є офіційним союзником США, однак за існуючими угодами американці мають доступ до їх портів, військових полігонів, ремонтних баз, що значно зміцнює їх військову присутність у Південно-Східній Азії. Так, уряд Сінгапуру ще у 1990 р. запропонував розмістити на своїй території американський підрозділ матеріально-технічного забезпечення COMLOG WESTPAC, яке обслуговує збройні сили США та забезпечувати технічне обслуговування американських бойових кораблів і військових літаків (база Пайя Лебар і порт Сембаван). У липні 2005 р. США та Сінгапур підписали рамкову стратегічну угоду, яке формалізувало двосторонню взаємодію у галузі безпеки й оборони за такими напрямками, як боротьба з тероризмом, нерозповсюдження ЗМЗ, спільні військові навчання, політичний діалог і оборонні технології. З 2013 р. у Сінгапурі розміщені американські бойові кораблі.

Сьогодні наріжним каменем зовнішньої політики Сінгапуру є підтримка тісних відносин і з Китаєм, і з США.

Дипломатичні відносини між Сінгапуром і КНР офіційно встановлені 3 жовтня 1990 р., він був останньою державою у Південно-Східній Азії, яка офіційно визнала Китай.

Сінгапур прагнув зберегти і відносини з Тайванем. Офіційно країна дотримується політики «єдиного Китаю», водночас є єдиною державою, що досі має свої військові бази на Тайвані та відправляє свої війська на острів для щорічних навчань.

Розвиваються відносини Сінгапуру з Австралією, Новою Зеландією. У 90-і роки ХХ ст. Австралія дозволила розширити масштаби навчань сінгапурських збройних сил в Австралії.

Відносинам з Малайзією, найближчим сусідом та економічним партнером, притаманні коливання: змінюються періоди зближення та гострої полеміки з питань, де зіштовхуються інтереси. Проте у цілому домінує розуміння об'єктивної взаємозалежності двох країн.

У сучасних умовах глобалізованого світу Сінгапур має двосторонні торговельні угоди з Японією, Мексикою, Чилі, Новою Зеландією, Індією, а також з Європейською асоціацією вільної торгівлі (до якої входять Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія та Швейцарія). Провідними покупцями сінгапурської продукції залишаються США, Малайзія, Гонконг і Японія.

У свою чергу, Сінгапур закуповує товари та послуги у США, Японії, Малайзії та Китаї.

У 2013 р. Китай вийшов на перше місце серед найбільших торговельних партнерів Сінгапуру. Європейський союз і Сінгапур проголосили у листопаді 2014 р. про завершення переговорів щодо угоди про вільну торгівлю.

У 2013 році Сінгапур став 15-м за величиною торговим партнером ЄС у світі, і п'ятим найбільшим торговим партнером в Азії.

Отже, незважаючи на свої крихітні розміри, на сьогодні Сінгапур є глобалізованою країною світу, яка проводить вдалу зовнішню політику. У державі розташований Азійський банк розвитку, Секретаріат АТЕС, філії практично всіх провідних банків і ТНК світу, регіональні представництва впливових міжнародних організацій.

Сінгапур – єдина, крім Японії, азійська країна, жителі якої, за класифікацією Світового банку, належать до «золотого мільярду» – найбагатшої частини людства.

Таїланд у 1980 – 1990-ті рр. мав найшвидші темпи економічного зростання у світі; залучав у великих масштабах іноземні капіталовкладення, розширював виробництво, туризм, торгівлю.

Таїланд приймає участь у міжнародних і регіональних організаціях.

Залишається членом ООН, АСЕАН, АТЕС, приймає участь у Тихоокеанській конференції з торгівлі й економічного розвитку та Економічній раді басейну Тихого океану. Наголос робиться на економічному, а не на військово-політичному співробітництві.

Поступального розвитку отримали союзницькі відносини із США, всебічні зв'язки з провідними зовнішньополітичними партнерами, включаючи Японію, Китай та Індію.

Таїланд залишається ключовим військовим союзником США в Азії.

Вашингтон з 2004 р. користується доступом до таїландської військово-повітряної бази Утапао та військово-морської Саттахіп.

Держави щорічно проводять спільні навчання, зокрема «Золота кобра». Короткочасне ускладнення відбулося у 2006 р. після військового перевороту у Таїланді, під час якого від влади був усунутий Таксін Чінават.

У листопаді 2012 р. США і Таїланд підписали спільну заяву про продовження військового союзу.

Бангкок необтяжений територіальними суперечками з Китаєм, вдається розвивати конструктивне, прогресуюче співробітництво з Пекіном і при цьому зберігати союзницькі відносини із США.

Бангкок має тісні зв'язки з іншими членами АСЕАН – Індонезією, Малайзією, Філіппінами, Сінгапуром, Брунеєм, Лаосом, Камбоджею, Бірмою та В'єтнамом.

У ХХІ ст. зовнішньополітичний курс характеризується прагматизмом і зростаючою самостійністю; розширилося залучення Таїланду до загальноазійської структури співробітництва, вдалося помітно підкріпити свої претензії на неформальне лідерство в АСЕАН. Таїланд посилює свою роль у справі зміцнення миру, безпеки, стабільності й економічного розвитку в АТР. Приймає все більш активну роль на міжнародній арені. Коли Східний Тимор отримав незалежність від Індонезії, Таїланд вперше у своїй історії ввів війська у рамках миротворчої місії. Таїланд бере участь в Організації американських держав (ОАД) та Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Таїланд направив війська для відновлення Афганістану та Іраку.

Військовий переворот 22 травня 2014 р. у Таїланді на чолі з командувачем армією Прают Чан-Оча ускладнив відносини з демократичними країнами. А країни АСЕАН відреагували на переворот нейтрально.

Таким чином, для інтересів НІК у ХХІ ст. розвиток відносин з регіональними державами традиційно залишається у сфері їх зовнішньополітичних пріоритетів. Незважаючи на низку дестабілізуючих чинників (територіальні суперечки, історичні образи тощо) НІК вирішують конструктивно двосторонні проблеми. Держави намагаються підтримувати відносини майже з усіма країнами світу й активно виступати на міжнародній арені, приймати участь у найбільших інтеграційних угрупованнях та організаціях АТР, прагнучи посилити роль своїх країн на регіональному рівні. США залишаються головним військово-політичним союзником і найбільшим торговельним партнером Республіки Кореї. Малайзія, Сінгапур, Таїланд також активно розвивають відносини із США, одночасно розширяючи відносини з КНР й іншими країнами АТР.

Лекція 6

Тема 6. Інтеграційні процеси та міжнародні організації АТР (2 год.)

Логіка викладу:

1. Процес інтернаціоналізації політичного й економічного життя АТР у біполярний період.
2. Сучасний стан інтеграції в АТР (90-ті рр. XX – початок XXI ст.)

Рекомендована література:

Основна:

2; 5; 9; 34; 45

Додаткова:

63; 64; 72; 76; 80; 81; 83; 84

1. Процес інтернаціоналізації політичного й економічного життя АТР у біполярний період

Після Другої світової війни АТР залишався регіоном з мінімальним обсягом економічного та політичного співробітництва. Зберігалися великі перепони на шляху до регіонального співробітництва, а саме:

- багато країн перебували у колоніальній залежності, зокрема країни Південно-Східної Азії, основною ідеєю для них був антиколоніальний рух, а після отримання незалежності – прагнення до політики нейтралітету;

- низький рівень розвитку, політична нестабільність молодих незалежних держав Азії, однотипні економічні структури та залежність від світових держав розділяло країни для налагодження взаємного економічного співробітництва;

- вплив холодної війни, регіон був поділений на сфери впливу між двома наддержавами США і СРСР, військово-політична напруженість в окремих субрегіонах (Корея, В'єтнам), політичне протистояння (КНР – Тайвань);

- різні моделі національного розвитку, ідеологічні розбіжності;

- історичні та соціокультурні відмінності, відсутність єдиних цінностей, територіальні суперечки, психологічний бар'єр, зокрема через історичне минуле.

- До того ж АТР вирізняється значними розмірами, суттєвими перепадами у рівнях економічного розвитку, чисельністю населення.

Проголошена незалежність не гарантувала повну самостійність молодим державам. Низький рівень економічного розвитку більшості колишніх колоній, змусив їх співпрацювати з розвиненими державами, у тому числі і з колишніми метрополіями, що сприяло трансформації колоніалізму у неокolonіалізм.

Елементами неокolonіальної політики стали

кредити та позики,

- надання різних видів допомоги,
- контроль за цінами на сировину,
- продукцію на світових ринках,
- створення філій найбільших західних компаній і змішаних підприємств у колишніх колоніях тощо.

Це дозволило економічно розвиненим країнам закріпитися на внутрішніх ринках колишніх колоній, використовувати дешеву працю місцевого населення, впливати на внутрішню та зовнішню політику цих країн. Молоді незалежні держави здійснювали певні кроки, спрямовані на зміцнення економічної самостійності. Прагнення цих держав до спільних дій проти неокolonіалізму сприяли виникненню міждержавних організацій економічного характеру у регіоні.

Отже, незважаючи на низку складнощів, у післявоєнний період відбувається процес економічної інтернаціоналізації, що є об'єктивним процесом глобальної економічної взаємодії, здебільшого у сфері торгівлі та інвестицій. Виникають перші субрегіональні та регіональні організації.

У 1947 р. була створена Економічна комісія ООН для країн Азії та Далекого Сходу (ЕКАДВ), пізніше (1974 р.) перейменована в Економічну комісію ООН для країн Азії і Тихого океану (ЕСКАТО).

- Спочатку увійшли 22 держави, зараз 53 пост. та 9 асоційованих членів.
- Вищим органом ЕСКАТО є щорічна сесія.
- Допоміжну функцію виконують 8 профільних комітетів ЕСКАТО.

Комісія для країн Південної частини Тихого океану (South Pacific Commission, КПТО) була створена у 1947 р. згідно Канберської угоди. Членами організації є 26 країн і територій, включаючи Австралію, Нову Зеландію, 22 острівних держави і території південної частини Тихого океану, а також США та Францію. Цілями організації є сприяння розробці та реалізації концепції регіонального розвитку, поліпшення соціально-економічних умов життя народів регіону, модернізація засобів зв'язку та транспорту, обмін технологіями й ін. Держави-члени отримують допомогу від КПТО. Вищий орган КПТО – конференція урядів та адміністрацій країн-членів, на якій приймається робоча програма та бюджет організації, призначається адміністративний комітет.

У 1950 р. створена організація «План Коломбо» (ПК), основою якої є британський план допомоги колишнім колоніям. Угоду про її заснування було підписано у столиці Шрі-Ланки м. Коломбо, звідти і назва плану. До організації увійшли не тільки колишні колонії Британії, а й інші у минулому залежні держави. Згодом організація розширилася за рахунок деяких незалежних держав Південної Азії та США й Японії. Головною метою Плану

Коломбо є стимулювання економічного та соціального розвитку країн регіону, в основі якого донорські вливання з боку розвинених країн в економіку держав, що розвиваються на двосторонній основі. Донорами були Великобританія, США, Канада, Японія, Австралія, Нова Зеландія; одержувачі допомоги: Індія, Пакистан, Шрі-Ланка, Афганістан, Іран, Непал, М'янма, Мальдівська Республіка, Бутан, Бангладеш, Лаос, Камбоджа, Малайзія, Монголія, Таїланд, Сінгапур, Папуа-Нова Гвінея, Індонезія, Філіппіни, Фіджі, Республіка Корея. Сьогодні організація налічує 27 членів.

З 1966 р. діє Азіатський банк розвитку (АзБР) – міждержавна, кредитна організація, покликана надавати фінансову та технічну допомогу країнам регіону, що розвиваються на основі надання позик (зокрема, на пільгових умовах) державним і приватним структурам.

Причини створення АзБР носили економічний і політичний характер. Політичний аспект полягав у прагненні розвинутих країн (зокрема, США) посилити свій геополітичний вплив у колишніх колоніях. Економічний аспект полягав у необхідності надання зовнішньої фінансової допомоги, з метою боротьби з бідністю у країнах, що розвиваються.

В АзБР сьогодні входить 67 членів, 48 регіональних і 19 позарегіональних держав. Найбільші акціонери АзБР – Японія, США, Китай, Індія, Австралія, Індонезія, Канада. Головні позичальники – Індія, КНР, Пакистан, Індонезія, Бангладеш. Основні сфери фінансування: транспорт і комунікації, енергетичні проекти, сільське господарство тощо. Військово-політичні об'єднання АТР.

1 вересня 1951 р. між США, Австралією та Новою Зеландією був укладений «Договір безпеки» та подальше створення у 1952 р. блоку АНЗЮС (англійська аббревіатура назв Австралії, Нової Зеландії та США). Метою пакту був захист миру у районі Тихого океану, координація зусиль щодо створення регіональної системи безпеки, колективні воєнні дії у випадку нападу на одну з країн-членів пакту. Передбачалося, що блок буде першим кроком в організації комплексної системи безпеки у Тихому океані у рамках оборонної системи Заходу.

Цей план був підкріплений на Манільській конференції 8 вересня 1954 р. Тоді підписали декларацію про створення військово-політичного блоку СЕАТО – «Договір про колективну оборону у Південно-Східній Азії» у складі США, Великобританії, Франції, Австралії, Нової Зеландії, Пакистану, Філіппін і Таїланду. Передбачуваний регіональний аналог НАТО, проіснував до 1977 р. Блок так і не зміг створити політично-економічний союз, спрямований проти проникнення комуністичних ідей у регіон. Однією з головних проблем стало питання розширення складу СЕАТО.

У серпні 1961 р. Таїланд, Філіппіни та Малайя підписали Бангкокську декларацію про утворення Асоціації Південно-Східної Азії (АСА). Ця організація до офіційного саморозпуску у 1967 році так і не змогла залучити до своїх лав нової держави Південно-Східної Азії. Діяльність АСА була паралізована конфліктом між Філіппінами та Малайєю через Сабах. Разом з тим, необхідно підкреслити позитивне значення у створенні АСА, вбачаючи тут передумови для більш широкого регіонального співробітництва без участі нерегіональних держав.

Через гострі суперечності між Малайєю, Філіппінами та Індонезією не вдалося втілити у практичну площину і проєкт Мафіліндо (Maphilindo).

Це проєкт конфедеративного державного об'єднання, що мав включати Малайю, Філіппіни й Індонезію, країни так званої «малайської раси». План формування конфедерації був сформульований у підсумкових документах тристороннього саміту, що відбувся наприкінці липня – початку серпня 1963 року у Манілі.

У 1966 р. була створена Азійсько-Тихоокеанська рада (Asian and Pacific Council, АЗПАК) – регіональна політико-економічна організація. До її складу входили Японія, Австралія, Нова Зеландія, Таїланд, Філіппіни, Малайзія (до 1973 р.), Республіка Корея, Південний В'єтнам (до 1975 р.) і Тайвань. АЗПАК проголосив метою розширення економічного, науково-технічного та культурного співробітництва країн, що входять до нього. П'ять країн АЗПАК (Австралія, Нова Зеландія, Південна Корея, Філіппіни, Південний В'єтнам) брали участь у В'єтнамській війні. АЗПАК підтримував політику США щодо Демократичної Республіки В'єтнам, Китаю, тайванського та корейського питань. США не входили до АЗПАК, але були пов'язані військовими зобов'язаннями з усіма його членами.

Ситуація в Індокитаї, прагнення країн Південно-Східної Азії до роззброєння та співробітництва, мирного співіснування привели до кризи АЗПАК. У березні 1973 року постійний комітет АЗПАК не зміг прийняти рішення про проведення чергової сесії Ради, тому що Австралія та Малайзія не брали участь в її засіданні, а Японія та Нова Зеландія були представлені спостерігачами. У червні 1973 р. було вирішено відкласти сесію на певний час, що практично паралізувало діяльність Ради. У 1975 році Нова Зеландія і Таїланд відкликали своїх представників з АЗПАК.

З початку 1970-х рр. в АТР діє система Оборонних заходів п'яти держав: Великобританії, Австралії, Федерації Малайзії, Нової Зеландії та Сінгапуру. Їх взаємодія будується на низці документів: про систему єдиної військово-повітряної оборони; про співробітництво у галузі оборони Великобританії, Австралії та Нової Зеландії з Сінгапуром; про співпрацю перших трьох країн з Малайзією.

Разом з тим, ідеї Японії були підхоплені Австралією, та спільними зусиллями були створені Економічна рада країн басейну Тихого океану (ТЕС) у 1967 р. (неурядова організація у складі керівників понад 1000 компаній з 17 країн) і Тихоокеанська конференція з торгівлі та розвитку (Pacific Trade and Development Conference, PACTAD) у 1968 р. Головною метою яких було концептуальна розробка основ регіонального економічного співробітництва у рамках проведення конференцій і складання аналітичних оглядів. Діяльність даних організацій сприяли розширенню контактів та обміну думками між економістами та представниками ділових кіл, а також зростанню числа країн-учасниць, зацікавлених у поглибленні економічної співпраці.

Пізніше, у 1980 р. за пропозицією Японії створюється ще одна регіональна організація – Рада з тихоокеанського економічного співробітництва, РТЕС (Pacific Economic Cooperation Council), як тристороння рада за участю представників урядових, підприємницьких і наукових кіл, з метою визначення напрямів регіональної економічної політики та створення зони вільної торгівлі. Сьогодні до складу РТЕС входять 26 країн, не тільки держави АТР, але й Європейський Союз.

Тим часом, 8 серпня 1967 р. міністри закордонних справ з п'яти країн Індонезії, Малайзії, Філіппін, Сінгапуру і Таїланду у Бангкоку підписали Декларацію Асоціації країн Південно-Східної Азії (АСЕАН) (Association of South East Asian Nations), більш відому як Бангкокська декларація. Створення АСЕАН фактично поклала початок субрегіональної інтеграції в АТР і зародило першу успішну форму співпраці країн Південно-Східної Азії для вирішення своїх проблем до кінця холодної війни.

Війна у В'єтнамі, активізація лінії Китаю на поширення «культурної революції» у Південно-Східну Азію, антикомуністичний переворот Сухарто в Індонезії у 1965 р. та зацікавленість США в об'єднанні антикомуністичних сил у ПСА стали основними факторами, що сприяли утворенню АСЕАН. До того ж, у регіоні ПСА загострилися у 70-х роках ХХ ст. територіальні суперечки, в які були залучені Малайзія, Філіппіни, Індонезія, Сінгапур. Постає необхідність подолання внутрішньорегіональних протиріч та об'єднання, з метою колективного визначення моделей подальшого розвитку регіону, забезпечення безпеки, ефективного економічного та політичного співробітництва і невтягування регіону у холодну війну.

Отже, формування АСЕАН було викликано необхідністю військово-політичної стабілізації ПСА, задля регіональної безпеки, а не стало проявом економічної логіки (на відміну від ЄС, де економічна інтеграція стимулювала політичну співпрацю).

У прийнятті Декларації АСЕАН ставилися наступні цілі: прискорення економічного розвитку, соціального та культурного прогресу країн Південно-Східної Азії; зміцнення миру та регіональної стабільності; розширення

активного співробітництва та взаємодопомоги у галузі економіки, культури, науки, техніки та підготовки кадрів; розвиток ефективного співробітництва у сфері промисловості та сільського господарства; розширення взаємної торгівлі і підвищення життєвого рівня громадян країн-учасниць; встановлення взаємовигідного співробітництва з іншими міжнародними та регіональними організаціями. В основу Бангкокської декларації було покладено завдання зміцнення економічної, соціальної стабільності та забезпечення мирного національного розвитку. Ставилася мета об'єднання всіх десяти держав регіону, з тим щоб Асоціація змогла висловити «єдину волю держав Південно-Східної Азії, зв'язати себе узами дружби і співробітництва...». Базові принципи, закладені при утворенні організації: принцип прийняття рішень консенсусом, тобто пошук компромісу як єдиного способу врегулювання взаємних інтересів, дотримання принципу невтручання у внутрішні справи країн-членів Асоціації, вирішення суперечок мирним шляхом, відмова від застосування сили.

До АСЕАН спочатку увійшли Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Таїланд і Філіппіни, а упродовж наступних років – Бруней (1984 р.), В'єтнам (1995 р.), Лаос (1997 р.), М'янма (1997 р.) і Камбоджа (1999 р.). Пізніше з'являться партнери АСЕАН – Російська Федерація, Республіка Корея, США, Японія, Австралія, Канада, Нова Зеландія.

Роль АСЕАН у міжнародних відносинах у перші роки її існування залишалася незначною. Початком самостійного курсу АСЕАН в міжнародних відносинах стало проголошення у 1971 р. Декларації про створення зони миру, свободи і нейтралітету у ПСА (Куала-Лумпурська декларація). У ній проголошувалася мета нейтралізації регіону, вимагалася від країн-учасниць вжити необхідних зусиль щодо забезпечення визнання і поваги регіону як зони, що не приймає втручання ззовні. План нейтралізації допускав врегулювання суперечностей на двох рівнях: серед членів АСЕАН і між Асоціацією та позарегіональними державами, готовими прийняти зобов'язання визнати нейтральний статус асеанівського субрегіону та гарантувати невтручання у його внутрішні справи. Члени Асоціації окреслили незалежне від США, СРСР, інших країн бачення міжнародних проблем та обґрунтували новий принцип в їх міжнародній політиці: регіоналізм і регіональне співробітництво, тобто пріоритет регіональних інтересів над позарегіональними та поступове витіснення нерегіональних сил з регіону. Країни АСЕАН показали, що готові самостійно захищати свої інтереси та проголошені ними цінності. Щоб зайняти незалежну та збалансовану позицію між великими державами, у 60-80-ті роки ХХ ст. країни АСЕАН розвивали відносини і з США, і з Китаєм, і зміцнювали контакти з СРСР.

Задля зміцнення власних позицій в АТР, члени АСЕАН активно співпрацювали, відбувався обмін військовими делегаціями всередині АСЕАН, Індонезія та Малайзія підписали угоду про спільну боротьбу з комуністичними повстанцями на кордоні, аналогічну угоду уклали також

Малайзія і Таїланд. Члени АСЕАН на двосторонній основі регулярно проводили військові маневри, здійснювали стандартизацію озброєнь.

Договірне оформлення АСЕАН відбулося у 1976 р. у підписаних на острові Балі Договору про дружбу і співробітництво у Південно-Східній Азії, що передбачав створення Високої ради на рівні голів зовнішньополітичних відомств для мирного урегулювання можливих конфліктів між членам Асоціації та Декларації згоди АСЕАН. У Декларації згоди проголошувалося, що члени АСЕАН, спільно й індивідуально будуть прагнути до створення сприятливих умов для встановлення та розвитку співробітництва між державами регіону. Вона відкрила шлях до укладення у 1977 р. угоди про преференційне торговельне урегулювання на 71 вид товарів. Це започаткувало процес лібералізації торгівлі у рамках АСЕАН.

Позитивно на єдність АСЕАН вплинув камбоджійський конфлікт. Країни-члени Асоціації виступили за виведення в'єтнамських військ, проведення у Камбоджі виборів і мирне врегулювання проблеми. Ця незалежна позиція викликала довіру до АСЕАН позаблокових країн, дозволила зблизити погляди країн АСЕАН і країн Індокитаю. Успіх АСЕАН, заснований і на тому, що вона широко використовує консультації, вироблення спільного підходу та взаємне співробітництво.

Для взаємодії країн АТР у 1960-70-і рр. є характерним закритий регіоналізм, що означає політику зниження бар'єрів для учасників угоди, яка не поширюється на інших. Закритий регіоналізм протидіє глобалізації та спрямований винятково на захист даного регіону від її негативних наслідків. Він представляє розширену до регіональних меж політику «опори на власні сили».

Значне зростання обсягу внутрішньорегіональної торгівлі у 70-80-і рр. ХХ ст. між країнами АТР призвело до зміцнення економічних зв'язків між ними. Починають з'являтися нові форми співпраці на багатосторонній основі, продовжує розвиватися АСЕАН і формуються нові центри інтеграційних процесів у різних субрегіонах АТР. Відбувається зміщення організаційних засад економічного співробітництва в АТР від консультативних рамок до спроби створення загальнорегіонального угруповання, а також інтенсифікація інтеграції на субрегіональному рівні. Ще з 70-х рр. ХХ ст. країни Північно-Східної та Південно-Східної Азії шукали шляхи для зміцнення співробітництва між цими субрегіонами. Зусилля окремих держав і міждержавних об'єднань, передусім Японії та АСЕАН, сприяли зростанню зацікавленості тихоокеанських держав до таких проектів, а посилення їх економічної могутності дозволяли наповнити проекти регіонального співробітництва конкретним змістом.

У другій половині 80-х років ХХ ст. розпочалася практична реалізація планів створення регіональних міждержавних інститутів. Центральним у процесах інституалізації співробітництва в АТР, стало створення у 1989 р. першої в АТР регіональної міжурядової економічної організації – Форум

«Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво», АТЕС (Asia Pacific Economic Cooperation Forum). Спочатку до складу АТЕС увійшли 12 країн: США, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Японія, Республіка Корея та країни-члени АСЕАН (Сінгапур, Малайзія, Таїланд, Філіппіни, Індонезія і Бруней). АТЕС вивів економічну інтеграцію у регіоні на новий рівень, зі створенням цієї організації можна говорити про новий етап регіоналізму, що будується на принципах недискримінації та добровільної згоди всіх учасників (консенсусу). Принцип відкритого регіоналізму, який став основою розвитку організації АТЕС зміг об'єднати 21 державу регіону. Так, у 1991 р. були прийняті КНР, Гонконг і Тайвань, у 1993 р. – Мексика та Папуа-Нова Гвінея, у 1994 р. – Чилі, у 1998 р. – Російська Федерація, Перу та В'єтнам. Створення АТЕС зробило можливим формування механізму вироблення регіональних правил ведення торгівлі й інвестиційної діяльності.

Отже, упродовж тривалого періоду в АТР у регіональному форматі розвивалося економічне співробітництво, а у субрегіональних рамках – економічна інтеграція; домінуючою тенденцією була субрегіональна, а не регіональна інтеграція. На межі 80-90-х рр. ХХ ст. сформувалися об'єктивні передумови для початку активної розбудови структур регіонального співробітництва. Діяльність АСЕАН і АТЕС підготувала ґрунт для створення регіонального інтеграційного об'єднання за участю країн Східної та Південно-Східної Азії. Пом'якшення економічної та політичної диференціації, інтенсифікація економічного співробітництва, поглиблення господарської інтернаціоналізації між країнами АТР дозволили вийти на новий рівень співпраці – розпочинається формування зон вільної торгівлі у рамках АСЕАН, АТЕС, зростає число субрегіональних інтеграційних угруповань, з'являються нові міждержавні організації, активізуються багатосторонні ділові форуми.

2. Сучасний стан інтеграції в АТР (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.)

Закінчення холодної війни, оздоровлення міжнародної військово-політичної ситуації сприяло внутрішнім політичним та економічним реформам країн АТР, що позитивно впливало на економічне зростання, інтенсифікацію політичних і торговельно-економічних зв'язків, формування умов для переходу від двостороннього до багатостороннього діалогу та співпраці. Зріс інтерес азійських країн до інтеграції. 90-і рр. ХХ ст. виявилися багатими щодо нових інтеграційних ініціатив, зокрема, створення зон вільної торгівлі (ЗВТ) у рамках АСЕАН (угоду підписано 28 січня 1992 р.) й у рамках АТЕС (1994 р.).

Разом з тим, інтеграція в АТР є складним і суперечливим процесом, і має низку відмінних рис:

– країни АТР пов'язані одна з одною переважно торгово-економічними відносинами. Саме економічна інтеграція отримала

пріоритетний розвиток в АТР, а інтеграція у політичній і культурній сферах майже відсутня. Економічна інтеграція є важливим політичним інструментом регулювання регіональних міжнародних процесів;

- в інтеграційних процесах беруть участь держави, території яких знаходяться одна від одної на великій відстані, держави розділяють води Тихого й Індійського океанів;

- до інтеграції залучені країни з різними рівнями економічного розвитку, різними культурами та соціально-політичними системами, при цьому метою інтеграції не є вирівнювання цих рівнів;

- інтеграційні процеси Східної Азії є багаторівневими, пересікаються сфери діяльності регіональних організацій. Багато держав АТР входять у кілька регіональних міжнародних організацій. У свою чергу, це призводить до виникнення труднощів у здійсненні окремих проектів у рамках тієї чи іншої організації;

- низький ступінь формалізації інтеграційних процесів, обумовлено широким розмаїттям держав регіону, а також наявністю проблем, викликаних історичною спадщиною Другої світової війни, територіальними суперечками, низкою інших причин. Нерівномірність розвитку країн регіону спричинила появу різних форм економічної інтеграції, як у межах інституційно оформлених економічних угруповань, так і на неформальних засадах у вигляді приватних підприємницьких ініціатив, що отримала назву «м'якої регіоналізації»;

- характерні м'які схеми інтеграції в АТР (процес прийняття спільних рішень та їх виконання не підпорядковані чітким алгоритмам);

- процеси інтеграції в АТР часто мають неформальний, неурядовий характер, що надає відкритість економічному регіоналізму.

Особливістю інтеграційної ситуації в АТР є те, що на відміну від Західної Європи тут відсутня міждержавна структура типу Європейського Союзу. Інтеграційна взаємодія здійснюється на трьох рівнях: Форум Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва; субрегіональні інтеграційні міждержавні групи (АСЕАН, АСЕАН+3 тощо); двосторонні міждержавні зв'язки.

Для АТР характерні обидва різновиди регіоналізму – закритий і відкритий. Концепція «відкритого регіоналізму» є результатом політичних ініціатив і дипломатичних зусиль багатьох країн АТР; результатом зміни світового політичного устрою. Сутність принципу «відкритого регіоналізму» полягає у тому, що розвиток коопераційних зв'язків і зняття обмежень на рух товарів, трудових ресурсів і капіталу усередині регіону поєднується з дотриманням принципів СОТ, відмовою від протекціонізму щодо інших країн, стимулюванням внутрішньорегіональних економічних зв'язків і розвитку позарегіональних економічних зв'язків.

Інтеграційний процес в АТР активізувався у кінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. Згідно з даними Азійського банку розвитку, кількість інтеграційних

об'єднань зростає до 54 у 2007 р., з них 40 об'єднань реально функціонують, ще 78 угод знаходяться у стадії переговорного процесу. Найбільш активні у створенні регіональних інтеграційних об'єднань такі держави регіону, як Сінгапур, Японія та Китай.

У регіоні відбувається процес економічної інтеграції. Саме економічні інтереси азіатських держав є основним рушієм регіональної інтеграції.

Процес азіатської інтеграції порівняно з європейською відбувається повільніше. Водночас, динамічне економічне зростання Японії та Республіки Корея (РК), перетворення Китаю у важливий фактор світової та регіональної економіки і політики, високий рівень торгівельної, інвестиційної, технологічної взаємозалежності на регіональному рівні, покращення китайсько-японських відносин, нарощування взаємодії між Японією, КНР, РК зміцнюють інтеграційний процес. Азіатські країни зацікавлені в об'єднанні економічних ресурсів для підтримки високих темпів росту та підвищення конкурентоспроможності економіки регіону.

Зміцненню інтеграційних процесів частково сприяла світова економічна криза та наявність загальних проблем, вирішити які легше/можливо спільними зусиллями. Масштабна Азіатська економічна криза 1997-1998 років змусила країни замислитися над перспективами інституціоналізації регіонального співробітництва. Головний висновок, зроблений постраждалими від кризи країнами, полягає у тому, що ризики дезінтеграції вище, ніж ризики інтеграції. У 2009 р. на тлі світової фінансової кризи країни Східної Азії розробили масштабні програми стимулювання своєї економіки, досягли угоди про створення найбільшого у світі регіонального валютного фонду обсягом 120 млрд. дол. для надання допомоги країнам регіону. 80% обсягу фонду склали кошти, внесені КНР, Японією і РК, що дозволило цим країнам відігравати у ньому ключову роль. Нестабільність фінансових ринків змушує держави шукати нові шляхи подолання загроз за допомогою створення регіональних об'єднань задля вирішення не лише економічних проблем, а й забезпечення стабільності та безпеки регіону. Так, криза сприяла появі й активному обговоренню ідеї створення двох нових регіональних організацій – Азіатсько-Тихоокеанської та Східноазійської спільнот; а також проекту Транс-Тихоокеанського стратегічного економічного партнерства (ТТП). Автором першої ідеї був прем'єр-міністр Австралії Кевін Радд (2008 р.), другої – прем'єр-міністр Японії Юкіо Хатояма (2009 р.).

На сьогодні країни АТР не мають наднаціональних органів управління інтеграційними процесами, проте у регіоні діє багато офіційних і неофіційних організацій інтеграційного типу.

Провідною з них залишається АСЕАН, що включає 10 країн Південно-Східної Азії; США, Японія, РК, РФ, КНР, Австралія, Нова Зеландія, Індія, Канада є державами-партнерами Асоціації. Метою АСЕАН є розвиток економічної інтеграції, збереження стабільності, сприяння соціально-

економічному розвитку членів Асоціації, регіональне співробітництво, проведення науково-дослідних робіт. Одним з головних її завдань є завершення процесу формування зони вільної торгівлі та Економічної спільноти АСЕАН до 2015 р. Остання має складатись з трьохспівтовариств: безпеки, економічного та соціально-культурного розвитку.

Необхідно підкреслити, що АСЕАН активно просуває ідею створення широкої зони вільної торгівлі, яка об'єднає країни АТР. Економічна інтеграція, як стратегічна мета розвитку АСЕАН, розпочалася зі створення у Південно-Східній Азії зони вільної торгівлі. З 1 січня 2010 р. діє Зона вільної торгівлі АСЕАН / Free Trade Area (АФТА), яка надає систему тарифних преференцій для сприяння вільного потоку товарів у межах АСЕАН. Головною метою АФТА є підвищення конкурентоспроможності країн-членів шляхом усунення торговельних бар'єрів, зростання інвестиційної привабливості держав АСЕАН і досягнення економічної ефективності у регіоні. Цільові напрями АФТА включають: скорочення ставок ввізного мита до 0-5% на промислову та сільськогосподарську продукцію, за винятком продукції нафтохімії, автобудування та металургії; впровадження загального ефективного преференційного тарифу; гармонізацію національних стандартів відповідно до міжнародних норм; ліквідацію кількісних обмежень у взаємній торгівлі промисловими товарами; введення принципу взаємного визнання щодо сертифікатів якості; координацію макроекономічної політики.

Вищим органом АСЕАН є зустрічі лідерів держав та урядів, з 2001 р. такі саміти проходять щорічно. Керівний механізм – регулярні наради міністрів закордонних справ. Також робота ведеться у 29 комітетах, 122 робочих групах, що дозволяє проводити щорічно більше 300 заходів у рамках АСЕАН. Головування в організації здійснюється у порядку встановленої черговості з терміном в один рік відповідно до алфавітного розташування країн англійською мовою. Основними документами, що окреслюють основні політичні й економічні орієнтири організації на найближчу перспективу, є програма розвитку АСЕАН до 2020 р.

«Партнерство у динамічному розвитку», «Друга декларація згоди АСЕАН» (2003 р.). У Другій декларації проголошувалося створення економічного об'єднання АСЕАН до 2020 р. як кінцевої мети економічної інтеграції. Окреслені такі головні завдання: створення єдиного ринку; інтеграція та підвищення конкурентоспроможності; впровадження нових механізмів контролю за виконанням основних економічних програм; поглиблення регіональної інтеграції у провідних галузях економіки.

У листопаді 2007 р. держави АСЕАН підписали Статут (Хартію) АСЕАН, що визначає відносини між членами АСЕАН і надає самій Асоціації міжнародний юридичний статус. У Хартії декларовано такі принципи, як: повага до територіальної цілісності, суверенітету, невтручання у внутрішні справи та національна самоідентифікація членів АСЕАН; сприяння регіональному миру та мирному вирішенню спірних питань; дотримання

міжнародного права у питаннях прав людини, соціальної справедливості та багатосторонньої торгівлі, сприяння регіональній інтеграції торгівлі. Введення у дію з 15 грудня 2008 р. Статуту АСЕАН, після його ратифікації всіма країнами – членами АСЕАН, стало вирішальним кроком у процесі поглиблення економічної інтеграції у рамках АСЕАН. Розпочався новий етап розвитку Асоціації як регіональної структури.

Асоціація виступає ядром таких впливових об'єднань, як Регіональний форум з питань безпеки; організація Азійсько-Європейського співробітництва (АСЕМ), до якого входять учасники АСЕАН, КНР, Японія, РК і країни ЄС; механізмів АСЕАН+3 (Китай, РК, Японія) та Східноазійський саміт.

Серед перешкод на шляху до формування інтеграційних структур та інтеграції у субрегіоні, відзначимо високий рівень суперництва між північно-східноазійськими державами, зокрема, схожість структури виробництва й експорту країн (вони є виробниками й експортерами продукції електроніки та електротехніки), що веде до загострення конкуренції між ними на світових ринках; неузгодженість і відмінність політичних курсів; культурних цінностей; політичних та економічних систем держав; історичні розбіжності; територіальні суперечки; конфліктність інтересів; диференціація у рівнях соціально-економічного розвитку; брак спільного розуміння інтеграційних процесів і координації політики країн регіону, конкуренція за ресурси тощо. Так, у Північно-Східній Азії зберігається чимало політичних проблем: північнокорейська ядерна програма, територіальні спори між Китаєм та Японією щодо о. Дяюйдао, між РФ та Японією, складні міжкорейські відносини, політичний конфлікт між Китаєм і Тайванем тощо. Немає єдності щодо лідера східноазійської інтеграції, багато країн не приймають можливу панівну роль КНР або Японії. Більш того, відбувається суперництво за лідерство у регіоні між Японією, КНР і РК, що є дезінтегруючим чинником і заважає реалізації регіональних інтеграційних ініціатив.

США і росія також прагнуть до більшої залученості в інтеграційні процеси й економічні відносини у регіоні. Великі тихоокеанські країни намагаються отримати важелі впливу на регіон, зокрема, і через інтеграційні процеси. Кожна з держав намагається «організувати» інтеграцію у своїх інтересах. Цей фактор також визначає специфіку формування інтеграційних структур у регіоні й ускладнює даний процес. Так, присутність і зацікавлення впливових акторів у регіональній справі зумовлює існування конкурентних трансрегіональних інтеграційних проєктів. Китай робить ставку на формат АСЕАН+3, США намагаються посилити АТЕС, Транс-Тихоокеанське стратегічне економічне партнерство (Trans Pacific Partnership Agreement, ТПП). Остання – це запланована до оформлення міжнародна торгово-економічна організація, метою якої є створення зони вільної торгівлі в АТР. Угоди з Транс-Тихоокеанського економічного співробітництва за участю 8 країн – Чилі, Перу, Нової Зеландії, Австралії, Сінгапуру, Брунею, В'єтнаму та

США розпочались у лютому 2008 р. У ТТП мають увійти поки що 12 країн, вищезгадані, плюс Малайзія, Японія, Канада, Мексика. У вересні 2013 р. Тайвань оголосив про зацікавлення щодо переговорів з ТТП. За допомогою ТТП, США намагаються створити торгову зону в АТР без участі КНР.

Провідні країни Північно-Східного субрегіону окремо обговорюють ідею формування регіонального спільного ринку, східноазійської ЗВТ у складі Японії, РК та Китаю, що сприятиме подальшому інтегруванню цих економік між собою та стимулюватиме економічний розвиток у регіоні. Зокрема, у 2009 р. було проведено перший саміт Пекін – Токіо – Сеул, під час якого країни домовились про посилення кооперації між ними як ключовими торговельними партнерами. У 2011 р. Китай, Японія і РК оголосили про початок роботи над тристороннім договором про ЗВТ між державами. У січні 2015 р. відбувся 6 раунд переговорів Китаю, Японії та Республіки Корея щодо зони вільної торгівлі. На ньому три сторони провели консультації відносно моделей зниження мит на торгівлю товарами, способів торгівлі послугами та відкриття інвестицій, кордонів і сфер угоди. Створення ЗВТ між цими країнами матиме важливе значення для просування економічної інтеграції у Східній Азії та АТР.

Отже, у XXI ст. спостерігається зміцнення та посилення регіональної економічної взаємодії та співробітництва між азійськими державами у таких сферах, як торгівля, виробниче й економічне співробітництво, прямі інвестиції. Важливим фактором посилення інтеграційних тенденцій є зростання економічно-торгівельних зв'язків і взаємозалежності між державами АТР. До того ж, посилюються не лише економічні, але й політичні імпульси до співробітництва у регіоні. Затверджуються ініціативи, підписуються угоди, тривають переговори щодо активізації інтеграційних процесів. Останні розвиваються як на двосторонньому (угоди про ЗВТ), так і на багатосторонньому рівнях (у форматах АТЕС, АСЕАН+3, АСЕАН+8). Формування мережі багатосторонніх і двосторонніх зон вільної торгівлі, спрямовано на створення ринку у масштабі регіону, заснованого на принципах вільної торгівлі, лібералізації відносин. Трансформація всього АТР у зону вільної торгівлі товарами та послугами, вільного руху капіталів і трудових ресурсів на думку експертів є проблематичною. Згідно прогнозів багатьох дослідників до 2020 р. не буде сформовано єдиний економічний простір в АТР, ні в її економічному «серці» Північно-Східній Азії. В інтеграційному плані у найближчій перспективі слід очікувати часткової лібералізації умов торгівлі й інвестування. Разом з тим, процес регіональної економічної інтеграції в АТР продовжується, є важливі досягнення, що дозволяє говорити про можливе формування у майбутньому гігантської ЗВТ з елементами спільного ринку.

Лекція 7

**Тема 7. Міжнародні відносини країн АТР на рубежі ХХІ ст.
(2 год.)**

Логіка викладу:

1. Сучасне міжнародне положення та зовнішня політика провідних країн АТР: США, КНР, Японія, Республіка Корея, росія.
2. Політичні й економічні протиріччя в АТР на початку ХХІ ст. Перспективи розвитку АТР за прогнозами політологів.

Рекомендована література:

Основна:

4; 8; 40; 41; 42; 43; 44; 45

Додаткова:

73; 77

1. Сучасне міжнародне положення та зовнішня політика провідних країн АТР: США, КНР, Японія, Республіка Корея, росія

АТР у ХХІ ст. залишається важливим не лише за своїми геостратегічними показниками, але й економічними. Даний регіон є новим економічним гігантом, роль якого неухильно зростає, він має колосальний господарський, фінансовий, технологічний, ресурсний і людський потенціал. Фактично, відбувається зсув економічного багатства та політичної могутності в Азію та країни Тихоокеанського басейну, на які вже припадає близько половини світового промислового виробництва та світової торгівлі. Зміщення глобального економічного центру в Азію зумовлене передусім динамічним зростанням Китаю, Індії, наявністю у регіоні економічного гіганта – Японії, а також нових індустріальних країн Азії – Республіки Корея, Сінгапуру, Таїланду й інших країн, які мають високі темпи зростання. З огляду важливості АТР, провідні тихоокеанські країни приділяють регіону особливу увагу задля втілення та досягнення своїх інтересів.

Активна зовнішня політика Пекіна турбує політичні кола Вашингтона та стимулює до пошуку ефективних інструментів стримування КНР. У контексті цього, вони укріплюють співпрацю з Японією та Республікою Кореєю (РК), зберігаючи американську військову присутність у цих державах. Активність Китаю створює додаткові можливості для розвитку військово-політичних відносин США з Японією і РК, їх тристоронньої співпраці. Так, США розгортається спільно з цими країнами система ПРО у регіоні. У той же час, Вашингтон прагне до взаємодії з Китаєм (політика

залучення), адже для вирішення багатьох питань є важливою співпраця між державами.

Окремо необхідно зазначити про політику США щодо Тайваню. Проводячи політику «одного Китаю» відповідно до трьох комюніке, виданих спільно США і КНР у 1972, 1979 і 1982 роках, і Законом про відносини з Тайванем (1979 р.), Вашингтон не виступає за незалежність Тайваню та протистоїть одностороннім крокам КНР, Тайваню, які б змінили статус-кво, закликає обидві сторони вести діалог, щоб мирно врегулювати розбіжності. Розірвавши у 1979 р. офіційні зв'язки з Тайванем, США продовжують зберігати з тайванською адміністрацією тісні контакти, забезпечуючи безпеку острова та продаючи йому американське озброєння.

16 листопада 2011 р. між США і Філіппінами була підписана Манільська декларація, що зміцнила оборонний союз між країнами. У січні 2012 р. у результаті переговорів Пентагон отримав право розширити свою військову присутність на території Філіппін. Також з 2013 р. американські бойові кораблі розміщені у Сінгапурі.

У листопаді 2011 р. між США й Австралією досягнуто згоду про розміщення у м. Дарвін американської військової бази, на якій буде розміщено 2,5 тис. морських піхотинців. На півночі Австралії буде збільшене число розміщених американських бойових літаків. Планується і проведення спільних навчань. У червні 2010 р. президенти США й Індонезії оголосили про формування стратегічного партнерства двох країн, підписано угоду, що має поглибити існуюче співробітництво між ними у галузі оборони. Укріплюються військові зв'язки з Малайзією, США ведуть переговори, щодо посилення військово-політичної взаємодії з В'єтнамом, Таїландом, Камбоджею. Вищезазначене підтверджує, що США намагаються розширити число військово-політичних союзників у регіоні та свою військову присутність. Метою США також є запобігти домінуванню у регіоні недружніх сил та утворенню нових союзів такими державами, зокрема, не допустити укріплення союзу/створення політико- військового альянсу КНР з сусідами – Росією та Індією.

Мережа угод з різними державами АТР дозволяють США реалізовувати роль гаранта стабільності у регіоні.

90-х років ХХ ст. Китай зосереджує увагу на необхідності «збирання земель», зокрема, повернення колишніх європейських колоній Гонконгу та Макао, ключовим є питання повернення Тайваню.

Зовнішня політика Китаю значною мірою підпорядкована вирішенню економічних завдань, національному інтересу – економічному виживанню, з чим пов'язане його прагнення зміцнити присутність у різних частинах світу, де знаходяться великі запаси стратегічних ресурсів. У цілому, інтереси Китаю замкнуті не тільки на внутрішньому економічному розвитку й участі у справах АТР, але й проєктуються практично на всі регіони світу, з різним

ступенем інтенсивності. Зростає міжнародна активність Китаю в Африці, Латинській Америці, на Близькому Сході

Щодо відносин КНР з ключовими сусідніми країнами, то важливе місце у них посідає Японія. Японсько-китайські відносини покращились у політичній сфері (зокрема, у 2008 р. відбувся офіційний візит Ху Цзінтао до Японії, де було підписано Спільну китайсько-японську заяву про всебічний розвиток стратегічних взаємовигідних відносин), характерним є тісне економічне співробітництво та гуманітарний обмін. Зростаюче економічне співробітництво призвело до взаємозалежності економік двох країн.

Водночас, не дивлячись на позитивну динаміку у китайсько-японських відносинах і декларування лідерами країн подальшої співпраці, залишається безліч невирішених суперечностей. Напруженість між Пекіном і Токіо пов'язана з інтерпретацією минулого, роллю Японії під час Другої світової війни, територіальними суперечками щодо приналежності островів Дяоюйдао, конфліктами щодо розвідки нафтових родовищ на спірних морських просторах Східно-Китайського моря.

Між країнами існують і протиріччя у сфері воєнного й оборонного будівництва. Японію турбує перспектива створення «Великого Китаю», який включатиме КНР, Гонконг, Макао і Тайвань. Зміцнення військово-політичних союзницьких зв'язків між США та Японією, стурбовано сприймається Пекіном.

Корейський півострів є стратегічно важливим напрямком зовнішньої політики КНР. КНДР є традиційною сферою впливу Китаю. Він надає фінансову підтримку північнокорейському режиму,

залишається ідеологічним союзником, економічним донором, діє двосторонній військово-політичний договір від 1961 р., Китай є найбільшим торгово-економічним партнером та інвестором Північної Кореї. Китай послідовно зміцнює свою роль головного посередника у ситуації з Північною Кореєю. Незважаючи на провокації КНДР (випробування ракетної та ядерної зброї, знищення фрегату «Чхонан», артобстріл о. Енпхендо), Китай закликає Пхеньян та інші держави до переговорів і наголошує, що вирішити ядерне питання необхідно дипломатичним шляхом і наданням фінансової допомоги Пхеньяну.

Підтримуючи дружні відносини з Північною Кореєю, Китай динамічно розвиває торгово-економічні й інвестиційні відносини з Республікою Корея.

Важливим стратегічним партнером Китаю та постачальником високотехнологічного озброєння є росія. У 2001 р. між державами був підписаний «Договір про добросусідство, дружбу та співробітництво».

КНР і РФ мають спільні інтереси і займають аналогічні або подібні позиції щодо боротьби проти американського впливу.

Українські події 2014-2015 рр. стали однією з обговорюваних тем у КНР, позиція офіційного Китаю містить набір стандартних тез про

невтручання у внутрішні справи інших держав, необхідності пошуку сторонами компромісів і шляхів зниження напруженості, закликаючи конфліктуючі сторони до мирного діалогу. Китай утримується при голосуванні у Раді Безпеки ООН і Генеральній Асамблеї ООН при розгляді резолюцій щодо України. Китай утримується і від критики Росії, при цьому підкреслюючи, що поважає територіальну цілісність України.

США й інші західні країни, вводячи санкції проти РФ, сприяли активізації російсько-китайського діалогу. Рух Москви у бік Пекіна може прискорити темпи зростання військової могутності та геополітичної ваги КНР.

Важливість добросусідських відносин і широкомасштабне співробітництво з РФ (спільний кордон з якою становить 4 тис. км) є важливим компонентом китайської зовнішньої політики. Водночас, не в інтересах Пекіна, щоб через китайсько-російські відносини погіршилися відносини із США.

Для Китаю важливим напрямом політики є Південно-Східна Азія, де він проводить послідовну політику поглиблення та розширення співробітництва, укріплення своїх позицій. Упродовж 1990-х років Китай покращував відносини з країнами Південно-Східної Азії та АСЕАН. У 2002 р. було укладено угоду про зону вільної торгівлі Китай – АСЕАН, а у 2003 р. Китай приєднався до Договору про дружбу та співробітництво у Південно-Східній Азії.

Незважаючи на позитивну динаміку економічного співробітництва Китаю з країнами АСЕАН, ускладнюють ці відносини територіальні суперечки.

Слід відзначити суперечки довкола островів Парасельського та Спратлі у Південно-Китайському морі. Китай у 2011 р. проголосив Жовте та Південно-Китайське море зоною своїх «центральных інтересів» (до цієї категорії віднесено Тибет і Тайвань). Пекін рішуче виступає проти залучення до вирішення цієї проблеми США, тоді як інші сторони конфлікту – В'єтнам, Філіппіни, Малайзія підтримують участь Вашингтона.

Японія. Метою зовнішньої політики країни є забезпечення стабільності та процвітання держави, а також заможного та мирного існування своїх громадян. Національним інтересам Японії відповідає неконфронтаційний розвиток подій у Східній Азії. Токіо підтримує мирні відносини з усіма державами, особливо прагне розвивати добросусідські відносини з державами АТР. Співпраця Японії в АТР включає декілька напрямків: відносини із США, КНР, РК, співробітництво у рамках АТЕС.

Зовнішньополітичні пріоритети Японії аналізуються у «Блакитній книзі з питань зовнішньої політики». Традиційний порядок пріоритетів з кінця 2000-х рр. наступний: 1) Азія і Тихий океан, 2) Північна Америка, 3) Латинська Америка та басейн Карибського моря, 4) Європа, 5) Росія, Центральна Азія і Кавказ, 6) Близький Схід і Північна Африка, 7) Африка.

Токіо послідовно зміцнює стратегічні зв'язки з Вашингтоном. Відносини Японії із США продовжують базуватися на двосторонньому військово-політичному союзі, який відіграє найважливішу роль у забезпеченні національної безпеки Японії. На Японських островах знаходяться американські військові бази та сили, чисельність яких становить близько 47 тисяч офіцерів і солдатів. Цей союз є основним інструментом стримування будь-якої агресії проти Японії.

Активно розвивається співпраця АСЕАН з Японією, зокрема, підписано Угоду про всебічне економічне співробітництво АСЕАН – Японія.

Відносини між Японією і Росією та Японією і Китаєм розвиваються суперечливо. Китай став головним торговельним партнером Японії, японський капітал продовжує розширювати свою присутність на китайському ринку, відбувається політичний діалог. Разом з тим, Китай стає головним економічним конкурентом Японії на світових ринках. У 2011 р. Китай остаточно посунув Японію з другого місця світового економічного рейтингу. Позиції Японії підірвали жакливі наслідки руйнівного землетрусу, цунамі та спричинені ними аварії на АЕС Фукусіма-1.

Японсько-південнокорейські відносини фокусуються з одного боку, успішними економічними відносинами, питанням створення японсько-південнокорейської зони вільної торгівлі та координації політики щодо Північної Кореї. З іншого – напруження у двосторонніх відносинах пов'язано з історичними образами, не вирішено і територіальну суперечку навколо острова Токто (Такесіма). Більш того, у ХХІ ст. у нову стадію вступив багаторічний територіальний спір між державами. З ініціативи законодавців японської префектури Сімане 23 лютого 2005 р. був оголошений «Днем Такесіма». Демарш законодавців не був підтриманий, але і не був засуджений центральною владою. Тоді двосторонні відносини загострилися: були перервані переговори про створення зони вільної торгівлі, скасований візит до Японії Міністра закордонних справ Пан Гі Муна.

Токіо не зацікавлений у військовому вирішенні північнокорейської ядерної проблеми, що буде мати руйнівні наслідки для Японії, у силу її географічної близькості до півострова.

Можливості впливу Японії на КНДР обмежені: японсько-північнокорейські відносини ускладнюються проблемою, пов'язаною з викраденням спецслужбами КНДР японських громадян у 70-ті рр. ХХ століття. Проблема набула більшу актуальність після того, як Північна Корея офіційно зізналася у викраденні японців.

Курильський вузол (проблема приналежності островів Курильської гряди) залишається перешкодою на шляху взаємовідносин між РФ та Японією. У березні 2005 р. Японія прийняла резолюцію, в якій вказувалося на необхідність активізувати переговори з Москвою задля вирішення проблеми приналежності островів Хабомаї, Шикотан, Кунашир та Ітуруп й інших північних територій.

Республіка Корея (РК). Сучасна південнокорейська політика спрямована на послаблення напруженості на півострові; мирне співіснування двох Кореї і поступове мирне об'єднання Кореї.

Основними напрямками зовнішньої політики упродовж багатьох десятиліть залишаються: союзницькі відносини із США; політична й економічна взаємодія з Японією і Китаєм; міжкорейські відносини; співробітництво з Російською Федерацією.

США залишаються головним союзником і найбільшим торговельним партнером Республіки Корея, де дислокується американський військовий контингент чисельністю 28 тис. чол. Після терористичних актів 11 вересня 2001 р. Республіка Корея стала одним з активних учасників, очолюваної Вашингтоном антитерористичної коаліції.

Сеул співпрацює з організаціями АТР, розвиває дружні відносини з іншими країнами регіону, зокрема країнами АСЕАН. Активно бере участь у найбільших економічних інтеграційних угрупованнях та організаціях (АТЕС, СОТ й ін.), АСЕАН+3 (КНР, Японія і РК). На початку 2010 р. набула чинності Угода АСЕАН про вільну торгівлю з Південною Кореєю. Сеулом ведуться переговори щодо підписання договору про режим вільної торгівлі з низкою країн Східної Азії: з Китаєм, Індією, Австралією, Японією. З іншими державами регіону такі договори вже підписані. Південнокорейська дипломатія упродовж останніх років вміло приваблює союзників, а також демонструє відмінне виконання домовленостей з іншими державами.

2. Політичні й економічні протиріччя в АТР на початку XXI ст. Перспективи розвитку АТР за прогнозами політологів

Основними дестабілізуючими чинниками, загрозами безпеки в АТР є гонка озброєнь, розповсюдження ядерної зброї, розділені держави та територіальні проблеми. Окрім того, існують суперечності між США та КНР в економічній сфері й у політичних підходах щодо вирішення деяких міжнародних проблем:

а) між США та Японією протиріччя у сфері економіки, валютно-фінансової політики; між Японією та КНР протиріччя у галузі військового й оборонного будівництва; суперечності між двома корейськими державами;

б) протиріччя між субрегіонами Південно-Східної Азії та Північно-Східної Азії щодо підходів до проблем безпеки, питань інвестиційної політики;

в) протиріччя міжцивілізаційного характеру, що виникають у відносинах США та європейських держав, з одного боку, та країн Азії – з іншого. Чітко ці протиріччя простежуються у підході щодо прав людини, проблем створення нової системи міжнародних відносин.

Слід зазначити, що не дивлячись на поглиблення регіонального співробітництва та взаємозалежності в економічній і політичній сфері, АТР

залишається найбільш милітаризованим регіоном світу. Зростання військових витрат США і КНР проковує зустрічні кроки інших країн регіону. Росія, Індія, Японія збільшують свою військову міць. Значно ускладнює ситуацію те, що в АТР розташована найбільша кількість ядерних держав (Китай, Індія, Пакистан, КНДР, РФ). Існують і такі нові загрози безпеці як тероризм, наркотрафік, нелегальна міграція, екологічні проблеми.

Ядерна проблема КНДР є ключовою для АТР, яку можливо вирішити тільки колективними зусиллями. Нестабільність ситуації на півострові ускладнюється економічним становищем Північної Кореї, непростими відносинами між двома корейськими державами. У політиці США, Китаю, РФ, Японії на Корейському півострові існують як конкурентні мотиви, так і елементи взаємодії. Спільною метою для країн є мирним шляхом розв'язати цей конфлікт, тому що КНДР з ядерним потенціалом загрожує не тільки регіонові, але й світовій міжнародній безпеці. Для країн важливо недопустити поширення ядерної зброї та розширення ядерної зони на Японію, Республіку Корея і Тайвань. Ці сприятиме послабленню режиму нерозповсюдження ядерної зброї. Разом з тим, кожний із учасників шестисторонніх переговорів має свої стратегічні цілі, обумовлені насамперед високою зацікавленістю США, Росії, Китаю та Японії у зміцненні своїх позицій на півострові.

Локальні конфлікти Індії та Пакистану, які отримали ядерну зброю, негативно впливають на стабільність АТР. Підкреслимо, що ядерний аспект проблеми забезпечення безпеки в Азії набув особливої актуальності після проведених Індією та Пакистаном у 1998 р. ядерних випробувань, що серйозно похитнули режим нерозповсюдження в Азії й у світі. Передбачувана наявність у низки країн технологій для створення ядерної зброї (Японії, РК) є додатковим фактором напруженості. Отже, в АТР існує величезний потенціал для нового витка гонки ядерного озброєння.

Великі тихоокеанські держави, згідно їх заяв і національних інтересів, зацікавлені у режимі нерозповсюдження ядерної зброї, мирному вирішенні регіональних проблем. Проте кожна з держав прагне їх врегулювати згідно власних інтересів, що заважає остаточному розв'язанню регіональних проблем.

Проблемою регіону залишаються розділені народи: китайський і корейський. Проблема двох Кореї є нерозв'язаною. Об'єднання Кореї важливо не тільки з погляду возз'єднання народу, але й для збереження миру та безпеки на Корейському півострові й у регіоні Північно-Східної Азії. Останнім часом просування міжкорейського діалогу знову наштовхується на перепони, пов'язані з ядерною та ракетною програмами КНДР.

Тайванська проблема. Китай наполягає на об'єднанні з Тайванем на основі «один Китай – дві системи», і навіть готовий застосувати військову силу, якщо Тайванем будуть зроблені серйозні дії, спрямовані проти політики КНР. Тайвань, у свою чергу, прикладає зусилля до того, щоб міжнародне співтовариство визнало його суверенною державою.

Зберігаються і проблеми у взаємовідносинах країн АТР через територіальні питання. В основі територіальних претензій окремих країн регіону до сусідніх держав лежать ресурсно-сировинні потреби. Існують суперечки щодо переділів юрисдикції та володіння островами і територіями, таких близько 330 проблем. Зокрема, територіальні суперечки у Південно-Китайському морі щодо о. Парасельських та о. Спратлі, навколо Сенкаку (Дяоюйдао) зачіпають інтереси регіональних держав (КНР, Тайваню, Індонезії, Малайзії, Брунею, В'єтнаму та Філіппін) і на сьогодні не є вирішеними. Існує суперечка Росії та Японії за Південнокурильські острови.

Питання приналежності архіпелагу Спратлі (до 100 дрібних островів і рифів) є одним з найгостріших у регіоні. Сутність взаємних претензій сторін у суперечках зводиться до боротьби за право розпоряджатися ресурсами континентального шельфу і вод Південно-Китайського моря, а також до необхідності гарантувати безпеку стратегічним морським транспортним маршрутам. За оцінками західних експертів, через цей район щорічно здійснюється 50% світових і близько 80% китайських вантажних перевезень, а до Японії, Кореї та на Тайвань надходить понад 80% споживаної ними нафти. Володіння островами Спратлі дає можливість встановлення часткового або повного контролю над цими морськими судноплавними шляхами. Окрім того, у районі архіпелагу можлива наявність великих родовищ нафти, газу й інших корисних копалин.

Офіційні претензії на встановлення державного суверенітету над усім архіпелагом Спратлі пред'являють Китай і В'єтнам. На низку островів і рифів претендують Філіппіни, Малайзія, Бруней і Тайвань. Нині під контролем В'єтнаму перебуває 40 островів, Китай займає 15, Філіппіни – 8, Малайзія – 6. Зазначені держави розмістили військові підрозділи на підконтрольних островах, активно розвивають їх інфраструктуру, освоюють природні ресурси.

Особливу активність проявляє КНР, запобігаючи консолідації АСЕАН на антикитайській основі, а також не допускаючи втручання у вирішення спірних питань США. Прагнучи встановити контроль над важливими торговими шляхами та ресурсами у Південно-Китайському морі, КНР зустрів особливий опір В'єтнаму, який вважає острова Парасельські та Спратлі своєю територією. Ситуація ускладнюється спробами перешкодити виборам у Національні Збори В'єтнаму на островах Спратлі, обміном дипломатичними нотами, проведенням у В'єтнамі антикитайських демонстрацій, а також спільними військовими маневрами із США у районі спірних територій. В'єтнам сповнений рішучості відстоювати свої позиції і звертається за підтримкою до провідних світових держав, насамперед до США.

Щодо перспектив розвитку АТР. У роботах Г. Кіссінджера, Зб. Бжезинського, Ф. Фукуями та С. Хантінгтона висвітлюється глобальне бачення світоустрою, також автори концентрують увагу на розгляді міжнародного порядку з точки зору розстановки сил між учасниками.

Китайсько-американські відносини вже є найбільш важливими у Східній Азії, які впливають на весь регіон. У XXI ст. вони стають визначальним фактором для всього світу, здійснюючи вплив на всі аспекти міжнародних відносин. З огляду на це, можна прогнозувати наступні геополітичні варіанти розвитку подій в АТР.

Стратегічне зближення США та Китаю, союз цих держав. Припустимо, що Китай стає американським стратегічним партнером і такий розклад сил призведе до зміцнення військово-політичної співпраці Індії та Росії. Сценарій стратегічного зближення США – КНР прогнозував відомий американський політолог і державний діяч Зб. Бжезинський. Він вважає, що стратегічне співробітництво Пекіна та Вашингтона може вивести світ із ситуації невизначеності. Безглуздою є політика перешкоджання розвитку Китаю. Навпаки, слід сприяти такому його розвитку, який відповідатиме інтересам США. Якщо ж Пекін віддалиться від цього курсу, відразу має бути адекватна реакція Вашингтона.

США можуть у черговий раз запропонувати КНР варіант «Великої двійки» (G 2). Можливо запрацює концепція «спільної еволюції» від колишнього держсекретаря США Генрі Кіссинджера, у процесі якої обидві країни допомагали б розвиватися одна одній. Автор вважає, що китайсько-американські відносини доречно охарактеризувати не як партнерство, а як «спільну еволюцію». Це означає, що і та, й інша країна «переслідують свої внутрішні імперативи, співпрацюючи там, де це можливо, та пристосовуючи свої відносини таким чином, щоб звести до мінімуму конфлікт». Він вважає, що засновані на співпраці відносини між США і Китаєм «необхідні для глобальної стабільності та миру». Автор попереджає, якщо між двома країнами розпочнеться холодна війна, вона загальмує розвиток для цілого покоління по обидві сторони Тихого океану та внесе розбрат у внутрішню політику усіх регіонів у той час, як такі глобальні проблеми, як ядерне розповсюдження, навколишнє середовище, енергетична безпека та зміна клімату, вимагають глобального співробітництва. Тому відносини між Китаєм і США не можна перетворювати на антагоністичну гру.

Частина дослідників вважають, що більш вірогідно чекати нову конфронтацію КНР і США. Китай прагне усунути США із Тихоокеанського регіону, а Вашингтон, у свою чергу, не збирається відступати та намагається стримувати Китай. Регіон поступово перетворюється на арену економічного та політичного суперництва США з КНР.

У 2012 р. Зб. Бжезинський опублікував свої погляди у книзі «Америка та глобальна криза», де зазначається, що нові світові держави (КНР, Індія, Японія) мають великі амбіції на головну роль у новому світовому порядку, що може призвести до їх взаємного суперництва. Посилення Азії кидає виклик американському лідерству, а небезпека азіатських суперечок загрожує стабільності в Азії, світі та США.

У статті «Після Америки» у журналі «Foreign Policy» (січень-лютий 2012 р.) Зб. Бжезинський висловив думку, що занепад впливу США може призвести до таких негативних наслідків: посиляться невизначеність на міжнародній арені, загострення непорозумінь між глобальними суперниками, що загрожує настанням хаосу; перемога китайського націоналізму призведе до загострення відносин з сусідами. У такому випадку Азія у XXI столітті стане схожа на Європу XX століття, та потоне у безодні воєн і конфліктів. Тайвань стане вразливішим перед натиском Китаю і це посилить перспективу возз'єднання на умовах, вигідних Пекіну. Відповідно, для США це означатиме ризик (або спокусу) серйозної конфронтації з Китаєм. Південна Корея опиниться перед дилемою: змиритися з регіональним пануванням Китаю, або зміцнити відносини з Японією. Це означає загрозу військово-економічної дестабілізації на Корейському півострові, а також кризи довіри Японії та РК до існуючих американських зобов'язань.

Сценарій другий: США, Японія та Корея проти Китаю, Росії й Індії. Цей сценарій припускає зміцнення існуючого союзу США та Японії, об'єднання двох Кореї під американським впливом. За такої ситуації, інтереси Росії, Китаю та Індії значно зближаться, держави створять військово-політичний союз для протидії американського впливу у регіоні. В АТР можуть утворитися дві сфери впливу – американсько-японсько-корейська та китайсько-індійсько-російська.

США будуть намагатись зберегти свою провідну роль, і в найближчому майбутньому вони ще будуть переважати інші країни за багатьма параметрами – військовим, інформаційним, науково-технічним. США будуть залишатися провідною державою, але їх лідерство буде піддаватись ерозії, зокрема з боку КНР. Вищезгадані американські аналітики Зб. Бжезинський і Г. Кіссинджер відкрито називають Китай стратегічним суперником США, а зростання впливу цієї країни в Азії та світі кваліфікують як зовнішньополітичний виклик надзвичайної ваги.

У книзі Г. Кіссинджера «Про Китаї» («On China»), автор пише, що Китай намагатиметься відсунути американців подалі від своїх кордонів, обмежити масштаби американських військово-морських сил і зменшити вплив Америки у міжнародних справах. США, у свою чергу, будуть намагатися організувати сусідів Китаю таким чином, щоб створити протидію китайському пануванню.

На сьогоднішній день, Китай перетворився на домінуючу регіональну державу й очевидні його прагнення до статусу світової держави. Та чи зможе Китай стати наддержавою та змінити хід спіралі міжнародної системи.

Питання майбутнього лідерства КНР на міжнародній арені не є однозначним. На думку части експертів КНР до 2025 р. може стати найбільшою за розмірами економічною потугою світу. Економічний імпульс дозволить набути військової могутності такого рівня, що Китай стане загрозою для своїх сусідів і, ймовірно, навіть для віддалених географічно

супротивників. Зміцнивши свої позиції завдяки можливому приєднанню Гонконгу, Макао і Тайваню, «Великий Китай» перетвориться не лише у провідну державу АТР, а й у світову державу. Песимісти вказують на низку чинників, що стануть перешкодою на шляху трансформації Китаю у наддержаву світового масштабу. А саме: КНР буде складно зберегти високі темпи зростання, проблемою для Китаю може стати питання про нові джерела сировини й енергії, продовольча проблема. Крім цього, міжнародна ситуація в АТР має вибухонебезпечні питання, кожне з яких здатне втягнути Китай у міжнародні конфлікти (зокрема, територіальні суперечки створюють небезпеку зіткнення між Китаєм і державами Південно-Східної Азії; Японією і Китаєм, конфлікт КНДР і РК може втягнути Китай у війну на півострові). Є ще низка проблем у внутрішній політиці КНР, зокрема соціальні питання залишаються невирішеними, що порушує стабільність розвитку Китаю зсередини. Всі ці фактори дозволяють припустити настання політичної нестабільності у КНР.

Китайські амбіції, територіальні претензії у Південно-Китайському морі турбують азійські держави. Країни АТР, незважаючи на свої тісні економічні зв'язки з Пекіном, все активніше прагнуть до тісніших відносин із Сполученими Штатами, щоб сховатися під американською «парасолькою». Одночасно з цим, Японія та США, Китай прагнуть укріпити відносини з Індією, оскільки ця країна «сила, що ще не визначилася», у майбутньому може забезпечити вирішальну перевагу у спорі.

Концепція С. Хантінгтона, ґрунтована на цивілізаційній парадигмі (зіткнення цивілізацій). Звертаючись до майбутнього, С. Хантінгтон позначив потенційним супротивником США комбінацію «конфуціансько- ісламських» країн. Він прогнозує (як найбільш ймовірно) протистояння Вашингтона з Пекіном і Тегераном. Дві головні загрози США сьогодні: демографічне зростання ісламського світу та неприборкане економічне зростання Китаю. Якщо говорити про конфлікт між Західною та Сінською цивілізацією, то на перший план вийде протистояння США і Китаю. В Азії посилюється китайський вплив, так як економічне процвітання цієї держави дозволяє нарощувати військову міць, тим самим привертати на свій бік не тільки азійські країни, а й, наприклад, Австралію. С. Хантінгтон робить висновок, що виникнення нових великих держав – процес вкрай дестабілізуючий, і якщо подібне відбудеться, то вихід Китаю на міжнародну арену затьмарить будь-які подібні явища упродовж другої половини другого тисячоліття. Таким чином, на думку автора, можуть виникнути наступні геополітичні союзи: посиляться взаємозв'язок конфуціанського й ісламського світів, стануть тісними взаємини між Пакистаном, Іраном і Китаєм; Японія поступово стане відходити від США, зближуючись з Китаєм; Індія буде прагнути стати противагою китайської могутності.

Після терористичної атаки проти США, автор роботи «Кінець історії» (1989 р.) американський філософ Ф. Фукуяма опублікував статтю під назвою

«Історія продовжує йти нашим шляхом: ліберальна демократія неминуче переможе». Ф. Фукуяма вказує, що настали похмурі часи експансії Росії та Китаю, однак вона обмежена у часі. У довгостроковій перспективі виживе лише одна система: та, що побудована на ідеї демократії в умовах ринкової економіки.

Цікавими є можливі сценарії безпеки в АТР, які прогнозує Б. Челлані, індійський професор:

1. втілиться у життя китайський варіант – сіноцентрична Азія. Китай прагне до багатопольярного світу, але однополярної Азії. США, навпаки, хочуть однополярного світу, але багатопольярної Азії;
2. головним оплотом безпеки в Азії залишаються США;
3. з'явиться сузір'я азійських держав із спільними інтересами, які співпрацюватимуть разом, щоб забезпечити баланс сили та не допустити утворення однополярної Азії;
4. кілька держав будуть протистояти прагненню КНР лідирувати в Азії. Цими країнами можуть стати Японія, Індія, В'єтнам, Індонезія та возз'єднана Корея.

На думку автора, з чотирьох сценаріїв, перший – Азія з центром у КНР є найменш можливим.

2.4. Зміст семінарських занять та методичні рекомендації до них

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ПОЛІТИКО-ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ АЗІЙСЬКО- ТИХООКЕАНСЬКОГО РЕГІОНУ

Семінарське заняття № 1

Тема: Проблеми безпеки та конфлікти в АТР

(2 години)

Мета: Виявити особливості виникнення та розвитку проблем безпеки та конфліктів в АТР, охарактеризувати їх.

Зміст семінарського заняття

1. Основні підходи до визначення Азійсько-Тихоокеанського регіону.
2. Історичний розвиток міжнародних відносин в Азійсько-Тихоокеанському регіоні
3. Проблеми регіональної безпеки:
 - Виклики регіональної безпеки: ретроспектива і сучасність.
 - Основні регіональні організації економічного співробітництва і співпраці в області безпеки: АТЕС, ТТП, АСЕАН, АРФ, ВАС, ШОС, БРИКС та ін.
4. Конфліктний потенціал АТР:
 - Сучасний міжнародний конфлікт.
 - Особливості конфліктів в АТР.

Понятійний апарат

Міжнародний порядок, конфронтація, криза, ескалація, холодна війна, *Modus vivendi*, стримування.

Методичні рекомендації

В АТР суперечливо переплітаються інтереси і устремління самих різноманітних суб'єктів міжнародних відносин (окрім США, КНР і РФ, в "гру" все активніше вступають Японія, Республіка Корея, КНДР, Тайвань і т.д.). Пересікаються сфери діяльності регіональних альянсів – Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), Асоціації держав 362 Південно-Східної Азії (АСЕАН), Асеанівський регіональний форум з питань безпеки (АРФ) тощо. В цілому ж, хоча регіональна конфігурація міжнародних відносин у постбіполярний період суттєво змінилась, але ці зміни не набули надзвичайно радикального характеру як в

Європі. В Азійсько-Тихоокеанському регіоні залишаються визначальними ті проблеми, які сформувалися в перші повоєнні роки: продовжують існувати військові союзи США з Японією і РК, зберігається проблема міжкорейських відносин, залишається проблема воз'єднання КНР і Тайваню, російськояпонські територіальні суперечності. На початку XXI ст. регіональний політичний простір характеризується тісним переплетенням територіальних, політичних, економічних, військових та інших інтересів постійних членів Ради Безпеки ООН, провідних ядерних держав, які одночасно є депозитаріями Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (США, РФ і КНР). Тому проблеми ядерного нерозповсюдження набувають тут особливої специфіки. Несподіване загострення будь-якої з них може викликати різке погіршення обстановки не лише в регіоні, але і на світовій арені.

Перспектива структурування системи безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону визначатиметься цілою низкою дієвих факторів, потенційні можливості яких і баланс між ними зазнаватимуть детермінуючих впливів з боку модернізації внутрішньополітичної та зовнішньополітичної структури кожного із традиційних та нетрадиційних акторів міжнародних відносин. Багатоманітність Азійсько-Тихоокеанського регіону, відмінності в політичних системах і режимах держав регіону, істотний розрив економічного і соціального потенціалу розвинених і країн регіону, що розвиваються, цивілізаційне і культурне різноманіття – все це ставить питання щодо можливості об'єднання країн регіону, і відповідно, можливості розбудови структур безпеки на колективній основі. 363 Регіональним викликам безпеки в АТР (суперечності між країнами регіону в форматі двота багатосторонніх відносин, демографічне питання, сепаратизм, релігійний фундаменталізм, націоналізм і т.д.) відповіддю є баланс сил між існуючими загрозами та потенційними можливостями держав реагувати на них. Така безпекова “система” латентним змістом має неоптимальність реакцій на виникаючі виклики та загрози і практично доля мінімізації конфліктного середовища є величиною, яка зазнає різноманітних детермінуючих впливів з боку самих різноманітних суб'єктів міжнародного процесу. Регулятором кризових ситуацій на регіональному політичному просторі на даний момент виступає значною мірою співвідношення оборонного потенціалу країн, що претендують на роль регіональних лідерів. Таким чином, функціональний аспект безпекової системності Азійсько-Тихоокеанського регіону в короткостроковій перспективі передбачає використання військово-політичних можливостей центросилових країн регіону, а в довгостроковій перспективі – визначальним імпульсом виступатиме економічний фактор (інтеграційні процеси, збільшення економічної взаємопов'язаності країн). Саме це виступає додатковим фактором впливу на зовнішньополітичні орієнтації країн АТР. В міжнародно-політичних реаліях Азійсько-Тихоокеанського регіону, починаючи з кінця XX ст., формуються міжнародні

режими безпеки двох типів: 1) режими транспарентності і заходів довіри, пов'язані переважно з інформаційно-комунікаційним обміном і забезпеченням відкритості і передбачуваності військової діяльності; 2) обмежувальні режими (режими нерозповсюдження), які передбачають заборону або обмеження щодо певних видів військової діяльності, виробництва або застосування засобів збройної боротьби. Суттєвою особливістю і невід'ємною умовою функціонування регіональних режимів безпеки є їх взаємопов'язаний і взаємодоповнюючий характер. Ні двосторонні відносини в сфері безпеки, ні багатосторонні утворення субрегіонального чи регіонального рівня, ні відповідні зусилля ООН не можуть, і не повинні суперечити один одному або слугувати альтернативним способом зміцнення безпеки. Лише в своїй сукупності, вони забезпечують сприятливе середовище міжнародній безпеці. В сучасних умовах, коли особливий розвиток отримала тенденція регіональної інтеграції, пріоритетного значення набуває розбудова моделей багатосторонньої безпеки на регіональному рівні. Зважаючи на це, видається доцільним розглянути цілі, завдання і функціональні особливості трьох моделей забезпечення безпеки, що є важливим при аналізі проблем безпеки в АТР і її аспектів: колективної безпеки (Collective Security), спільної безпеки (Common Security) і безпеки на основі співробітництва (Cooperative Security), кожна з яких за наявності низки спільних рис, має власну яскраво виражену специфіку. Концепція колективної безпеки є найбільш розробленою в теоретичному і практичному відношенні. Американські політологи вважають колективну безпеку "ідеєю і інструментом зовнішньої політики". 364 Російський дослідник В. Є. Петровський під колективною безпекою розуміє: "Систему міждержавного співробітництва, за якої акт агресії проти одного з учасників розцінюється як агресія проти всієї системи". Концепція колективної безпеки визначає спільний принцип дій країн-учасниць з метою боротьби з загрозами безпеці цим країнам, або навіть однієї з них. На відміну від альянсів і коаліцій, які утворюються для захисту від зовнішньої агресії, колективна безпека може бути спрямована і "всередину", проти того з учасників системи, який може вдатися до агресії. На думку відомого американського політолога Г. Моргентгау, колективна безпека є "ідеальним розв'язанням проблеми застосування закону в спільноті незалежних націй". При цьому система колективної безпеки може функціонувати лише в випадку, якщо вона дійсно спрямована проти будь-якої країни-агресора, або супротивника, або союзника. Характерні особливості систем колективної безпеки можна визначити наступним чином: • значний масштаб універсальності, включаючи вимоги необхідних дій від кожного члена системи; • автоматизм застосування санкцій у випадку необхідності; • прихильність членів системи статус-кво і відсутність суперечностей в розумінні агресії і необхідності реагувати на неї. Разом з тим, на відміну від військових союзів, для членів яких спільний супротивник чітко визначений, існують завчасно розроблені плани мобілізації

і розгортання збройних сил тощо – учасники системи колективної безпеки потребують додаткового часу для координації своїх зусиль для протистояння агресії. Недоліками системи колективної безпеки є те, що автоматичне реагування на агресію в межах системи колективної безпеки саме по собі може сприяти ескалації конфліктів і призвести до переростання локальних конфліктів в масштабні міжнародні зіткнення, оскільки принцип дії системи полягає в розгляді будь-якого порушення стабільності, як загрози міжнародній безпеці. Окрім того, існує проблема і з визнанням принципу статус-кво в межах системи колективної безпеки. Підкреслювання безумовного характеру статус-кво при реагуванні на акт агресії в дусі колективної безпеки може ще більше ускладнити врегулювання конфлікту, оскільки постає проблема, зважаючи на зацікавленість сторін, визначити дійсного винуватця агресії. Концепція спільної безпеки передбачає підхід до проблем безпеки на основі взаємності і відмови від конфронтації; в її основі лежить базисний принцип – домінування спільних інтересів над індивідуальними. Концепція спільної безпеки – скоріш зібрання принципів і норм, розроблених у сферах філософії політики, ніж інституціоналізована система регіональної безпеки. Фундаментальні принципи спільної безпеки включають в себе: • відмову від використання військової сили як засобу врегулювання міжнародних конфліктів і застосування її виключно в цілях самооборони; 365 • відмова від традиційної стратегії досягнення військової переваги над іншими державами; • визнання того, що безпека держави не повинна залежати від рівня військової могутності; • визнання скорочення збройних сил і озброєнь базовим принципом спільної безпеки. Концепція безпеки на основі співробітництва багато в чому близька до концепції спільної безпеки. Безпека на основі співробітництва американськими політологами визначається як дипломатичне співробітництво між державами в сфері забезпечення безпеки. В межах цієї концепції передбачається творення своєрідної системи обміну інформацією між усіма зацікавленими акторами міжнародних відносин, проведення багатостороннього діалогу з питань забезпечення безпеки і міжнародного моніторингу викликів безпеці. На відміну від системи колективної безпеки концепція безпеки на основі співробітництва відстоює необхідність своєрідних превентивних заходів, тобто попередження міжнародних конфліктів, а не безпосередню боротьбу з агресором. З точки зору військового планування, безпека на основі співробітництва також робить акцент не на підготовці протидії загрозам (стримування агресії), а на розробці превентивних заходів, які суттєво знижують вірогідність збройного конфлікту і потенційних руйнівних наслідків його розгортання, особливо з можливим застосуванням ЗМЗ. Російський дослідник А.Д. Богатуров виокремлює лідерські і просторові структури безпеки. В першому типі домінують лінійні типи зв'язків – від найбільш стильної держави до менш сильних. Для другого типу характерний оточувальний тип зв'язків – коли держави прагнуть більше покладатися на опосередковану взаємодію з більш

сильними партнерами, прагнучи при цьому уникнути чітко визначених зобов'язань. А.Д.Богатуров акцентує увагу на тому, що для АТР характерна просторова структура безпеки. Пояснюється це великою різноманітністю країн, які належать до політичного простору АТР, а також “азійською” специфікою вже сформованих у регіоні структур безпеки, діючих на основі багатостороннього діалогу (АСЕАН). В 90 рр. XX ст. – на початку XXI ст. геополітичні процеси, що відбуваються в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, свідчать на користь творення колективних структур безпеки; перспективним є формування їх в відповідності з концепцією безпеки на основі співробітництва. Не можна не відзначити і важливість економічного аспекту співробітництва як певного об'єднуючого початку в процесах інституціалізації структур регіональної безпеки в АТР на початку XXI ст. Багатоманітність Азійсько-Тихоокеанського регіону, відмінності політичних і економічних систем держав, які належать до нього, позначилися на специфіці формування структур безпеки в регіоні. Фактично з середини XX ст. в АТР відносини між провідними країнами регіону розбудовуються на основі двосторонніх антагоністичних зв'язків (КНДР – Республіка Корея, Китай – Тайвань), і в умовах біполярної системи міжнародних відносин ці тенденції отримали додаткову поляризацію. 366 Необхідно відзначити, ще одну характерну особливість процесу інституціалізації багатосторонніх структур безпеки в АТР – в більшості випадків їх створення узалежнюється з необхідністю спільного розв'язання економічних проблем, досягнення економічної інтеграції в регіоні чи субрегіоні. Разом з тим, вже наприкінці 80-х – початку 90-х рр. XX ст. виявилась і низка негативних тенденцій, які завадили і багато в чому і до сьогодні перешкоджають розбудові системи колективної безпеки в АТР. Це, насамперед, відмінності в інтересах країн регіону, як економічних, так і політичних. Окремі американські політологи робили спроби виокремити важелі, які гальмують творення безпекових механізмів. Так, американський науковець С. Дюк приходить до висновку, що ними є: 1. Домінування конфуціанської етики в політиці країн регіону. Це є причиною вироблення своєрідного стереотипу поведінки, у відповідності з яким заради спільних інтересів можна пожертвувати індивідуальними. Це, з одного боку, надає перевагу створенню колективних союзів. Але, з іншого боку лише зміцнює систему відносин, яка вже склалася. 2. Для країн регіону більш актуальним є сприйняття зовнішніх загроз в межах АТР (зовнішня експансія для КНДР, “буржуазна лібералізація” для КНР тощо), а тому створення регіональної безпекової організації не є для них пріоритетним завданням. Разом з тим, це є свідченням і іншого напрямку регіонального розвитку. Коли загроза сприймається в межах субрегіону, наприклад Північно-Східної Азії в формі конфлікту РК і КНДР, обидві сторони віддають перевагу розв'язанню конфлікту внаслідок самостійних дій, не долучаючи до мирного процесу країни-сусіди. Отже, для країн АТР характерна політика, яку можна визначити як політику “найменших втрат” з питань розбудови

багатосторонніх структур безпеки. Подібні переговори держави регіону (особливо ті, які не відносяться до розряду наддержав чи великих держав і легальних власників ядерної зброї) прагнуть перевести в економічну площину, або намагаються зайняти пасивну вичікувальну позицію, щоб з ініціативою виступила інша сторона. В інших випадках мирні ініціативи великих держав наштовхуються на насторожене ставлення більш дрібних держав, які занепокоєні, що їх політичні і економічні права можуть зазнати утисків. На рубежі XX – XXI ст. в АТР склалася ситуація, коли в регіоні відсутні один або два домінуючі центри сили. Відповідно сформувалась тенденція до розбудови структур безпеки в регіоні на багатополярній основі. Разом з тим, не можна не враховувати той факт, що на тлі існуючих високих потенціалів збройних сил в регіоні, розвитку перспективних військових технологій, зброї масового знищення і стратегічних наступальних озброєнь, на рубежі XX-XXI ст. посилюється вплив економічних важелів і економічних інтересів щодо формування структур безпеки в регіоні. Співробітництво країн АТР з питань безпеки в основному розвивається за двома напрямками: укладення дво- та багатосторонніх договорів і угод в цій сфері, а також формування і участь у міжнародних організаціях. 367 Наприкінці XX ст. країнами АТР була укладена низка договорів з проблем безпеки і нерозповсюдження ЗМЗ. Це Договір про без'ядерну зону в південній частині Тихого океану (т.зв. Договір Раротонга) від 6 серпня 1985 р. та Договір про створення зони, вільної від ядерної зброї в Південно-Східній Азії (Бангкокський договір) від 15 грудня 1995 р. Американські дослідники виокремлюють в АТР три субрегіональні зони, в яких розвиток багатосторонніх механізмів відбувається за своєю “субрегіональною” специфікою. Це Північно-Східна Азія, Південно-Східна Азія і Південний тихоокеанський субрегіон. Реалії Азійсько-Тихоокеанського регіону визначають, що моделі безпеки на основі співробітництва, базисом яких є багатостороння участь держав, орієнтованих на поступову інтеграцію до регіональних діалогових і обмежувальних військово-політичних інфраструктур є найбільш оптимальними щодо конструювання загальнорегіональної системи безпеки в сучасних умовах. В умовах сьогодення обстановка в АТР характеризується станом крихкої рівноваги, оскільки країни регіону з розпадом біполярної системи світу з чітко фіксованих небезпек вступили в світ неясних ризиків і загроз. Серед регіональних суперечностей можна виокремити чотири головні групи проблем: а) суперечності між окремими державами: суттєві суперечності між США і КНР в сфері економічних зв'язків і в політичних підходах до врегулювання певних міжнародних проблем (тайванська проблема); між США і Японією постійно загострюються суперечності в сфері економіки, валютно-фінансової політики тощо; між Японією і КНР існують суперечності в сфері військової і оборонної розбудови; суперечності між двома корейськими державами, як і раніше, носять гостроконфліктний характер;

низка територіальних суперечностей в регіоні також може бути віднесена до цієї категорії; б) суперечності між групами країн, зокрема суперечності між субрегіоном Південно-Східної Азії і субрегіоном Північно-Східної Азії щодо підходів до проблем безпеки з питань інвестиційної політики тощо; в) суперечності між великими, малими і середніми державами: в цілому після закінчення “холодної війни” політика деяких держав регіону набула більшої самостійності і незалежності, що спричинило суперечності з великими державами відносно питань безпеки (наприклад, Малайзія – США), у зв’язку з зростанням комплексної могутності цих держав (в першу чергу, занепокоєння щодо “китайської загрози”); г) суперечності міжцивілізаційного характеру, які виникають у відносинах США і європейських держав з одного боку, і країн Північно-Східної і Південно-Східної Азії – з іншого. Враховуючи обставину, що на політичному просторі АТР представлені чотири великі держави (США, РФ, КНР та Японія), які мають вплив в глобальному масштабі, наслідки виникнення кризових ситуацій у регіональному форматі взаємин з самого початку набуватимуть характер не лише регіональний, але і глобальний. В цьому і полягає змістовна сторона особливої загрози безпеці держав як Східної Азії, так і АТР в цілому.

Завдання для обов’язкового виконання

1. Домашні завдання:

Які особливості документів, прийнятих на міжнародних конференціях в Ялті та Потсдамі, мали вирішальний вплив на формування міжнародного порядку?

У чому сутність біполярної конфронтації? Як на конфронтацію вплинула ідеологія?

Яке значення в ялтинсько-потсдамському світоустрої мала ядерна зброя?

Які співвідносяться поняття «холодна війна» та «конфронтація»?

Охарактеризуйте зміст «довгої телеграми Дж. Ф. Кеннана».

Коли була оформлена «доктрина Г. Трумена»? Як розвивалась зовнішня політика США наприкінці 1940-х рр.?

2. Аудиторні завдання:

Вкажіть основні складові концепції «відкидання комунізму» та визначте місце у ній військової складової.

У чому полягали основні проблеми повоєнного міжнародного урегулювання в Азійському регіоні?

Визначте позиції СРСР і США щодо здобуття незалежності Індонезією.

Як розвивалися події на першому етапі Корейської війни? Яку роль відіграло міжнародне співтовариство?

Які результати приніс вступ у війну КНР? Охарактеризуйте роль «ультиматуму Д. Макартура».

Проаналізуйте вплив Корейської війни на міжнародні відносини у цілому.

Рекомендована література:

[10] С. 4-25; [7] С.4-9, 32-34; [15] С.4-12; [16] С.15-20.

Семінарське заняття № 2

Тема: БРІКС ТА ШОС як інструменти впливу в АТР

(2 години)

Мета: Виявити особливості та охарактеризувати БРІКС та ШОС як інструментів міжнародної політики, дослідити діяльність міжнародних організацій на прикладі ШОС і БРІКС та виявити спільні та відмінні риси функціонування.

Зміст семінарського заняття

1. Формування БРІК, його структура, механізми діяльності
2. БРІКС та його роль в міжнародних відносинах АТР
3. Формування ШОС, її структура, механізми діяльності
4. ШОС та її роль в міжнародних відносинах АТР

Понятійний апарат

БРІКС (BRICS), «Голдмен енд Сакс», НАФТА, Євросоюз, Група двадцяти, Паризький клуб кредиторів, Шанхайська організація співробітництва, «Організація транскордонного взаємодії з використанням електронного цифрового підпису держав-членів ШОС», Тяньваньська ТЕС, Організації економічного сприяння і розвитку (ОЕСР), АСЕАН, ООН, ЕСКАТО, ЄврАзЕС, МВФ.

Методичні рекомендації

Початок ХХІ століття ознаменувався настанням нового етапу глобалізації, результатом якого стало виникнення нових центрів сили. Основою нового світового порядку стає поліцентрична система, ключовим фактором якої є домінування колективних інтересів держав над національними. Зростання взаємозалежності світу, виникнення і загострення глобальних проблем надзвичайно збільшили потреби в посиленні

багатостороннього співробітництва і сприяли розширенню його сфер. Сьогодні це вже не тільки питання торгівлі, митних правил або пересування капіталу, але і завдання, пов'язані з регулюванням міжнародних кредитно-грошових відносин, реорганізацією боргів розвинених країн і т. д.

Для вирішення зазначених проблем створено безліч формальних та неформальних міжнародних організацій, таких як: Шанхайська організація співробітництва, група країн БРІКС, НАФТА, Євросоюз, Група двадцяти, Паризький клуб кредиторів і багато інших.

БРІКС (BRICS) – це міжнародне угруповання, до складу якого входять п'ять країн, що найбільш швидко розвиваються, Бразилія, Росія, Індія, Китай, ПівденноАфриканська Республіка. Використання абрєвіатури БРІК було вперше запропоновано в 2001 році аналітиком банку «Голдмен енд Сакс» Джимом О'Нейл. У лютому 2011 року, в зв'язку з приєднанням до угруповання Південно-Африканській республіці, замість БРІК стало використовуватися скорочення БРІКС. Країни, що входять в БРІКС, об'єднують найбільш високі темпи зростання серед країн, що розвиваються, а також зростаючий вплив на світовій арені. Сьогодні БРІКС активно розвивають співпрацю в галузі економіки, фінансів і торгівлі. За останні 10 років сукупний економічний ріст розвинених країн склав близько 60 %, в той час як економіки країн БРІКС вирости в 4,2 рази. Згідно з визнанням Джима О'Нейла, навіть найоптимістичніші прогнози не припускали такого значного і швидкого зростання. Згідно з прогнозами Світового Банку, очікується, що до 2025 року розмір економік країн БРІКС буде еквівалентний половині економік Великий Шістки, а до 2040 перевищить їх. На п'ять країн БРІКС припадає четверта частина земної поверхні, 40% світового населення і 15 % світової торгівлі. Номінальний ВВП БРІКС становить близько 18,5 % (з урахуванням ПКС – 26,7 %) загальносвітового показника. На країни об'єднання також припадає приблизно 13 трлн дол. виробництва ВВП на рік, що дорівнює 21 % світового виробництва. У свою чергу, Шанхайська Організація Співробітництва сьогодні охоплює значну територію Азійського континенту. Багатостороння регіональна структура має значний потенціал: площа держав-членів (Казахстан, Китай, Киргизія, Росія, Таджикистан і Узбекистан) приблизно 30 млн 189 тис. км² або 3/5 площі Євразії, населення становить 1 млрд 455 млн осіб. Крім того, країни володіють потужними економічними ресурсами. Інституційному закріпленню Шанхайської Організації Співробітництва як міждержавної регіональної організації передувала спільна діяльність країн так званої «Шанхайської п'ятірки» на тлі рішення прикордонних питань КНР з Росією, Казахстаном, Киргизією і Таджикистаном, а також активного розвитку двосторонніх відносин чотирьох країн. Основою створення Шанхайської Організації Співробітництва послужило прагнення держав на оновленій колективній основі протистояти загрозам безпеки на тлі потреби створення регіонального центру, який міг би гарантувати військово-політичну безпеку в регіоні. На відміну від ШОС,

БРІКС не є міжнародною міжурядовою організацією, в її основі не лежить установчий договір, у БРІКС немає штаб-квартири, секретаріату, бюджету і т. д. БРІКС являє собою сучасну форму інституціонального міжнародного співробітництва і стоїть в одному ряду з Великою Вісімкою, Групою 77. Як для БРІКС, так і для ШОС загальним напрямом виступає діяльність в економічній сфері. Представники країн регулярно беруть участь у різних міжкраїнових ініціативах, в рамках яких обговорюють найбільш актуальні питання світової економіки та світової політики. Починаючи з 2009 року, країни БРІКС проводять щорічні саміти на рівні глав держав, для того щоб проаналізувати процес розвитку світової економіки та політики, а також зміни, що відбулися за рік. Важливим кроком на шляху до подальшої співпраці країн стала спільна заява країн БРІКС про бажання відійти від використання долара у взаємних розрахунках на користь національних валют. Також країнами БРІКС неодноразово піднімалося питання про створення альтернативної резервної валюти, а також єдиної наднаціональної валюти. Однак ці плани поки залишаються нереалізованими. Основною причиною цього є залежність валют країн БРІКС від американського долара і недостатній рівень взаємодії у фінансовій сфері. Група країн БРІКС мають намір створити власний Банк Розвитку, основними цілями створення якого є фінансування проектів у галузі інфраструктури, а також сприяння стабільному зростанню економік країн, що розвиваються та країн БРІКС. Крім цього, функціонування такого банку сприятиме зміцненню позицій БРІКС по відношенню до країн. Крім рішень, що стосуються установи Банку Розвитку, важливим досягненням країн БРІКС стало підписання угоди між Бразилією та Китаєм, що передбачає використання у взаємній торгівлі національних валют. Дана угода дозволить країнам здійснювати значну частину торгових операцій без використання долара, що є дуже важливим кроком на шляху до досягнення однієї з ключових цілей БРІКС: усунення долара з процесів взаємодії між країнами БРІКС. У той же час питання економічної взаємодії в рамках ШОС обговорюються на Раді глав держав-членів ШОС, Раді глав урядів, Раді національних координаторів, в рамках роботи Спеціальних робочих груп. На сьогоднішній день реалізується низка проектів. Проект «Організація транскордонного взаємодії з використанням електронного цифрового підпису держав-членів ШОС» був розроблений з метою переходу на більш високий рівень розвитку торгово-економічного співробітництва. В області розвитку транспорту здійснюється будівництво автомобільних доріг перевантажувального терміналу для організації перевезень. З російською участю реалізується низка технічних проектів по спорудженню чотирьох теплоелектростанцій (найбільша Тяньваньська ТЕС) на території Китаю, реконструкція металургійного комбінату. Співпраця в галузі інвестицій в рамках ШОС здійснюється у вигляді двосторонніх угод. Наприклад, в Узбекистані ведуть роботу 1273 підприємств за участю інвесторів ШОС, з них 246 підприємств із 100 % іноземним капіталом. Таким

чином, перспективними напрямками економічної взаємодії є транспорт, енергетика та природокористування. Інституалізація та остаточне оформлення всіх механізмів і можливих варіантів співпраці в економічній сфері на цей час остаточно не завершено. Окрім співробітництва ШОС в економічній сфері, в Хартії зафіксовано, що співпраця в гуманітарній області є одним з пріоритетних завдань організації. Найбільш затребуваними напрямами в культурно-гуманітарній сфері діяльності є наука, освіта, культура, спорт, комунікації. Країни-учасниці мають величезний духовно-історичний та географічний потенціали для взаємодії. Виходячи з цього, ШОС володіє унікальними умовами для сприяння обміну і співробітництву з напрямку розвитку зв'язків між націями регіону. Крім цього, країни БРІКС і ШОС намагаються посилити взаємодію в галузі освіти. БРІКС підкреслюють важливість розвитку освіти, а також ефективність та соціальну значущість інвестицій в дану сферу: інвестиції в освіту доповнюють інвестиції у фізичний капітал сприяють прискореному економічному розвитку країни. Також країни БРІКС беруть участь у низці освітніх проєктів та інвестують на потреби освіти в країни з низьким рівнем доходу. Серед основних цілей виділяється зміцнення зв'язків між ВНЗ країн БРІКС, визнання країнами дипломів і вчених ступенів один одного і створення загального інформаційного простору. В свою чергу, ШОС створили свій університет, який прийняв перших студентів-магістрів у вересні 2010 року. Студенти будуть навчатися в різних університетах протягом усього терміну отримання освіти. Кожна країна висуває від себе кілька головних вузів, які представляють кращі наукові школи. За свій університетський термін третину навчання студенти пройдуть в одній з країн-членів ШОС. Це дасть їм можливість глибше пізнати культуру інших етносів, перейнятися ідеями євразійського співробітництва. Що стосується співпраці з міжнародними організаціями, то крім посилення своїх позицій в МВФ, країни БРІКС намагаються зміцнити вплив у рамках ООН та ОЕСР. Сьогодні тільки росія і Китай є постійними членами Ради Безпеки ООН. Решта країн БРІКС активно виступають за реформування ООН з метою його демократизації та підвищення ефективності. Щодо Організації економічного сприяння і розвитку (ОЕСР), то на даний момент жодна з країн БРІКС не стала її членом. Усі п'ять країн БРІКС беруть участь в переговорах про їх включення в організацію. Однак ОЕСР прогнозує зниження темпів зростання економік Бразилії, Росії, Індії, Китаю та ПАР надалі, що значно знижує їх привабливість для організації. Так, діяльність Шанхайської Організації Співробітництва в Центральній-Азійському регіоні перетинається з діяльністю багатьох міжнародних структур за своїми основними напрямками. Відкритість союзу в напрямку розвитку співпраці з іншими міжнародними структурами була проголошена офіційно в Хартії ШОС. Організація, як крупна міжурядова структура, націлена на розвиток партнерських відносин з провідними міжнародними акторами в регіоні. Одним з ключових партнерів

ШОС в регіоні є ООН. В офіційних заявах з боку держав-членів Шанхайської Організації Співробітництва наголошують особливу роль Організації Об'єднаних Націй у підтримці міжнародної безпеки. З 2004 року ШОС має статус спостерігача при Генеральній Асамблеї і тісно співпрацює з Економічною і соціальною комісією ООН для Азії і Тихого океану. Крім того, підтримуються інформаційні контакти з Секретаріатом ООН, здійснюється регулярний зв'язок з установами системи ООН, представленими в Пекіні. Шанхайська Організація Співробітництва також взаємодіє з Євразійським економічним співтовариством (ЄврАзЕС). Членами останнього є країни, які беруть участь і в ШОС (Казахстан, Киргизія, Росія, Таджикистан і Узбекистан). ШОС підтримує контакти з Асоціацією країн Південно-Східної Азії (АСЕАН). На цей час АСЕАН являє собою одну з найбільш впливових в Азії регіональних організацій, що має п'ятисотмільйонним населення і охоплює більше 4,5 млн км² території. Сферами співробітництва між ШОС і АСЕАН є боротьба з тероризмом, контрабандою наркотиків і зброї, відмиванням грошей та незаконною міграцією. Сторони домовилися співпрацювати у сфері економічного та фінансового співробітництва, туризму, охорони навко лишнього середовища та використання природних ресурсів, у сфері енергетики. Таким чином, у вирішенні ключових питань сучасного розвитку учасники організації підтримують низку напрямків багатосторонньої діяльності в рамках Шанхайської Організації Співробітництва [12]. Подібно до ШОС, значна увага приділяється співпраці країн БРІКС в такій області, як продовольча безпека. В рамках БРІКС створена експертна робоча група по сільському господарству, на зустрічах якої обговорюються питання продовольчої безпеки, зокрема, стан аграрних секторів країн БРІКС, найбільш гострі проблеми, що існують по даному напрямку, а також відбувається обмін накопиченим досвідом. На п'ять країн БРІКС припадає близько 40 % населення і більше 30 % орних земель, вони виробляють в сукупності майже половину всього продовольства в світі, що робить даний напрямок взаємодії вкрай важливим і актуальним. Під час конференції в Єкатеринбурзі в 2009 році Бразилія, Росія, Індія і Китай зробили спільну заяву щодо глобальної продовольчої безпеки. Взаємодія передбачалося по 4 ключових напрямках, а саме: обмін досвідом, технологіями та інформацією, а також підтримка найбільш вразливих верств населення. Таким чином, Бразилію, Росію, Індію, Китай і Південну Африку об'єднують спільні проблеми, що стосуються необхідності модернізації та економічного та соціального життя країн, найбільш серйозними з яких є висока інфляція і недостатньо розвинена інфраструктура, а країн-учасниць ШОС протистояння загрозам безпеці. На літо 2015 заплановані саміти ШОС і БРІКС в Уфі. Саміт БРІКС 2015 важливий насамперед тому, що держави почнуть обговорювати можливість створення резервної валюти (на саміті БРІКС в Нью-Делі група п'яти домовилася створити єдиний банк розвитку БРІКС і кредитувати один одного в національних валютах). У свою чергу, на

саміт ШОС планується обговорення питання зміцнення ролі організації як ефективного механізму регіональної безпеки, запустити багатосторонні економічні проекти, зміцнити культурні та гуманітарні зв'язки. На основі вищеведеного дослідження ми можемо виділити спільні та відмінні риси в історії створення ШОС і БРІКС. Угрупування країн БРІКС виникла на основі аналітичного звіту аналітика банку «Голдман енд Сакс», згідно з яким країни володіють найбільш високими темпами зростання серед країн, що розвиваються. Тим самим Шанхайська Організація Співробітництва створена для протистояння загрозам безпеці та освіти регіонального центру, який міг би гарантувати військово-політичну безпеку в регіоні. Такі країни, як росія і КНР входять в обидві організації. І БРІКС, і ШОС об'єднують значну частину земної поверхні, світового населення. Відмінним виступає і те, що на БРІКС також припадає 15 % світової торгівлі. ШОС, на відміну від БРІКС, є міжнародною міжурядовою організацією, яка має свій статут, установчий договір, штаб-квартиру, органи (ради, секретаріат і ін.). Отже, загальним напрямом діяльності ШОС і БРІКС є економічна сфера, оскільки БРІКС орієнтована на розвиток економічної політики. Що стосується ШОС, то країни взаємодіють у сфері безпеки, культурно-гуманітарній співпраці. Також, подібно до діяльності ШОС, БРІКС співпрацюють у сфері продовольчої безпеки. Угрупування співпрацюють з міжнародними організаціями. ШОС проводить спільну діяльність з організаціями, які більше орієнтовані на міжнародну безпеку, а саме ООН, ЕСКАТО, ЄврАзЭС, АСЕАН, СНД, ОДКБ, РАТС. В свою чергу БРІКС, в більшості випадків, співпрацюють з економічними організаціями, такими як МВФ, ОЕСР, а також з ООН.

Завдання для обов'язкового виконання

1. Домашні завдання:

Охарактеризуйте формування БРІКС, його структуру та механізми діяльності

Визначте роль БРІКС в міжнародних відносинах АТР

Охарактеризуйте формування ШОС, її структуру та механізми діяльності

2. Аудиторні завдання:

ШОС та її роль в міжнародних відносинах АТР

Зробіть порівняльну характеристику діяльності БРІКС і ШОС

Визначте місце БРІКС і ШОС на світовій арені

Рекомендована література:

[12] С. 25; [17] С.4, 32-34; [15] С.4; [16] С.15-20.

**ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.
АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКИЙ РЕГІОН В СУЧАСНИХ
ГЕОПОЛІТИЧНИХ УМОВАХ**

Семінарське заняття № 3

Тема: Дипломатія і зовнішня політика Японії

(2 години)

Мета: Розглянути особливості становлення та втілення дипломатії і зовнішньої політики Японії..

Зміст семінарського заняття

1. Становлення і розвиток японської зовнішньополітичної стратегії:
 - Зовнішня політика і дипломатія Японії до закінчення Другої Світової війни.
 - Трансформація повоєнної зовнішньої політики Японії.
2. Зовнішньополітичні вектори національних інтересів Токіо:
 - Напрямки зовнішньополітичного курсу Токіо.
 - Японо-американський альянс як базовий інструмент забезпечення балансу сил в АТР.
 - Відносини з найближчими сусідами: КНР, РФ, держави Корейського півострова.
 - Позиція Японії щодо конфліктів в АТР (територіальні суперечки, північнокорейська ядерна проблема).
 - Японські державні амбіції та механізми їх реалізації: участь в інтеграційних структурах, Програма допомоги розвитку, боротьба за місце постійного члена Ради безпеки ООН, наміри стати «нормальною країною».

Понятійний апарат

Декларація, демілітаризація, демократизація, дестабілізуючий фактор, доктрина, економічна доктрина, військова доктрина, концепція, «Доктрина Хасімото», «Доктрина Кайфу», «м'яка сила».

Методичні рекомендації

Сьогоднішня система політико-дипломатичних координат міждержавних відносин вибудовується в умовах поліцентричного світу XXI століття. Особливе місце в цій диспозиції обіймає Японія – одна із провідних держав світу. Динамічний розвиток держав Азійсько-Тихоокеанського

регіону (АТР) веде до їх все більш активного позиціонування себе на світовій арені. Дані інституціональні та політико-дипломатичні процеси базуються, перш за все – на розширенні використання інструментарію «м'якої сили» («soft power») у зовнішній політиці країн Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР). Зростання потенціалу азійських гравців у даній сфері у 2018 р було відзначено у доповіді The Soft Power 30, яка є щорічною, подається консалтинговою компанією Portland і віддзеркалює ключові тенденції у сфері використання «м'якої сили». Цей потенціал набув свого інституціонального розвитку у 2019–2020 роках. Японія володіє і використовує в дипломатичній практиці один із найбільш повних і привабливих наборів інструментів «м'якої сили» серед інших держав Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР). Азійсько-Тихоокеанський регіон – це політичний та економічний термін, що позначає країни, розташовані по периметру Тихого океану й численні островні держави в самому океані. Найбільшими містами регіону є Шанхай, Гонконг, Сінгапур, Куала-Лумпур, Сеул, Токіо, Лос-Анджелес, Сідней, Мельбурн, Сан-Франциско, Сієтл і Ванкувер. Штаб-квартири багатьох міждержавних і недержавних організацій Азійсько-Тихоокеанського регіону розташовані в Гонолулу (Гаваї). Інституціональну основу цього інструментарію «м'якої сили» Японії складають: поперше, багата національна культура і традиції, що йдуть корінням у стародавню історію Японії; по-друге, налагоджена система надання допомоги державам, що розвиваються; по-третє, політичні цінності, сформовані в результаті японського переосмислення американських ідей і практик, запропонованих Токіо в якості моделі повоєнного становлення; по-четверте, популяризація японської культури, традицій, науки і освіти у світовому масштабі. Інституціональний потенціал японської «м'якої сили» підкріплюється позиціонуванням і статусністю Японії як миролюбної держави. Дана позиція отримала своє підґрунтя в другій половині ХХ ст. в результаті імплементації в Конституцію Японії положень, що забороняють використання військової сили і права на ведення війни як способу вирішення міжнародних суперечок. Разом з тим історія і поточна ситуація в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР) накладають певні обмеження на залучення в політиці Токіо інструментів «м'якої сили». Така ж політико-дипломатична позиція і контури зовнішньополітичного курсу залишаються й у нового прем'єр міністра Есіхіде Суга. Після зречення японського імператора Акіхіто від трону, з 1 травня 2019 р в Країні висхідного сонця почалася нова ера –Рейва (світу і гармонії). Концепція «м'якої сили» в Японії має свою національну і регіональну специфіку. Основи концепції «м'якої сили» в теорії та практиці міждержавних відносин були закладені американським політологом Джозефом Наєм на початку 1990-х рр. у монографії Bound to Lead: The Changing Nature of American Power. Дане поняття, активно увійшло в міжнародно-політичний лексикон, дипломатичну й зовнішньополітичну практику багатьох держав, отримало свій подальший розвиток у монографії

Дж. Ная у 2004 році: *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. Концепція Дж. Ная отримала благодатний ґрунт для свого застосування в Японії на початку 1990-х рр. На думку експертів, японські політики значно розширили розуміння «м'якого впливу» на зарубіжну аудиторію. Відзначається, що в Японії застосування інструментарію «м'якої сили» реалізується в руслі адаптації зарубіжного досвіду та доповнення його національною специфікою з кінцевою метою, орієнтованою на просування інтересів японського бізнесу за рубежем. На противагу класичним визначенням, дійсно, у стратегіях «м'якої сили» більшості азійських держав успішна економічна модель є одним із ключових ресурсів забезпечення національної привабливості. Японія в даному випадку не виняток. У Токіо вважають, що, незважаючи на тривалу економічну рецесію, досвід модернізації епохи Мейдзі, економічного відновлення після Другої світової війни і досягнення країною високого рівня життя при збереженні культурної самобутності виступає основою забезпечення привабливості японської моделі економічного розвитку для багатьох держав. В офіційних публікаціях Міністерства закордонних справ Японії зазначається, що з метою ефективної реалізації зовнішньої політики необхідно сприяти зацікавленості в зближенні з Японією і формування її позитивного образу за допомогою надання інформації не тільки 87 урядам, а й безпосередньо громадянам, а також шляхом заохочення міжособистісної взаємодії на рівні громадськості. Таким чином, головними каналами просування «м'якої сили», на думку керівництва зовнішньополітичного відомства країни, повинна бути громадська, публічна та культурна дипломатія, а також робота із діаспорою. Цілі і завдання, а також інструменти реалізації «м'якої сили» Японії змінюються залежно від типу. Вони характеризуються двома основними практичними формами і векторами міжнародного взаємодії. Перший з них спрямований на розвинені провідні держави світу (США, Францію, Італію, Сінгапур, Південну Корею) і країни, що стрімко розвиваються з високим ресурсним і ринковим потенціалом (Китай, Індію, Бразилію). Другий вектор орієнтований на країни, що розвиваються у Південно-Східній Азії, Центральній Азії та Африці. У першому випадку ключовим завданням стає саме просування інтересів національного бізнесу, у другому – демонстрація гуманітарної зрілості та економічної потужності японської держави. Реалізація японської «м'якої сили» у першу чергу, здійснюється через інструменти публічної дипломатії. Такий підхід відповідає концептуальному баченню і політичній теорії Дж. Ная, адже саме публічна дипломатія є основним засобом реалізації в концепції Дж. Ная. Публічна дипломатія являє собою сукупність інститутів і комунікаційних каналів взаємодії та діалогу держави з закордонними товариствами в політичних цілях. В її рамках держава оперує такими інструментами, які здатні спонукати еліту, уряд і суспільство за кордоном у цілому приймати, поважати і підтримувати його національні культурні цінності й політичну культуру. До ключових напрямів роботи японської

публічної дипломатії відносяться інформаційна політика і взаємодія зі ЗМІ, освітні програми та програми академічних обмінів, гуманітарне співробітництво і надання офіційної допомоги розвитку (ОДР), діаспоральна політика. Практична реалізація політики «м'якої сили» Японії є переважно прерогативою Міністерства закордонних справ, яке сприяє просуванню традиційної японської та сучасної поп-культури, а також вивчення японської мови за кордоном за підтримки Японського фонду. По суті, передвісником стратегії Cool Japan, але вже у сфері бізнесу можна вважати програму Japan Brand, яка реалізується з 2004 року Міністерством економіки, торгівлі й промисловості. Вона була включена в Стратегічну програму з інтелектуальної власності Японії, яка стартувала у 2002 році. Реалізація Japan Brand спрямована на просування деяких видів локально виробленої продукції на зовнішніх ринках і є частиною стратегії зі стимулювання зовнішньоекономічної активності малих і середніх підприємств Японії, важливий фактор для успішної реалізації публічної дипломатії. Для Японії цілком 88 можливий варіант використання досвіду публічної та культурної дипломатії України. Історичні та цивілізаційні відмінності Японії від західних країн не стали перешкодою для адаптації та розвитку концепції «м'якої сили» у політиці та діаспоральній дипломатії цієї азійської держави. Отже, на сьогодні політики та експерти в Токіо розглядають традиційні механізми прояву «м'якого впливу» на зарубіжну аудиторію в якості важливого засобу завоювання лідируючих позицій у світовій політиці, економіці, культурі та освіті. Більш того, збагачені національними традиціями методи використання «м'якої сили» у дипломатії дозволяють Японії домагатися істотних успіхів у цій сфері діяльності. При цьому, як й інші держави Азійсько-тихоокеанського регіону (АТР), Японія значне місце у своїй політиці «м'якої сили» віддає реалізації програм економічному співробітництву, доповнюючи тим самим класичне розуміння концепції. Разом з тим зберігаються проблеми історичного й соціально-економічного характеру, які продовжують істотно обмежувати можливість Японії у сфері застосування «м'якої сили». Їх присутність в японському зовнішньополітичному порядку дня протягом тривалого часу говорить у тому числі й про консерватизм підходів японського уряду. Саме традиціоналізм і прихильність сформованим бюрократичним практикам, на думку експертів, залишаються важливим стримуючим фактором розвитку японської зовнішньої та внутрішньої політики. Однак при застосуванні нових підходів і політичної волі поточні проблеми можуть стати новим ресурсом «м'якої сили» як приклад успішного їх подолання. Японія цілком успішно має можливість використати й український досвід «м'якої сили» у зовнішній політиці і дипломатії України, співпраці із діаспорою.

Завдання для обов'язкового виконання

1. Домашні завдання:

У чому полягає відмінність між японсько-американським договором безпеки 1951 р. та 1960 р.?

Чому Японія погодилася на підписання Спільної декларації з СРСР у жовтні 1956 р.?

У чому полягає зміст радянсько-японських територіальних суперечностей у повоєнний період?

Який фактор став основоположним у налагодженні японсько-південнокорейських відносин у 60-х рр. XX ст.?

2. Аудиторні завдання:

Які причини викликали зростання ролі Японії у військовополітичній стратегії США в Азії у 70-ті рр. XX ст.?

У чому полягає суть доктрини «Комплексного гарантування національної безпеки»?

Яка відмінність між «Доктриною Хасімото» та «Доктриною Кайфу»?

У чому, на Вашу думку, полягають основні здобутки та проблеми японсько-російських, японсько-американських та японсько-китайських відносин?

Чому Японія активно намагається вирішити територіальне питання з Російською Федерацією на сучасному етапі? 10. Чи може ситуація в Україні вплинути на японсько-російські відносини?

Рекомендована література:

[1] С. 14-25; [6] С.13-24, 32-34; [10] С.18-42; [16] С.15-20.

Семінарське заняття № 4

Тема: Дипломатія і зовнішня політика держав Корейського півострова
(2 години)

Мета: Розглянути особливості становлення та втілення дипломатії і зовнішньої політики держав Корейського півострова.

Зміст семінарського заняття

1. Міжнародне значення Корейського півострова. Північ і Південь як два антагоніста:

– Корейський півострів в міжнародних відносинах 1950–1960 рр. XX ст.

- Корейський півострів в умовах міжнародної розрядки (1960–1980 рр. XX ст.).
 - Сучасна ситуація на Корейському півострові. Ядерна проблема Північної Кореї. Перспективи возз'єднання Кореї.
 - Позиції Сеула і Пхеньяна щодо безпеки на Корейському півострові. Шестисторонній процес і його значення.
2. Зовнішньополітичні пріоритети корейських держав:
- Альянс Сеула з Вашингтоном. Відносини РК з державами північно-Східної Азії і Південно-Східної Азії.
 - Дипломатія і зовнішня політика КНДР.

Понятійний апарат

Нові індустріальні країни (НК), Зовнішня політика, «38 паралель», «Північна дипломатія», Рух неприєднання, Нейтралітет, Концепція «двох Китаїв», Азійська фінансова криза, Південно-Східна Азія (ПСА), Дипломатія «сонячного світла», Корейська проблема.

Методичні рекомендації

Міжкорейські відносини – це унікальне явище сучасності на світовій арені. Найбільш вагомі фактори, які впливають на стан взаємодії між РК та КНДР, можна представити, на думку автора, наступною ієрархічною моделлю: спроможність діючого режиму КНДР продовжувати власне існування; політика м. Львів, 2-3 грудня 2016 р. 109 США, КНР, Японії та РФ по відношенню до Корейського півострова та її вплив; Уніфікаційна політика та зовнішня політика (зокрема, північнокорейський вектор) правлячої еліти в Південній Кореї. Північній Кореї властиві унікальний рівень політичної та дипломатичної свободи дій серед всіх елементів зазначеної системи. Частіше за все, саме інші суб'єкти вимушені відповідати на певні дії Пхеньяну, а ні навпаки. Тобто зазначена раніше ієрархія доволі логічно обумовлюється тією картиною, яка, в цілому, має місце бути протягом більше ніж шістдесяті років. Другому за важливістю фактору – вплив зовнішньої по відношенню до країн півострова сили – властиві певна динаміка й мінливість за умовами ролі цих акторів в МВ та світовій політиці, за наявності тих соціально-політичних, економічних характеристик, які їм властиві. Третє ж місце займає саме національна політика режиму в Південній Кореї, яка в самому загальному вигляді впливає на стабільність відносин на півострові (наприклад, в рамках трикутника РК-СШАКНДР, РК-США-КНР та ін.). Що ще в більшому ступені ускладнює процес дослідження, так це наявність певних суб-факторів, які також можна сформулювати в певну формулу. Перший фактор – спроможність режиму в Північній Кореї до існування – включає в себе декілька складових елементів, які в сумі й складають даний фактор:

єдність правлячої еліти країни; можливість отримання фінансових ресурсів; підтримка державної монополії на доступ до інформації; правонаступність влади. Єдність правлячої еліти, можливість отримання з різних джерел фінансових ресурсів взаємопов'язані елементи, тому що саме ці кола зацікавлені в залученні інвестицій і пошуку нових джерел саме заради «підпитки» існуючого режиму (цей фактор має ключове значення, а також найбільш схильний до змін). Потрібно відзначити, що фінансування певних еліт в КНДР, а також державна монополія на інформаційний сектор в країні – це чи не єдині елементи, на які може здійснюватися вплив зовнішнього фактору. Оскільки друга в історії КНДР правонаступність влади (на рубежі 2011 р.) була доволі успішною, наступний суб-фактор на даному етапі може розглядатися як найменш важливий. Що стосується політик зовнішніх по відношенню до півострова сил (США, КНР, Японія та РФ), можна виділити певні важливі структурні елементи й цього фактору: це, перш за все, фактор впливу США та КНР на міжкорейські відносини; по-друге, японська політика на півострові; та роль РФ у відносинах між Південною Кореєю та Північною Кореєю. Стосовно політики політичної еліти в Республіці Корея, тут також є декілька складових частин, які потрібно окремо виділити. По-перше, важливим для демократичної стан соціальних відносин і конфігурація політичних сил; по-друге, стан економік обох корейських держав; й авжеж, зовнішньополітична стратегія, яку обирає Сеул. Так як Південна Корея являється демократичною державою, саме соціальні відносини та конфігурація політичних сил, як їх похідна, можна розглядати, як найбільш впливові суб-фактори, які в значному ступені формують політику щодо об'єднання, взагалі, зовнішню політику Сеулу, також потрібно підкреслити динаміку, яка притаманна цим елементам. Фактор взаємної перцепції Півдня та Півночі півострова відіграє одну з ключових ролей у формуванні політики об'єднання. Наприклад, немає ніяких сумнівів в тому, що Перспективи розвитку сучасної науки сприйняття загроз процесу уніфікації являється вкрай важливим питанням і береться до уваги південнокорейськими елітами та суспільством, в цілому. Не менш важливим є сприйняття порушень прав людини в Північній Кореї, а також потенційна небезпека, яка походить з боку КНДР по відношенню до свого сусіда на Півдні. Й, нарешті, міжнародна орієнтація РК, тобто співробітництво зі США – вкрай важлива категорія, яка впливає на формування політики єдності Півдня. Таким чином, можна підсумувати вище зазначене, констатувавши, що, не дивлячись на те, що це не нові умови в системі відносин на Корейському півострові в самому широкому сенсі, все ж таки їх вплив зберігається й досі на доволі серйозному рівні.

Завдання для обов'язкового виконання

1. Домашні завдання:

Охарактеризуйте зовнішньополітичний курс Індії в ХХ ст.:

Проаналізуйте міжнародне становище Індії в перші десятиліття незалежності (1940- 1980-ті рр.).

Визначте основні напрямки зовнішньополітичного курсу Індії в кінці ХХ ст.

З'ясуйте напрями сучасної зовнішньої політики Індії:

2. Аудиторні завдання:

Проаналізуйте взаємовідносини Індії з країнами Східної Азії.

Проаналізуйте взаємовідносини Індії з РФ і США.

Охарактеризуйте діяльність Індії в міжнародних організаціях.

Рекомендована література:

[1] С. 35-42; [5] С.20-32, 39-54; [15] С.32-54; [16] С.25-39.

Семінарське заняття № 5

Тема: Дипломатія і зовнішня політика Індії

(2 години)

Мета: Розглянути особливості становлення та втілення дипломатії і зовнішньої політики Індії.

Зміст семінарського заняття

1.Зовнішньополітичний курс Індії в ХХ ст.:

Міжнародне становище Індії в перші десятиліття незалежності (1940-1980-ті рр.).

Основні напрямки зовнішньополітичного курсу Індії в кінці ХХ ст.

2. Напрями сучасної зовнішньої політики Індії:

Взаємовідносини Індії з країнами Східної Азії.

Взаємовідносини Індії з РФ і США.

Діяльність Індії в міжнародних організаціях.

Понятійний апарат

«Гарант безпеки», «надпартійна» згода, Акт про мирне співробітництво США та Індії в сфері атомної енергетики, ядерне стримування, індо-пакистанські відносини.

Методичні рекомендації

Індія – найбільша держава Південної Азії, що володіє ядерною зброєю та значним економічним потенціалом. Недаремно саме вона вважається “гарантом безпеки” цього регіону. Характерною рисою регіону є велика ступінь конфліктогенності та політичної нестабільності, чому слугують яскравим підтвердженням численні міжетнічні та міжконфесійні конфлікти, війни між двома ядерними державами регіону – Пакистаном та Індією. Даний регіон нерідко стає зоною, де переплітаються інтереси Індії, Пакистану, США та Китаю. Регіональна безпека в Південній Азії ґрунтується, насамперед, на виваженій зовнішній політиці Індії не тільки по відношенню до країн регіону, а й до провідних держав світу

Наявність сухопутних і морських кордонів з країнами Південної Азії, що є безпосереднім геополітичним оточенням Індії, грає величезну роль для системи регіональних міждержавних відносин. Природне домінування Індії, що зумовлює розвиток регіональної обстановки, викликає у сусідів недовіру до неї, породжує відчуття загрози їхній безпеці. Це призводить до активізації з їхнього боку спроб зміцнити своє становище на регіональній і міжнародній арені шляхом опори на великі держави, до прагнення винести невирішені питання у відносинах з Індією на суд міжнародної громадськості. Розбіжності між Індією і сусідами виявляються у формі прикордонних, релігійно-етнічних та імміграційних проблем, розподілу водних ресурсів, мілітаризації і наявності ядерної зброї. У цілому зовнішня політика країни на даному напрямку характеризується трьома складовими: • зовнішньополітичний курс є предметом “надпартійної” згоди; • вирішення ключових регіональних проблем, так само як і суперечки в двосторонніх відносинах, обмежуються рамками самої Південної Азії без залучення зовнішніх сил, які найчастіше створюють перешкоди мирному врегулюванню; • прагнучи до стабілізації регіональної обстановки, Індія намагається, перш за все, нормалізувати внутрішньополітичне становище в малих країнах, підтримуючи розвиток в них демократичних рухів. Основну роль в системі міжнародних відносин в Південній Азії грають індійсько-пакистанські відносини, хоча протистояння двох даних держав значно знизилося в 2005 р. Зовні саме гостре протиріччя між двома країнами пов’язане з питанням про приналежність Кашміру. Тим не менше, незважаючи на різні національні інтереси і політичні системи, а також релігійну гетерогенність, Індії та Пакистану вдалося досягти мінімального консенсусу у взаємовідносинах. Однак ситуація ускладнюється і буде ускладнюватися геостратегічним фактором, оскільки Пакистан перебуває на стику з мусульманськими країнами, завдяки зв’язкам з якими може отримувати додаткові економічні та військові можливості посилення своїх позицій у протистоянні з Індією, та наявністю в обох країн ядерної зброї. За даними Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру (SIPRI) за 2011 рік, ядерні потенціали обох країн складають приблизно по 110 боеголовок в кожній. Але ядерні сили країн не є оперативно

розгорнутими, що знижує ризик ядерної загрози. Міжнародна політична динаміка після подій 9/11 позначилася на відносинах між Індією та США. Своєрідним підґрунтям для формування індо-американського стратегічного партнерства було підписання Акта про мирне співробітництво США та Індії в сфері атомної енергетики в 2006 р. Індія набула ті ж права та обов'язки, що й визнані ядерні держави, чи, правильніше буде сказати, отримала усі переваги ядерної держави без накладання будь-яких обмежень. У Пакистані твердо переконані, що індо-американська ядерна угода є прямим свідченням того, що Індія має небезпечні ядерні амбіції. Це впливає, зокрема, з того, що Індія, будучи державою, яка значно переважає інших регіональних гравців в Південній Азії в економічному, політичному та військовому сенсі, розвиває свої ядерні запаси незалежно від наявності будь-якої прямої чи прихованої ядерної загрози з боку Пакистану чи Китаю, оскільки з цими країнами відносини поступово налагоджуються. Індо-американське нове стратегічне партнерство неодмінно стимулюватиме розвиток індійської системи ПРО, що становить основну загрозу забезпеченню ядерного стримування, оскільки загрожує новою ескалацією ядерної гонки в регіоні. Південна Азія є природною сферою впливу Індії, проте присутність Китаю в даному регіоні і в Індійському океані останнім часом збільшується. Очевидно, що індійсько-китайські відносини на азійському просторі характеризуються боротьбою і суперництвом за вплив у регіоні. Ядерна гонка озброєнь суттєво впливає на індійсько-китайські відносини і зовнішню політику країн. У 1964 році Китай провів свої перші ядерні випробування. Перед проведенням свого першого ядерного випробування в 1974 році, ядерна політика Індії була спрямована на подолання загрози з боку Китаю. Отже, розглянувши усі аспекти зовнішньополітичної діяльності Індії в Південній Азії, можна зробити висновок, що при проведенні своєї зовнішньої політики Індія повинна бути гнучкою і зважати на міжнародну обстановку в регіоні, щоб попередити зіткнення інтересів як провідних країн, так і країн регіону. Основна увага повинна бути зосереджена на врегулювання індо-пакистанських відносин та ядерне стримування в регіоні.

Завдання для обов'язкового виконання

1. Домашні завдання:

Охарактеризуйте зовнішньополітичний курс Індії в ХХ ст.:

Проаналізуйте міжнародне становище Індії в перші десятиліття незалежності (1940- 1980-ті рр.).

Визначте основні напрямки зовнішньополітичного курсу Індії в кінці ХХ ст.

2. Аудиторні завдання:

З'ясуйте напрями сучасної зовнішньої політики Індії:

Проаналізуйте взаємовідносини Індії з країнами Східної Азії.

Проаналізуйте взаємовідносини Індії з РФ і США.
Охарактеризуйте діяльність Індії в міжнародних організаціях.

Рекомендована література:

[1] С. 35-42; [5] С.20-32, 39-54; [15] С.32-54; [16] С.25-39.

Семінарське заняття № 6

Тема: Дипломатія і зовнішня політика країн південної Пасифіки
(2 години)

Мета: Розглянути особливості становлення та втілення дипломатії і зовнішньої політики Південно-Тихоокеанського субрегіону (ПТС).

Зміст семінарського заняття

1. Зовнішня політика і дипломатія Австралії:
 - Формування зовнішньої політики Австралії в ХХ столітті.
 - Основні напрями зовнішньої політики і дипломатії Австралії в ХХІ столітті.
2. Дипломатія і зовнішня політика Нової Зеландії і держав Океанії:
 - Нова Зеландія як «малий гегемон» АТР.
 - Огляд зовнішньої політики держав Океанії.

Понятійний апарат

Острівні держави, Чотиристоронній діалог з безпеки (The Quad), військові навчання Malabar, Тихоокеанський пакт безпеки, або ж АНЗЮС, розвідувальний альянс Five Eyes, стратегія національної оборони Австралії, «Біла книга», спільні військові навчання Talisman Saber, Австралійський фонд фінансування інфраструктури в Тихому океані (AIFFP), «біле золото», мультилатералізм, Транс-Тихоокеанське партнерство.

Методичні рекомендації

Австралійський Союз – шоста держава за площею в світі з населенням у 24 млн. 400 тис. осіб, яка входить у двадцятку найбільш розвинених держав світу, займаючи 13 позицію за розмірами економіки та 6 за розмірами ВВП на душу населення. Австралія обіймає 12 місце в світі за обсягами військових витрат. Визначальним чинником, що впливає на формування зовнішньої політики цієї країни є її геополітичне положення, адже країна займає окремий континент та має спільні морські кордони із острівними державами –

Індонезією, Новою Зеландією, Східним Тимором, Папуа – Новою Гвінеєю, Вануату, Новою Каледонією, Соломоновими Островами.

Традиційна дипломатія полегшує цілеспрямовану міждержавну комунікацію шляхом переговорів, представництва, підготовки дипломатичних донесень, доповідей та звітності. На додаток до проектування образів своїх урядів за кордоном (функція представництва), дипломати досліджують для своїх урядів думки з-за кордону, які мають безпосереднє відношення до національних інтересів (дипломатичні донесення, доповіді та звітність). Подібні думки можуть бути про події, що відбуваються за кордоном, або це можуть бути думки з-за кордону щодо подій у країні, яку представляє дипломат.

Міністерства закордонних справ та міждержавні конференції продовжують здійснювати великий вплив на реалізацію дипломатичних цілей, взаємодія з іншими міжвідомчими системами через МЗС, посольства, відділи торгівлі продовжує відігравати важливу роль у здійсненні дипломатії. Проте, у той час коли типи акторів та об'єктів дипломатії було значно розширено задля включення додаткових урядових та територіальних форм, кібернетична функція дипломатії зберігалася та визначалася як взаємодія системи органів управління національної держави із зовнішніми суб'єктами і міжнародним середовищем.

Сьогодні ми можемо спостерігати зміну контексту дипломатії. Надзвичайно зростає вплив ЗМІ на громадську думку в областях, що викликають суспільний інтерес, включаючи зовнішню політику. Нові медіа-технології також дозволяють іншим державам, корпораціям, неурядовим організаціям, неофіційним організаціям та окремим особам публікувати новини і думки за їх власним бажанням. Уряди мають реагувати на ці нові обставини та вимушені мати справу з цим новим контекстом дипломатії, який реалізується публічно. Публічна дипломатія в цьому розумінні повинна бути не просто терапевтичною відповіддю з боку уряду на негативну реакцію на зовнішню політику з боку іноземної громадськості або відповіддю уряду на негативне зображення його країни за кордоном. В ідеалі вона повинна включати зростання ролі зовнішньої політики як осередку взаєморозуміння в умовах конструктивної прозорості.

Стратегічна публічна дипломатія повинна інформувати про розвиток зовнішньої політики, а також здійснювати управління іміджем, дипломатичними подіями та заходами. Вона повинна включати пряму та зворотну систему зв'язку (також від громадськості всередині країни) у формулюванні політики, а також для розробки стратегій та управління публічною дипломатією. Сучасним міністерствам закордонних справ надзвичайно потрібні стратегії публічної дипломатії та практики для їх реалізації.

Стратегія найкращим чином розробляється багатопрофільними командами, до яких залучаються фахівці в галузі зовнішньої політики,

політичної комунікації, стратегічної комунікації, міжнародних зв'язків з громадськістю тощо. Практики публічної дипломатії повинні мати більш розвинені навички, пов'язані з новими ЗМІ та інформаційними технологіями та зв'язками з громадськістю, ніж пов'язані з веденням дипломатичних переговорів.

Ці нові умови змушують країни адаптуватися та реформувати інструменти та інститути дипломатії. Прикладом такого реформування слугує Австралія.

Нова Зеландія (після Другої світової війни) та з 1960-х по 1990-ті роки такі незалежні острівні держави Океанії, як Вануату, Кірибаті, Маршаллові Острови, Науру, Палау, Папуа – Нова Гвінея, Самоа, Соломонові Острови, Тонга, Тувалу, Федеративні Штати Мікронезії та Фіджі отримали право самостійних зовнішніх зносин з іншими країнами, а разом з тим виникло безліч проблем, які прямо чи опосередковано загрожують мирному існуванню та співробітництву цих держав.

Південно-Тихоокеанський регіон має дуже багато безпекових проблем і є регіоном, де інтереси, як держав-суб'єктів міжнародних відносин, так і держав об'єктів не до кінця переведені у площину узаконеності та визначеності. Суверенні держави будуть шукати допомоги у своїх сильних братів. Боротьба за незалежність підконтрольними територіями буде продовжуватись, залишається лише одне питання: «Яким шляхом вона піде?». Менше можливостей залишається для мирного та дипломатичного вирішення суперечностей. Через втягнення різних світових гравців у нову Тихоокеанську боротьбу за переділ сфер впливу та появу нетрадиційних для даного регіону гравців Океанія ризикує перетворитися знову на гарячу точку світового протистояння.

Еволюція демократичних процесів всередині цих держав і залежність їх розвитку від більш могутніх акторів міжнародних відносин сприяє дотриманню ними загальних принципів і норм міжнародного права, а у разі виникнення конфліктних ситуацій такі держави мають велике прагнення до врегулювання спірних питань мирними способами. З іншого боку корупція, погані природні умови, велика етнорелігійна різноманітність можуть послабити роль таких держав у субрегіоні та на світовій арені, вводити держави у стан застою.

До традиційних викликів і загроз безпеці острівних держав регіону на сучасному етапі додалися такі проблеми, як: тероризм, махінації з паспортами та нелегальний продаж їх, неконтрольований обіг зброї, наркоторгівля, відмивання грошей у дуже великих розмірах тощо.

Недосконалість структур організацій ПТС і різний рівень розвитку острівних держав не змогли на даному етапі забезпечити об'єднання даних країн на паритетних основах і як результат подальшу глибоку інтеграцію, але причини для такого об'єднання вже склалися на початку XXI століття.

Активна економічна, політична, культурна, оборонна й інша діяльність КНР, Австралії, Японії, США, Індії, інших зацікавлених держав створює невеликі групи й альянси острівних країн.

ПТС є дуже перспективним регіоном багатим на ресурси, культурну спадщину та держави якого мають імідж поборників свобод і прав людини, борців за навколишнє середовище, друзів усіх на світовій арені. Основними характерними рисами зовнішньої політики, які сприяють їх розвитку є гнучкість підходів до вирішення міжнародних питань, прагматичність в економічній і культурній співпраці, прагнення інтегруватись у світове співтовариство.

Основними механізмами вирішення спірних питань залишаються мирні способи, такі як переговори, посередництво та добрі послуги. Активними та впливовими посередниками є лише декілька держав, зокрема Австралія та Нова Зеландія, тому на даному етапі розвитку співробітництва не виключається певна упередженість у миротворчих діях цих традиційних гравців регіону. Разом з тим, об'єднуючи навколо себе інші острівні держави, вони створюють можливості для протидії впровадженню зовнішньої політики нетрадиційних учасників. Також великі держави надають свої підрозділи для підтримки правопорядку та проводять навчання разом з аналогічними силами острівних держав. Наразі механізмів для подолання проблем чи недостатньо чи вони працюють не дуже злагоджено.

Політична й економічна стабільність всередині острівних країн будуть сприяти позитивним результатам у зовнішній політиці.

Завдання для обов'язкового виконання

1. Домашні завдання:

Охарактеризуйте зовнішня політику і дипломатію Австралії:

Вискажіть вашу думку, яким чином формувалася зовнішня політика Австралії в ХХ столітті.

Визначте основні напрями зовнішньої політики і дипломатії Австралії в ХХІ столітті.

2. Аудиторні завдання:

Охарактеризуйте дипломатію і зовнішню політику Нової Зеландії і держав Океанії.

Опишіть Нову Зеландію як «малий гегемон» АТР.

Зробіть огляд зовнішньої політики держав Океанії.

Рекомендована література:

[1, с. 66-73; 3, с. 55-59, с. 62-68, с. 71-72; 5, с. 68-72; 6, с. 99-113].

Семінарське заняття № 7

Тема: АСЕАН як інструмент зовнішньополітичної стратегії країн Південно-Східної Азії

(2 години)

Мета: З'ясувати сучасний стан інтеграційних процесів в АСЕАН, а також проаналізувати головні актуальні загрози та виклики регіональній безпеці та стабільності в ПСА в контексті динаміки регіонального розвитку.

Зміст семінарського заняття

1. Формування АСЕАН, її структура, механізми діяльності:

Історичне коріння зовнішньої політики країн Південно-Східної Азії.

Основні віхи еволюції регіоналізму в Південно-Східній Азії.

Структура і механізми функціонування АСЕАН (АСЕАН +, АРФ, ВАС).

2. АСЕАН і її роль в міжнародних відносинах в Східній Азії:

Система зовнішніх зв'язків АСЕАН. Шлях АСЕАН і особливості дипломатії.

Роль АСЕАН у вирішенні міжнародних проблем.

Понятійний апарат

Зони вільної торгівлі, неоколоніалізм, політична інтеграція, регіональне економічне співробітництво, регіоналізм

Методичні рекомендації

Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) є регіональною групою, яка має на меті сприяти економічній співпраці та співпраці в галузі безпеки між десятима її членами: Брунеєм, Камбоджею, Індонезією, Лаосом, Малайзією, М'янмою, Філіппінами, Сінгапуром, Таїландом і В'єтнамом. Загальна чисельність населення країн АСЕАН становить 662 мільйони людей, а сукупний валовий внутрішній продукт (ВВП) становить 3,2 трильйона доларів. Група відіграла центральну роль в азіатській економічній інтеграції, приєднавшись до переговорів щодо формування найбільшої у світі угоди про вільну торгівлю та підписавши шість угод про вільну торгівлю з іншими регіональними економіками.

Проте експерти кажуть, що вплив АСЕАН обмежений відсутністю стратегічного бачення, розбіжністю пріоритетів між державами-членами та слабким керівництвом. Найбільшими проблемами для блоку, за їх словами, є розробка єдиного підходу до Китаю, зокрема у відповідь на територіальні

суперечки в Південно-Китайському морі та відповідь на громадянську війну в М'янмі.

АСЕАН залишається розділеним щодо того, як вирішувати проблеми безпеки. Серед них претензії Китаю в Південно-Китайському морі, порушення прав людини, політичні репресії з боку держав-членів, торгівля наркотиками, потоки біженців, стихійні лиха та тероризм.

В останні місяці основним викликом для АСЕАН була розробка відповіді на державний переворот у М'янмі в лютому 2021 року . Хунта жорстоко придушила протести, а конфлікт з опозицією переріс у громадянську війну. Проте відповідь блоку була обмеженою через внутрішні розбіжності. Камбоджа, Лаос, Таїланд і В'єтнам залишаються близькими до військової хунти і підштовхують АСЕАН до визнання хунти . Навпаки, Малайзія та Індонезія підштовхнули АСЕАН до безпрецедентного кроку – відсторонити лідера хунти старшого генерала Мін Аунга Хлаїнга від участі у важливих самітах .

Давнім викликом було формування спільної відповіді Китаю, зокрема на морські суперечки з Пекіном у Південно-Китайському морі. Бруней, Індонезія, Малайзія, Філіппіни та В'єтнам претендують на території у водах, які оспорюють Китай. Для цих країн кроки Китаю щодо повернення землі та будівництва штучних островів розглядаються як порушення їх національного суверенітету. У відповідь деякі інвестували в модернізацію своїх військових . Для інших членів АСЕАН напруженість у Південно-Китайському морі є географічно віддаленою і не є пріоритетною. Деякі, наприклад Камбоджа, навіть схильні підтримувати претензії Китаю та блокувати спільні заяви АСЕАН щодо Південно-Китайського моря. У 2002 році АСЕАН і Китай підписали необов'язкову Декларацію поведінки сторін у Південно-Китайському морі , хоча вонище не узгоджено юридично обов'язковий кодекс.

Сполучені Штати, які сильно зацікавлені в тому, щоб перешкодити Китаю контролювати доступ до Південно-Китайського моря, продовжили військову співпрацю з членами АСЕАН, включаючи Філіппіни, Таїланд і В'єтнам, і збільшили свою морську присутність для забезпечення свободи судноплавства в міжнародні води.

Члени АСЕАН розділені щодо своїх зв'язків із Китаєм і Сполученими Штатами. Регіон потребує інвестицій, торгівлі та розвитку інфраструктури, і Китай задовольнив ці потреби, нещодавно через свою ініціативу «Один пояс, один шлях» . Але країни-члени стурбовані економічною залежністю від Китаю, і багато з них прагнуть до оборонної співпраці зі Сполученими Штатами, щоб захиститися від зростаючої військової могутності Китаю.

АСЕАН підтримує глобальну мережу альянсів, партнерів по діалогу та дипломатичних представництв, а також бере участь у численних міжнародних справах. Організація підтримує хороші відносини в

міжнародному масштабі, особливо з країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону, і підтримує себе як нейтральну партію в політиці. Він проводить саміти АСЕАН, на яких глави урядів кожної з держав-членів зустрічаються для обговорення та вирішення регіональних питань, а також для проведення інших зустрічей з країнами за межами блоку для сприяння зовнішнім відносинам і вирішення міжнародних справ. Перший саміт відбувся на Балі в 1976 році. Третій саміт відбувся в Манілі 1987 році, і під час цієї зустрічі було вирішено, що лідери збиратимуться кожні п'ять років. Четверта зустріч відбулася в Сінгапурі в 1992 році, де лідери вирішили зустрічатися частіше, кожні три роки. У 2001 році було вирішено, що організація збиратиметься щорічно для вирішення нагальних питань, що стосуються регіону. У грудні 2008 року набув чинності Статут АСЕАН, відповідно до якого саміт АСЕАН проводитиметься двічі на рік. Офіційний саміт триває три дні і зазвичай включає внутрішню організаційну зустріч, конференцію з міністрами закордонних справ Регіонального форуму АСЕАН, зустріч АСЕАН плюс три та АСЕАН-CER, зустріч держав-членів з Австралією та Новою Зеландією. АСЕАН є основним партнером Шанхайської організації співробітництва, розвиваючи модель співпраці з організацією у сфері безпеки, економіки, фінансів, туризму, культури, захисту навколишнього середовища, розвитку та сталого розвитку. Крім того, угруповання було тісно пов'язане з Китаєм, співпрацюючи в багатьох сферах, включаючи економіку, безпеку, освіту, культуру, технології, сільське господарство, людські ресурси, суспільство, розвиток, інвестиції, енергетика, транспорт, охорона здоров'я, туризм, ЗМІ, навколишнє середовище та стійкий розвиток. Це також стрижень у зовнішній політиці Австралії та Нової Зеландії, де три сторони об'єднані в суттєвий альянс.

АСЕАН також бере участь у Східноазійському саміті (EAS), паназійському форумі, який щорічно проводять лідери вісімнадцяти країн східноазійського регіону, де АСЕАН займає провідну позицію. Спочатку членство включало всі країни-члени АСЕАН, а також Китай, Японію, Південну Корею, Індію, Австралію та Нову Зеландію, але було розширено, щоб включити Сполучені Штати та Росію на Шостій EAS у 2011 році. Перший саміт відбувся в Куала-Лумпурі 14 грудня 2005 р., а наступні зустрічі відбулися після щорічної зустрічі лідерів АСЕАН. На саміті обговорювалися такі питання, як торгівля, енергетика та безпека, і саміт відіграє певну роль у розбудові регіональної спільноти.

Інші зустрічі включають зустріч міністрів АСЕАН, яка зосереджується переважно на конкретних темах, таких як оборона чи навколишнє середовище, і в яких беруть участь міністри. TheРегіональний форум АСЕАН (ARF), який уперше зібрався в 1994 році, сприяє діалогу та консультаціям, а також сприяє зміцненню довіри та превентивній дипломатії в регіоні. Станом на липень 2007 року він складається з двадцяти семи учасників, серед яких усі країни-члени АСЕАН, Австралія, Бангладеш, Канада, Китай, ЄС, Індія,

Японія, Північна та Південна Корея, Монголія, Нова Зеландія, Пакистан, Папуа Нова Гвінея, Росія, Східний Тимор, США та Шрі-Ланка. Тайвань був виключений з моменту створення АРФ, а питання, що стосуються Тайванської протоки, не обговорюються на засіданнях АРФ і не зазначаються в заявах голови АРФ.

АСЕАН також проводить зустрічі з Європою під час Азійсько-Європейської зустрічі (ASEM), неформального процесу діалогу, розпочатого в 1996 році з наміром зміцнити співпрацю між країнами Європи та Азії, особливо членами Європейського Союзу та АСЕАН зокрема. АСЕАН в особі свого секретаріату є одним із сорока п'яти партнерів АСЕМ. Він також призначає представника до складу керівної ради Фонду Азія-Європа (ASEF), соціально-культурної організації, пов'язаної з зустріччю. Також проводяться щорічні двосторонні зустрічі АСЕАН з Індією, Росією та США.

Завдання для обов'язкового виконання

1. Домашні завдання:

Охарактеризуйте процес формування АСЕАН, її структура, механізми діяльності:

Проаналізуйте історичні коріння зовнішньої політики країн Південно-Східної Азії.

Визначте основні віхи еволюції регіоналізму в Південно-Східній Азії. Структура і механізми функціонування АСЕАН (АСЕАН +, АРФ, ВАС).

Визначте роль АСЕАН і її роль в міжнародних відносинах в Східній Азії:

Проаналізуйте систему зовнішніх зв'язків АСЕАН. Шлях АСЕАН і особливості дипломатії.

Визначте роль АСЕАН у вирішенні міжнародних проблем.

Охарактеризуйте перші міжнародні економічні організації АТР.

Визначте особливості формування регіональних структур військової безпеки в АТР періоду холодної війни.

Проаналізуйте діяльність міжнародних організацій АТР у 1960-1980-х рр.

Охарактеризуйте особливості становлення та розвитку АСЕАН у період біполярності.

2. Аудиторні завдання:

АТЕС: основні етапи становлення та розвитку. Мета, визначальні принципи діяльності, значення АТЕС.

Визначте особливості сучасних інтеграційних процесів в АТР.

Проаналізуйте сучасний рівень і перспективи інтеграції в АСЕАН.

Назвіть основні сучасні інтеграційні об'єднання в АТР, охарактеризуйте їх напрямки діяльності.

Дайте характеристику Асеановському регіональному форуму з питань безпеки (АРФ).

Охарактеризуйте багаторівневу структуру азійсько-тихоокеанських інтеграційних тенденцій: двосторонні, субрегіональні, трансрегіональні.

Окресліть вже існуючі зони вільної торгівлі в АТР, назвіть основні положення планів щодо створення зон вільної торгівлі.

Рекомендована література:

[12] С. 25; [17] С.4, 32-34; [15] С.4; [16] С.15-20.

Семінарське заняття № 8

Тема: Зовнішня політика країн Південно-Східної Азії

(2 години)

Мета: Виявити особливості та охарактеризувати зовнішньої політики країн Південно-Східної Азії

Зміст семінарського заняття

1. Офшорна Південно-Східна Азія в міжнародних відносинах в АТР, ретроспективний погляд:

Зовнішньополітичні орієнтири держав Південно-Східної Азії в роки «холодної війни».

Зовнішньополітичні орієнтири і пріоритети держав офшорної Південно-Східної Азії на рубежі XX / XXI ст.

2. Сучасна зовнішня політика і дипломатія країн офшорної ПСА:

Індонезія і Малайзія в міжнародних відносинах в АТР.

Зовнішня політика і дипломатія Сінгапуру та Філіппін.

Бруней і Східний Тимор в міжнародних відносинах в АТР.

3. Сучасна політика та дипломатія В'єтнаму:

Міжнародне становище В'єтнаму після II Світової війни

Зовнішньополітичні стосунки В'єтнаму з країнами АТР

Китайсько-В'єтнамські відносини.

Понятійний апарат

Нові індустріальні країни (НІК), НІК «другої хвилі», зовнішня політика, «Північна дипломатія», Рух неприєднання, нейтралітет, Концепція «двох Китаїв», Азійська фінансова криза, Південно-Східна Азія (ПСА).

Методичні рекомендації

Південно-Східна Азія один з найдинамічніших регіонів світу. Тут знаходяться дуже різні країни. Їх поєднує не лише близькість географічного положення, а й інтенсивний пошук шляхів подальшого ефективного розвитку суспільства. Не завжди це вдається. Звідси і гострі проблеми та конфлікти. Регіональним лідером є Індонезія.

Азія є найстрокатішою в усіх сенсах частиною світу, де химерно переплелися вчорашнє, сьогоднішнє та майбутнє. Тут виділяється найбільша кількість регіонів (6). У кожному з них є один або декілька регіональних лідерів.

Регіони Закавказзя та Центральної Азії представлені колишніми республіками Радянського Союзу, які намагаються розв'язати безліч спадкових проблем і позбутися колоніальної залежності від Росії.

Південно-Західна Азія зосередила на своїй території найгостріші політичні проблеми світу. Конфронтація між Ізраїлем та ісламським світом, національно-визвольна боротьба народів, війна в Іраку, Афганістані, конфлікт між Іраном і США, Ізраїлем — далеко не повний перелік місцевих суперечностей.

У Південній та Східній Азії відбувається швидке економічне зростання та модернізація всіх сфер життя. Регіональні лідери Китай, Японія та Індія за обсягами ВВП нині послідовно є другою, третьою та четвертою країнами світу. У Південно-Східній Азії швидкими темпами змінюється найбільша ісламська країна нашої планети — Індонезія.

Завдання для обов'язкового виконання

1. Домашні завдання:

Визначте, які види офшорів ви знаєте? Чим відрізняється офшор від оншору?

З'ясуйте, що таке інвестиційний офшор? У чому полягає зміст інвестиційної офшорної діяльності? Які види інвестиційних офшорів ви можете назвати?

Визначте, скільки в світі нараховується офшорних зон, які мають пільгове оподаткування?

Назвіть спектр офшорних операцій, які обслуговують найрізноманітніші потреби фізичних і юридичних осіб?

Визначте, які міжнародні організації займаються боротьбою з ухилянням від оподаткування з використанням офшорів?

Охарактеризуйте, яку роль відіграє в боротьбі з офшорами Міжнародна міжурядова група з розробки фінансових заходів із боротьби з відмиванням грошей (ФАТФ)?

Проаналізуйте, яку роль відіграє в боротьбі з офшорами Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР)?

Прокоментуйте, чи підтримуєте ви ідею про те, що кардинальним напрямом розв'язання проблеми офшорів могла б стати повна їх заборона, на чому у своєму листі до світових лідерів наголосили у 2016 р. понад 300 економістів зі світовим ім'ям?

2. Аудиторні завдання:

Проаналізуйте, чому корпоративна анонімність давно стала одним із найбрудніших секретів світового капіталізму, із якою потрібно боротися?

Що робиться в Україні для зменшення відтоку коштів у офшори?

Дайте розгорнуту відповідь - офшорна Південно-Східна Азія в міжнародних відносинах в АТР, ретроспективний погляд:

Охарактеризуйте зовнішньополітичні орієнтири держав Південно-Східної Азії в роки «холодної війни».

Проаналізуйте зовнішньополітичні орієнтири і пріоритети держав офшорної Південно-Східної Азії на рубежі ХХ / ХХІ ст.

Охарактеризуйте сучасну зовнішню політику і дипломатію країн офшорної ПСА.

Визначте зовнішню політику і дипломатію Сінгапуру та Філіппін, Індонезії та Малайзії в міжнародних відносинах в АТР. Бруней і Східний Тимор в міжнародних відносинах в АТР.

Охарактеризуйте сучасну політику та дипломатію В'єтнаму.

Проаналізуйте міжнародне становище В'єтнаму та зовнішньополітичні стосунки В'єтнаму з країнами АТР.

Рекомендована література:

[1 с. 74-80; 5, с. 119-129]; [16] С.18-40.

3. САМОСТІЙНА ТА ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА

3.1. Методичні рекомендації з організації самостійної роботи

Самостійна робота студентів має на меті більш глибоке засвоєння ними теоретичних та аналітичних основ курсу, розвиток творчого мислення, набуття навиків та вмінь у самостійному виборі різних методів пізнання. Самостійна робота тісно узгоджується зі змістом тем спецсемінару і проводиться за всіма основними темами.

Самостійна робота передбачає конкретні визначені викладачем питання теми, які студент готує самостійно. Наслідки самостійної роботи студенти викладають у рефератах, повідомленнях на семінарських заняттях, у співбесідах з викладачем, на консультаціях.

Працюючи самостійно, слід скористатися підручниками, посібниками, рекомендованою літературою, науково-довідниковими виданнями, можливостями Інтернету. Обов'язковою умовою самостійної роботи є застосування знань, набутих при вивченні інших тем курсу, а також інших історичних дисциплін. Важливим є посилення на історичні джерела та наукову літературу.

В процесі самостійної роботи слід проявляти творчість і вміння відстоювати власну точку зору.

3.2. Зміст самостійної та індивідуальної роботи

Тема 1. Зовнішньополітична діяльність СРСР, росії, України в АТР

1. Зовнішньополітична діяльність СРСР в АТР (1945–1990 рр.)
2. Геополітичні та гео економічні інтереси Російської Федерації в АТР (1991 – 2000-і рр.)
3. Пріоритетні напрями співробітництва України з країнами АТР (1991 – 2000-і рр.)

Методичні рекомендації:

В Азійсько-Тихоокеанському регіоні стикаються інтереси США, Китайської Народної Республіки (КНР), Росії, Японії та ЄС. Саме тому співробітництво України з цим регіоном є актуальним не лише для академічного середовища, але і для політичної та бізнесової еліти України.

Проблеми формування відносин України з країнами регіону лише починають досліджуватися. Враховуючи те, що Україна неодноразово наголошувала на необхідності активізації політики у східному напрямі, постає необхідність цього дослідження

Ще на початку останньої чверті ХХ ст. стало очевидним, що стрімке зростання ролі країн Східної та Південно-Східної Азії у світовій економічній системі, збільшення їхньої частки у міжнародній торгівлі та питомої ваги у світовій промисловій кооперації обов'язково має спричинити переоцінку значення цього регіону в глобальній системі міжнародних відносин. Пошук місця цих країн, адекватного їх реальному внеску в розгортання нових світових економічних, суспільних, політичних тенденцій, став актуальним не лише для академічного середовища, – там такі пошуки розпочалися ще раніше, – але й для політичної та бізнесової еліти. Поступово прагнення переосмислення власного місця у світовій системі матеріалізувалося у практичній політиці регіональних держав, в ініціативах зі створення мегарегіональних інститутів співробітництва, у пошуку власної регіональної ідентичності, у розбудові унікальних регіональних принципів співробітництва. Нарешті, пробудження творчого потенціалу в тихоокеанському регіональному просторі спричинило формування нового міжнародного регіону – Азійсько-Тихоокеанського.

Рекомендована література:

Основна:

17; 30; 31; 32; 33; 42

Додаткова:

78; 83

Тема 2. Дипломатія і зовнішня політика КНР

1. Становлення і розвиток китайської зовнішньополітичної стратегії:

Зовнішня політика і дипломатія КНР в 1950-80-і рр.

Трансформація і модифікація китайської моделі зовнішньополітичних відносин.

2. Rising China і механізми реалізації національних інтересів КНР в міжнародному аспекті:

Китайсько-російське співробітництво і китайсько-американські відносини.

Східно-азійський напрямок зовнішньої політики КНР.

Інтереси КНР в Центральній Азії. Відносини КНР та Індії.

Китайська дипломатія в Латинській Америці та Африці.

Зовнішньополітичні пріоритети КНР (глобальні і регіональні), участь в інтеграційних структурах і зонах вільної торгівлі.

□ Виклики зростаючому Китаю. Позиція КНР щодо конфліктів в АТР (територіальні суперечки, проблеми внутрішньої безпеки: СУАР, Тибет, Тайвань, Гонконг).

Методичні рекомендації:

У новому світовому порядку китайська дипломатія представляє новий погляд на співпрацю й взаємну повагу. Зберігаючи класичні форми (через дипломатичні представництва) та функції, китайська дипломатія використовує й нові методи в міжнародних відносинах – різноманітні технічні засоби, багатосторонню дипломатію, дипломатію, здійснювану на високому та найвищому рівні, “Track Two Diplomacy”. «Стратегічна невизначеність», яка відчувається в офіційному дискурсі, швидше за все, визначається двома обставинами: по-перше, тим, що зовнішня політика Китаю знаходиться в процесі трансформації й відходу від колишньої парадигми Ден Сяо-Піна; по-друге, посилюється невизначеністю зовнішнього середовища. У такій обстановці

навмисна туманність формулювань стає основою гнучкої політики, так, як у бізнесі, – неповнота комерційного контракту є оптимальним вибором у разі, якщо за деякими параметрами неможливо досить точно проконтролювати дотримання його положень. В цьому контексті слід відзначити, що саме Новий шовковий шлях – це гігантський інтеграційний проєкт, комплекс спроектованих або майбутніх маршрутів, не тільки дорожніх, але нафто– і газопровідних, а також Морський шлях з Китайського моря в Європу. Проєкт далеко виходить за межі Shanghai Cooperation Organisation й охоплює практично всю Азію: Західну, Центральну, Східну й Південно-східну. Спостерігачі відзначають, що проєкт містить у собі колосальний гуманітарний зміст, і одне з найбільш несподіваних наслідків реалізації цього проєкту – обмін знаннями, технологіями та культурний обмін. Тим часом «Новий шовковий шлях» як концепція міждержавного співробітництва не може ігнорувати ставлення до неї у країнах-партнерах. Саме тому присутнім так важливо було не тільки обмінятися оцінками, що таке «Новий шовковий шлях», а й визначити, як до нього ставляться у тих країнах, без участі яких амбіційна ініціатива Пекіна не зможе бути реалізована. Для Китаю «Новий шовковий шлях» виконує важливу функцію елемента ідентичності, пов’язаного з поверненням статусу великої держави. Існує гіпотеза, що «Новий шовковий шлях» як інструмент зовнішньої політики відповідає традиційному для Китаю розумінню міжнародних зв’язків. У такому контексті цей проєкт імовірно націлений на створення серед своїх сусідів ланцюга держав-сателітів, чия економіка була б тісно пов’язана з Китаєм, а фінансова система перебувала б у залежності від китайських фінансових ресурсів. Китайська Народна Республіка є однією з

найсильніших країн планети, яка підтримала створення багатополярного світопорядку, в якому має намір стати одним з полюсів. Для досягнення цього Пекін передусім активно працює для підтримки відповідного зовнішнього середовища. Ключовими елементами цього процесу виступають: – відкриття ринків; – інституційні інновації; – розвиток взаємовигідних відносин з різними країнами; – активну участь у глобальних процесах для забезпечення стратегічного балансу й стабільності в регіонах, де у КНР є життєво важливі інтереси. Найбільш вражаючі зміни відбуваються в китайській дипломатії у Східній Азії. Китай розширює й підсилює свої двосторонні відносини, бере активну участь у багатосторонніх процесах та приймає не тільки активну, але й конструктивну участь у регіональних організаціях. За останнє десятиліття Китай суттєво змінив своє спочатку обережне ставлення до деяких організацій, а зараз вважає їх ефективним елементом своєї дипломатії. Китайські регіональні відносини також прив'язані до політики партнерства. Свого часу Китай сформував стратегічне партнерство з деякими сусідніми державами. Таким способом Китай висловлює в сусідніх державах свою економічну ціль, що підкріплює й посилює концепцією «мирного розвитку», особливо в Південно-Східній Азії. Історія Великого шовкового шляху демонструє ряд тенденцій, що зберігаються й у сучасній світовій економіці: – світогосподарські відносини є сильним стимулом економічного розвитку людської цивілізації загалом, – стимулюючи конкуренцію між локальними цивілізаціями; – участь у міжнародній торгівлі приносить вигоду всім учасникам – країнам й народам з різними рівнями розвитку; – експорт / імпорт товарів веде до спонтанного й організованого експорту / імпорту інститутів і їх поступової конвергенції; – стійкими є елементи поліцентричної системи регулювання світогосподарських відносин, монополізація регулюючих функцій виявляється короткочасною й нестійкою. У сучасному китайському зовнішньополітичному дискурсі ми стикаємося з абсолютно очевидними активними діями Китаю: практичне просування ініціативи “Belt and Road Initiative”, створення Asian Infrastructure Investment Bank, будівництво штучних островів у Південно-Китайському морі для посилення своїх стратегічних позицій в цьому регіоні, зростаючий внесок у миротворчі операції ООН. Багато зарубіжних дослідників так чи інакше відзначають, що китайські зовнішньополітичні концепції відрізняються невизначеністю, розмитістю й неконкретністю. Показовий приклад – історія з ініціативою “Belt and Road Initiative”, яку, згідно з офіційними вказівками, в публікаціях на англійській мові заборонено називати «стратегією», «проєктом», «програмою» або «порядком» (strategy, project, program, agenda). У контексті зближення Китаю з асоціацією держав Південно-Східної Азії американський складник не був єдиним. Китай сприяв швидкому політичному врегулюванню “Кампусхеа” проблеми, а також вирішенню конфлікту між В’єтнамом та Індокитаєм. Зовнішня політика Китаю стала пріоритетною в створенні сприятливих умов для китайських реформ й забезпечила вихід КНР на рівень

основних гравців, які структурують міжнародну систему, а не просто реагують на процеси, що відбуваються в ній. Зникнення ідеологічного складника в політиці Пекіна також сприяло розвитку двосторонніх зв'язків між Китаєм й країнами Association of SouthEast Asian Nations. Початок ХХІ ст. став справжнім дипломатичним проривом у відносинах з країнами Association of SouthEast Asian Nations. Між ними підписані такі документи: Декларація про «правила поведінки» в Південно-Китайському морі; Спільна декларація про співробітництво в сфері нетрадиційної безпеки; Рамкова угода про комплексне економічне співробітництво; Меморандум про взаєморозуміння в питаннях сільського господарства.

Рекомендована література:

[2] С. 14-25; [7] С.14-28, 32-34; [15] С.10-30; [16] С.15-20.

Тема 3. Зовнішня політика країн Північної Америки (США, Канада)

1. Зовнішньополітичні пріоритети США в АТР:

- Стратегія Rebalancing і її особливості.
- Америко-китайські відносини і їх вплив на міжнародні процеси в АТР.
- США як тихоокеанська держава. Сучасна стратегічна й економічна присутність США в АТР.

2. Витоки зовнішньої політики Канади:

- Формування зовнішньої політики Канади.
- Зовнішня політика Канади у роки «холодної війни»

3. Зовнішня політика Канади у ХХІ столітті - коригування курсу:

- Представництво в міжнародних інститутах як напрямок міжнародної діяльності Канади.
- «Нова дипломатія» - основний елемент зовнішньої політики Канади в ХХІ столітті.
- Взаємовідносини Канади і США.
- Тихоокеанський напрямок зовнішньої політики Канади.

Методичні рекомендації:

Останніми роками сформувалася нова система поглядів на присутність одного чи декількох лідерів у світі. Це сталося унаслідок нових концепцій і тенденцій у міжнародних відносинах. Один з претендентів на це звання перебуває в Північній Америці. Він постійно притягує увагу, роблячи рішучі кроки і творячи історію – усе як і належить претенденту на звання

лідера. Ідеться, звісно, про Сполучені Штати Америки. Також США є ядром на децю меншому рівні – ядром материка Північна Америка. Оточувані Мексикою з одного боку та Канадою – з другого, США організували міцний плацдарм для себе, пов'язавши себе з цими країнами різноманітними угодами. Точками дотику в існуванні сусідів США можемо вважати: постійний союзницький статус Канади до західних держав повну залежність Мексики від Сполучених Штатів. Проблема є актуальною, оскільки міжнародна діяльність США та їхніх сусідів належить до найгостріших питань міжнародного життя є в центрі уваги світового співтовариства. Нині існує нероздільність площин, а саме національної, регіональної та міжнародної у відносинах між країнами. Питання миру, співіснування, стабільності, взаємної вигоди, а також безпеки нині визначається широким комплексом чинників економічного, соціального, політичного, гуманітарного й екологічного характеру, без урахування яких неможливе повне дослідження проблеми і подальше утворення надійної системи. Унаслідок фундаментальних геополітичних зрушень з'явилися умови для створення нової системи міжнародної безпеки. Водночас однією з найважливіших особливостей розвитку міжнародних відносин є те, що відбувся зсув основних викликів і загроз з глобального на регіональний і субрегіональний рівні. Тому одночасно з розмахом глобалізаційних процесів не слід забувати про важливість вивчення проблеми на мікрорівні. Регіональний аспект безпеки є не менш важливим, ніж глобальний, а створення міцних локальних або регіональних систем навіть має декілька переваг. Це, по-перше, спільність культурного, історичного минулого, подібність мов, звичаїв, що спрощує відносини між акторами локальної системи. По-друге, набагато легше розв'язати певний локальний конфлікт, провівши переговори між двома країнами-сусідами, ніж зібравши багато країн з різних регіонів і з різними інтересами. Багато вчених також вважають, що якісно-стабільна світова система утворюється, насамперед, через сильні регіональні системи. Зважаючи на складність й актуальність дослідження питання політичних процесів у Північній Америці, необхідності врахування всіх точок зору для всебічного обґрунтування, зроблено спробу формування аспектів геополітичного, економічного та соціального характеру. Після Другої світової війни США вийшли на світову арену вже в новій ролі. Як країна-переможець вона отримала безліч переваг і важелів впливу. Крім того, якщо брати до уваги економічний фактор, США отримали чудовий подарунок у вигляді спустошеної Європи. По-перше, Європа як потенційний суперник втратила свої позиції і претендувала лише на відбудову знищеної економіки. По-друге, будучи союзником США, вона стала ідеальним місцем інвестицій Штатів, які ще й користувалися міжнародними економічними інститутами, створеними ними ж. У такому стані північноамериканський гігант був не те що претендентом на лідерства, а взагалі – покровителем усієї поствоєнної відбудови та розвитку. Нині регіон Північної Америки є одним із ключових

центрів формування нової політичної та економічної системи світу. Це обумовлено кількома чинниками. По-перше, посилюються зв'язки між країнами Північної Америки, роблячи США могутнішими. Країни-сусіди Сполучених Штатів усе більше заглиблюються у вплив з боку сусіда і цим самим роблять власне існування неможливе без встановлених зв'язків. По-друге, на початку XXI ст. істотно зросло значення геостратегічних, економічних, сировинних, людських ресурсів Північноамериканського регіону в цілому та окремих країн зокрема, для їхнього використання та балансу у світовій системі. Через те що США резервують власні запаси ресурсів та активно імпортують їх з інших держав, включаючи Мексику й Канаду, постає питання про те, коли ж зарезервовані ресурси почнуть використовуватися, і як це змінить загальні ціни, а також економічну ситуацію у світі. Регіон Північної Америки є дуже важливим на міжнародній арені з багатьох точок зору. По-перше, з геополітичної точки зору – це є ідеальним місцем для проведення політики і впливу на світові процеси. Цей материк не розташований між Європою та Азією, де відбувається зіткнення цивілізацій. Він не розташований десь посеред Африки, де постійно не вистачає продовольства через стихійні природні лиха. Це такий собі плацдарм для ведення свого курсу політики. У дійсності, цим і користуються Сполучені Штати в буквальному розумінні. У них і найкраще географічне положення з трьох держав материка, і їхній зовнішній вектор постійно керується концепціями й доктринами. Крім того, важливість цієї частини землі підкреслюється глобальними амбіціями США залишити за собою роль світового лідера. По-друге, наявність тут величезної кількості зарезервованих і ще не розвіданих ресурсів дає країнам серйозні важелі впливу. На яскравому прикладі тих же США можна виокремити розумну політику закупівлі гідрокарбонатних ресурсів у країн, наприклад, Близького Сходу. Цим самим і зберігаються та економляться власні кошти (за рахунок низьких імпортерних цін), і посилюється вплив і залежність самих імпортерів від США. По-третє, країни Північної Америки, об'єднавшись економічно в організацію НАФТА, зайняли серйозну нішу у світовій економіці. Тому, за сучасних умов глобалізації, зниження чи підвищення цін на їхніх ринках будуть зразу ж відображатися на економіці всього світу Незважаючи на багато вищезгаданих переваг, якими володіють держави Північної Америки, у цьому регіоні вистачає й проблем, які дошкуляють і завдають головного болю лідерам цих держав. По-перше, це гігантська асиметричність. Величезна відстань між рівнями розвитку Сполучених Штатів і Мексики з Канадою не може створити у регіоні рівноцінного партнерства між країнами. Ще до утворення організації НАФТА економіки Канади й Мексики залежали від економіки США. А від моменту утворення, вони лише глибше погружаються в повній залежності та неможливості існувати без свого сусіда. По-друге, нестабільність економіки Мексики постійно змушує США інвестувати все більше й більше коштів. Коли ж настане такий момент, що інвестування стане

дуже невіддним, є незначна можливість того, що США буде шукати нових шляхів, а Мексика зі своїм більш ніж стомільйонним населенням постане перед глибокою кризою. Оптимальний момент поєднання національних прагнень з рішучим лідерством наступає, коли особистий авторитет президента є найвищим – зазвичай у перший рік перебування на посаді. Зовнішня політика президента США Барака Обами може бути належно оцінена, виходячи з двох складників: його цілей і системи прийняття рішень, а також його політики та її реалізації. Хоча з упевністю можна говорити про перший складник, інший ще перебуває в процесі розгортання. Менш ніж за рік Обама повністю змінив концепцію зовнішньої політики США щодо деяких надзвичайно важливих геополітичних питань: по-перше, іслам не є ворогом і «глобальна війна з тероризмом» не визначає нинішню роль США у світі; по-друге, США будуть справедливим і твердим посередником, коли йтиметься про забезпечення тривалого миру між Ізраїлем і Палестиною; по-третє, США повинні проводити серйозні переговори з Іраном щодо його ядерної програми, а також з інших питань; по-четверте, боротьба з повстанцями в контрольованій Талібаном частинах Афганістану повинна стати частиною ширшого політичного рішення, а не головним чином військового; по-п'яте, США повинні поважати культурну й історичну чутливість Латинської Америки й розширювати контакти з Кубою; по-шосте, США повинні активізувати свої зобов'язання щодо значного скорочення власного ядерного арсеналу і домагатися цілком доступної мети досягнення світу вільного від ядерної зброї; по-сьоме, у боротьбі з глобальними проблемами Китай повинен розглядатися не лише як економічний партнер, але й геополітичний; по-восьме, поліпшення американоросійських відносин відповідає інтересам обох сторін, хоча це повинно здійснюватись у спосіб, який сприймає, а не намагається ліквідувати геополітичні реалії, що виникли після холодної війни. Всеохоплююча перспектива Обами задає тон його команді, що виробляє зовнішню політику. Президент покладається на великий досвід віце-президента Джо Байдена в зовнішніх відносинах, щоб дослідити ідеї та займатися неформальним виробленням стратегії. Радник президента з питань національної безпеки Джеймс Джонс координує переклад стратегічних перспектив президента в політику, водночас керуючи найбільшою Радою з національної безпеки в історії США – штат якої перевищує 200 осіб. Значно збільшився вплив міністра оборони Роберта Гейтса на стратегію національної безпеки. Безпосереднє завдання Гейтса полягає в успішному завершенні двох війн, але його вплив також відчувається на питаннях, що торкаються Ірану та Росії. Державний секретар Гіллари Клінтон також є ключовим учасником у зовнішньополітичних рішеннях і дипломатом номер один у країні. Сфера її повноважень більше зосереджена на розв'язанні дедалі невідкладніших глобальних проблем нового століття, ніж геополітичних з нещодавнього минулого. Ще надто рано робити точну оцінку рішучості президента реалізовувати свої пріоритети,

оскільки більшість великих проблем, за розв'язання яких особисто взявся Обама, включають довгострокові проблеми, які потребують довгострокового менеджменту. Однак три невідкладні проблеми становлять навіть у короткій перспективі прямий і складний тест його спроможності і рішучості істотно змінити політику США: ізраїльськопалестинський конфлікт, ядерні амбіції Ірану й афганопакистанський виклик. Кожна з цих проблем також є чутливою і в середині країни. Досі зовнішня політика Обама викликала більше очікувань, ніж стратегічних проривів. Але будучи демократичною країною, США змушені будувати зовнішньополітичні рішення на внутрішньому політичному консенсусі. Нюанси простежуються і в процесах іншої північноамериканської країни – Канади. Якщо ліберали відверто пишалися членством Канади майже в усіх значимих міжнародних і регіональних організаціях, а також елітних клубах, то консерватори віддають перевагу і говорять про свою зацікавленість участі вже не в усіх підряд співтовариствах, а лише в «ефективних багатосторонніх організаціях». Стівен Харпер обійняв посаду прем'єр-міністра в січні 2006 року після перемоги консервативної партії на парламентських виборах. Незважаючи на те, що зовнішня політика не була серед пріоритетів у передвиборних обіцянках консерваторів, згодом С. Харпер переглянув пріоритети і додав до них активну діяльність на міжнародній арені. Головне завдання С. Харпера полягало в налагодженні відносин із США, що не намагався зробити Ж. Кретъен (ліберальний прем'єр-міністр Канади в 1993–2003 роках) і при всьому бажанні не зміг досягти П. Мартін (ліберальний прем'єр-міністр у 2003–2006 роках). Насамперед С. Харпер збільшив чисельність канадських збройних сил і резервістів, підвищив витрати на оборону і безпеку понад те, що планували ліберали у своєму останньому бюджеті, забезпечив пролонгацію канадського військового контингенту в Афганістані спочатку до 2009 року, а потім і до 2011 року, змінив загальну атмосферу відносин із США й особисто з президентом Б. Обамою. Сам Харпер у важливій зовнішньополітичній промові 5 жовтня 2006 року дуже відверто підсумував те, що отримала Канада від нормалізації відносин із США: укладення історичної згоди щодо хвойних пиломатеріалів; краще розуміння Вашингтоном канадської ролі в забезпеченні енергетичної безпеки Північної Америки; вдячність на адресу Канади, висловленої держсекретарем США К. Райс з нагоди п'ятої річниці здійснення терактів 11 вересня 2001 року; відтермінування конгресом запровадження рішення щодо обов'язкової наявності паспортів у американців і канадців, які перетинали сухопутний кордон США. В інтерн'ю газеті «Калгарі хералд» американський посол у Канаді Д. Уілкінс заявив, що двосторонні відносини переживають ренесанс і що завдяки своїй політиці й особистим контактам з Бушем Харпер зумів досягнути дипломатичної гармонії, канадо-американські відносини зазнали помітних змін. Повністю змінилася їхня атмосфера, а та напруга, яка характеризувала ці відносини від 2001 до 2006 року, зникла. Помітні зрушення відбулись у близькосхідній

політиці Канади і також у напрямку її зближення з позицією США. Вони, щоправда, розпочалися ще за П. Мартіна і зміцнилися за С. Харпера. Із усіх керівників західних країн Харпер найоднозначніше і безкомпромісно висловив підтримку Ізраїлю під час бомбардувань Лівану у відповідь на викрадення і вбивство солдатів ізраїльської армії бойовиками руху «Хезболлах», які базувалися на півдні Лівану. В інтерв'ю, даному на борту літака, що летів на саміт «великої сімки» в Санкт-Петербург улітку 2006 року, канадський прем'єр-міністр назвав ці бомбардування «зваженою відповіддю» і, незважаючи на критику, яка за цим послідувала, у подальшому не відмовився від власних слів. Крім цього, Харпер виявився єдиним канадським прем'єр-міністром, який не виявив бажання зустрітися з керівництвом Національної ради щодо канадо-арабських відносин, і, навпаки, двічі виступив перед членами єврейської громади Канади. Окрім цього, за консерваторів Канада стала першою країною, що припинила надавати допомогу Палестинській автономії після того, як там у січні 2006 року на парламентських виборах отримав перемогу рух «Хамас», який на Заході вважається терористичною організацією. Свій перший зарубіжний візит С. Харпер несподівано для багатьох здійснив в Афганістан, де з 2001 року перебуває канадський військовий контингент. Зазвичай, свої перші зарубіжні візити в повоєнний період канадські прем'єри здійснювали до США. Оглядачі мали змогу, коментуючи відвідини Харпером Афганістану, відзначити вдалість такого вибору: він вразив не тільки канадську громадськість, але й адміністрацію США, яка розцінила його як сигнал того, що Канада розпочинає серйозно ставитися до своїх військових і союзницьких зобов'язань. Спостерігачі звернули увагу на те, що канадський прем'єр-міністр не ставиться з пієтетом до Китаю як світової держави ХХІ століття. Він інкримінує йому порушення прав людини. Зате з пієтетом ставиться до Японії. Достатньо сказати, що перший міністр закордонних справ в уряді Харпера П. Маккей прийняв посла КНР у Канаді тільки через дев'ять місяців після сформування консервативного кабінету. Приблизно тоді ж КНР відвідав і перший член його уряду (ним був міністр сільського господарства Ч. Строл). У серпні 2008 року Харпер на відміну від багатьох інших голів держав і урядів навіть не поїхав до Пекіна на відкриття літніх Олімпійських ігор. Це очевидно контрастує з тим значенням, яке традиційно (у будь-якому випадку з часів П. Трюдо, який насмілювався в 1970 році – на півтора роки раніше США – встановити з КНР дипломатичні відносини) надають зв'язкам з Китаєм ліберали. Нагадаємо, що канадський прем'єр-міністр Ж. Крет'єн двічі з великим успіхом привозив до Китаю численні торговельно-економічні делегації у винайденому ним форматі «Збірна Канади». П. Мартін особливо виділяв так звану групу БРІК (аббревіатура, складена з перших букв назв – Бразилія, Росія, Індія, Китай), яку вважав найперспективнішою в ХХІ столітті і контакти з якою планував розвивати прискореними темпами. В унісон з американцями Канада діє в Латино-

Карибській Америці. Напевно, не випадково лінія Харпера на пріоритетний розвиток відносин із сусідами, на зміцнення тилів, узгоджується зі змінами в зовнішній політиці Вашингтона, підтвердженням яких стали березневі (2007 рік) відвідини Буша п'ятьох лояльних країн регіону. Вашингтон урахував уроки минулого, коли після 11 вересня 2001 року він ослабив увагу до Латино-Карибської Америки і зіштовхнувся з приходом до влади там кола політиків, які сповідували ліві і відверто антиамериканські погляди. Виявилось, що корисніше (і дешевше) надавати цим країнам допомогу і підтримувати з ними нормальні взаємини, ніж пожинати плоди власної неуваги. Поїздка Харпера, яка відбулася влітку 2007 року, передбачала відвідини чотирьох країн, одна з яких – Колумбія – збіглась із маршрутом американського президента Дж. Буша. Окрім Колумбії, голова уряду Канади відвідав Чилі, де взяв участь в урочистостях з нагоди 10-річного ювілею двостороннього канадо-чилійської Угоди про вільну торгівлю, Барбадос – важливий офшор з високою концентрацією прямих канадських капіталовкладень, Гаїті – своєрідний полігон для апробації нових канадських технологій з експорту демократії і «гарного управління» Оттава наслідуює Вашингтон ще в одному питанні – в укладенні двосторонніх (і багатосторонніх) угод про вільну торгівлю. Уряд консерваторів розпочав переговори в цьому контексті з Колумбією, Перу, країнами Карибської спільноти і Домініканською Республікою, і продовжив їх з четвіркою центральноамериканських країн – Сальвадором, Гватемалою, Гондурасом і Нікарагуа. Загалом, прем'єр-міністр Харпер демонструє персоніфіковану зовнішню політику, атрибутом якої є наполегливість, навіть агресивність. На відміну від лібералів, які вважали миротворчість майже головним призначенням канадських збройних сил, лідер консерваторів робить акцент на «бойовий складник» канадського контингенту в Афганістані. А замість обтічних формулювань і розмов про цінності на першій план виходять чітко прораховані інтереси. Його промови містять такі слова, як «сила, натиск, твердість». На думку деяких експертів, з моменту обрання С. Харпера канадська зовнішня політика була переорієнтована із соціальноекономічної спрямованості на питання оборони й безпеки. Іншими словами, відбувається поворот до так званої «високої політики», під якою розуміється безпека і військово-політичні відносини між державами (на відміну від «низької політики» – економіки, соціальної сфери, демографії, екології). Звідси випливає логічне продовження – «тверда влада», військова сила необхідні для досягнення зовнішньополітичних цілей. Як заявив сам Харпер у Канадському клубі в Оттаві 6 лютого 2007 року, «Канада потребує сильної зовнішньої політики, визначеної ситуацією, яка склалася після 11 вересня 2001 року, і буде продовжувати нарощувати свою військову потугу, не буди стояти осторонь і братиме участь у всіх подіях, що торкаються інтересів Канади». Усі чинники говорять про те, що ми спостерігаємо лише ранню стадію розвитку тісніших мексикансько-американського взаємин. Подальший

економічний і промисловий розвиток Мексики – закономірний етап, який склався в сучасних реаліях. Звичайно, не можна говорити про тотальну вигоду для Мексики від економічного союзу із Північними сусідами, тому що є низка негативних явищ, пов'язаних з інтеграцією. Найголовнішою з них, мабуть, є тотальне посилення і встановлення залежності Мексики від США. Регіон Північної Америки є таким собі полем, яке випромінює вектори інтересів у всі боки. Як показує історія, ці інтереси неодноразово перетиналися з іншими, що у свою чергу створювало напруженість. Різні аспекти цих міжнародних напружень надихали політиків до написання доктрин, а вчених – до створення наукових праць і досліджень. Імовірно, що тенденція щодо цієї зони триватиме і незабаром ми побачимо нові конфлікти, пов'язані з імперіалістськими амбіціями США. Нині багато говорять про необмежені людські потреби й обмежені природні ресурси; про те, що невдовзі світу необхідно буде з'ясувати питання недостатньої кількості ресурсів. Як же тоді буде вестися дипломатія? Як тоді американці будуть обґрунтовувати свою агресію? Чи будуть демократичні та інші принципи пріоритетними й актуальними? Відповідь побачимо через кілька десятиріч. А поки що, враховуючи той факт, що на території Північної Америки є велика кількість зарезервованих ресурсів, США можуть зробити невеличку паузу.

Рекомендована література:

[2] С. 15-30; [14] С.24-39, 32-34; [15] С.16-31; [16] С.18-27.

Тема 4. Дипломатія і зовнішня політика Латиноамериканських держав АТР

1. Зовнішня політика і дипломатія країн Центральної і Південної Америки:

- Дипломатія і зовнішня політика Мексики.
- Дипломатія і зовнішня політика центральноамериканських держав.
- Дипломатія і зовнішня політика південноамериканських держав.

2. Конфлікти і співробітництво в країнах Латинської Америки:

- Регіональні виклики безпеки латиноамериканських держав.
- Інтеграційні моделі Латинської Америки.

Методичні рекомендації:

Досвід Другої світової війни переконував уряди півкулі, що односторонні дії однієї нації не можуть забезпечити територіальну цілісність американських націй у разі позаконтинентальної агресії, зокрема радянських чи комуністичних набігів. Щоб вирішити виклики глобальних конфліктів у період «холодної війни» та стримувати конфлікти у межах півкулі, у 1947 р. наступного року вони прийняли систему колективної безпеки, Міжамериканський договір про взаємну допомогу, широко відомий як Римський договір. На Дев'ятій міжнародній конференції американських держав, яку очолює Державний секретар США Джордж Маршалл, двадцять одна країна-учасниця зобов'язалася боротися з комунізмом в Америках і перетворила Панамериканський союз на Організацію американських держав (ОАС). Перехід був плавним. Генеральний директор Панамериканського союзу Альберто Ллерас Камарго став першим генеральним секретарем ОАС, і організація почала функціонувати в грудні 1951 р.

До кінця ХХ ст. багато латиноамериканських лідерів бачили потребу в альтернативній організації, в якій не домінували США. Досвід боротьби з комуністичними заколотами 1970-х та 1980-х рр. у Центральній Америці через створення Контадорської групи, до якої не входили США, надихнув на створення групи «Ріо» в 1986 році. Група «Ріо» не створила секретаріату чи постійного складу Організація і натомість вирішила спиратися на щорічні саміти глав держав.

Іbero-американський саміт 2007 р. в Сантьяго, Чилі.

Латинська Америка також охопила Європу, зокрема її колишні колоніальні країни-матері, створити інші регіональні організації, засновані на загальних мовах та культурах. У 1991 р. уряди Мексики, Бразилії та Іспанії організували Перші іbero-американські саміти глав держав та урядів у Гвадалахарі, Мексика. Результатом цього стало створення Іberoамериканської спільноти Націй, яка щорічно проводить саміти своїх глав держав.

Унікально латиноамериканські організації.

Торгівля, а не політика, також служила головним питанням, навколо якого після середини століття формувалися різні, унікально латиноамериканські регіональні організації. 14 жовтня 1951 р. Уряди Коста-Ріки, Сальвадору, Гватемали, Гондурасу та Нікарагуа підписали новий договір про створення Організації держав Центральної Америки (Organización de Estados Centroamericanos, або ODECA) для сприяння регіональній співпраці, інтеграції та єдності в Центральна Америка. Це призвело до створення Центрального Американського ринку, Центральноамериканського банку економічної інтеграції та Секретаріату з центральноамериканської економічної інтеграції (SIECA) через дев'ять років 13 грудня 1960 р.

У цей період також були створені інші регіональні торгові блоки. Латиноамериканська асоціація вільної торгівлі (ALALC) була утворена Монтевідео –договором 1960 р., який був підписаний Аргентиною,

Бразилією, Чилі , Мексикою, Парагваєм , Перу та Уругваєм . Підписанти сподівалися створити спільний ринок у Латинській Америці та запропонували тарифні знижки серед країн-членів. Головною його метою було усунути всі мита та обмеження більшості їх торгівлі протягом дванадцятирічного періоду. ALALC набув чинності 2 січня 1962 року. Натхненний Європейськими Співтовариствами, у 1980 р. ALALC був перетворений на Латиноамериканську асоціацію інтеграції.(ALADI) другим Монтевідео – договором переслідувати більш амбітну мету покращити економічний та соціальний розвиток регіону шляхом створення спільного ринку.

У 1969 р. Андський пакт був заснований Чилі, Болівією , Перу, Еквадором та Колумбією. У 1973 р. пакт отримав свого шостого члена, Венесуелу . Однак у 1976 р. її членство знову було скорочено до п'яти, коли Чилі відкликався. Венесуела оголосила про вихід із свого складу у 2006 р., зменшивши Андське співтовариство до чотирьох країн-членів. Назва організації була змінена на Андське співтовариство націй (CAN) в 1996 р. Це врешті-решт призвело до заснування Меркосур Бразилією, Парагваєм, Уругваєм та Аргентиною у 1991 р. для сприяння вільній торгівлі та рухливому руху товарів, людей та валюти. Венесуела приєдналася до Меркосур у 2012 р., а Болівія – член. У 1995 р. Мексика, Колумбія та Венесуела створили Угоду про вільну торгівлю G3 . Венесуела покинула G3 в 2006 р., тоді як вона залишила CAN. Крім цих торгових організацій було створено кілька парламентських організацій. Меркосур погодився в грудні 2004 р. створити парламент Меркосур, який повинен почати функціонувати в 2010 р.. Латиноамериканський парламент був створений у 1987 р. розташований в місті Панама .

У грудні 2004 р. Меркосур та Андське співтовариство Націй підписали договір про взаємний статус асоційованого члена та видали Декларацію Куско, в якій заявляли, що вони створять політичну Південноамериканську Спільноту Націй. Декларація цілеспрямовано посилалася на «мрію Болівара», зазначивши, що це частково реалізує його бачення об'єднання Латинської Америки. Початкова назва союзу була змінена на нинішню - Союз Південноамериканських Націй у квітні 2007 р.

Спільнота країн Латинської Америки і Карибського басейну (CELAC), створений в 2010 р. є прикладом десятирічної поштовхом для більш глибокої інтеграції в Латинській Америці без Сполучених Штатів і Канади. CELAC був створений для поглиблення інтеграції в Латинську Америку, а також для зменшення значного впливу Сполучених Штатів на політику та економіку Латинської Америки. Це розглядається як альтернатива Організації американських держав (ОАС), регіональному органу, який був заснований США та ще 21 країною Латинської Америки, спочатку як контрзахід потенційному радянському впливу в регіоні.

Після Декларації де Ліми 2011 р. Тихоокеанський альянс був заснований у 2012 р. членами-засновниками Чилі, Колумбії, Мексиці та Перу. Станом на 2015 р., Коста-Ріка знаходиться в процесі приєднання. Хоча членство в даний час є виключно латиноамериканським, потенційна заява про членство в Канаді дехто вважає сприятливим. Організація американських держав (Іспанська: Organización – де-лос Естадос Americanos, португальська: Organização дос Естадос Americanos, французький: Організація Етата américains), або OAS або ОЕА.

Здійснити спробу проаналізувати розвиток взаємин країн латиноамериканського регіону з країнами Європейського Союзу на політичному, економічному і соціальному рівнях в контексті існування утворення, що об'єднує всі ібероамериканські країни світу. Враховуючи актуальність дослідження інтеграційних процесів, а також обов'язкове залучення України до них, як держави, що прагне бути повноправним членом світової спільноти, на теперішньому етапі розвитку нашої держави важливим є вивчення механізмів залучення її (держави) до співробітництва не лише з окремими країнами світу, але й інтеграційними утвореннями. До того ж досвід розвитку взаємин з Євросоюзом країн з перехідною економікою є також актуальним для вивчення українською науковою думкою.

Рекомендована література:

[1 с. 115-116; 5, с. 82-83; 6, с. 109-131]

3.3. Тематика рефератів і методичні рекомендації до них

Написання рефератів. Навчальний реферат – це письмова робота, в якій у стислій формі на основі опрацювання наукової та методичної літератури розкривається конкретна проблема чи окремий аспект теми дисципліни.

Реферат складається з плану і таких складових частин: вступ, основна частина (включає розділи і підрозділи), висновки, список використаних джерел і літератури.

У вступі обґрунтовується актуальність обраної теми, її значення для поглибленого опанування програмного матеріалу, визначається мета та дослідницькі завдання реферату, об'єкт дослідження, загальні методи розкриття теми.

Основна частина може складатися з кількох розділів. В одному з них, як правило, розглядаються рівень дослідженості, характеризуються різні точки зору на проблему. В інших розділах розкривається зміст обраної теми, подається опис та аналіз опрацьованого матеріалу, оцінка тих чи інших процесів і явищ, робляться узагальнення щодо окремих аспектів проблеми.

Важливою структурною частиною реферату є висновки. В них лаконічно, без аналізу і обґрунтування робляться узагальнення і формулюються результати виконаної роботи. Висновки засвідчують здатність студента до самостійних узагальнень.

В кінці реферату наводиться список використаної літератури та джерел. Студенти можуть використовувати рекомендовану викладачем літературу, а також самостійно добирати літературу до досліджуваної теми.

Оформлення реферату. Обсяг реферату 10–15 сторінок. Подається у друкованому вигляді. Розмір лівого поля до 30 мм, правого, верхнього та нижнього – 1,5 мм.

3.4. Тематика рефератів з курсу

1. АТР як підсистема системи міжнародних відносин.
2. Основні підходи до визначення Азійсько-Тихоокеанського регіону.
3. Інтеграційний розвиток Азійсько-Тихоокеанського регіону
4. Перспективи розвитку Азійсько-Тихоокеанської регіональної підсистеми міжнародних відносин.
5. Присутність закордонних ТНК, фінансових компаній, банків в АТР.
6. Присутність виробничих компаній, неурядових організацій в АТР
7. Політика «м'якої сили» країн АТР.
8. Проблема „північних територій” у російсько-японських відносинах
9. Проблеми регіональної безпеки в АТР: Східна Азія й Південно-Китайське море.

10. Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) та його розширений варіант АСЕАН+ в інтеграційних процесах АТР.
11. Процеси формування архітектури військової та невійськової безпеки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.
12. Об'єкти міждержавних територіальних суперечок в АТР.
13. Проблема об'єднання Корейського півострова, позиції провідних держав.
14. Історичні проблеми між державами в АТР.
15. Китайсько-японське суперництво за регіональне лідерство.
16. Сучасні внутрішньополітичні й суспільні процеси в державах Азійсько-Тихоокеанського регіону.
17. Етнічний і конфесійний склад АТР. Релігії регіону.
18. Особливості політичних режимів в АТР. Ідеології держав регіону.
19. Роль політичного лідера в управлінні державою в АТР.
20. Особливості корпоративної культури та бізнесу. Ідеологічні, культурні особливості держав регіону.
21. Роль сім'ї в суспільстві в АТР.
22. Геополітичні процеси в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.
23. «Центри сили»: США, КНР, Японія, Росія, Австралія, Індія.
24. «Полюси сили»: Республіка Корея, Індонезія, Філіппіни, В'єтнам.
25. Концепція «Великого Китаю».
26. Співпраця між контртерористичними, антинаркотичної, антипіратськими структурами АТР.
27. Субрегіональне, прикордонне і транскордонне співробітництво АТР.
28. Регіональна економічна система в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.
29. Торгово-економічне та інвестиційне співробітництво в АТР.
30. Нові перспективні напрямки в економіці АТР.
31. Роль регіональної валюти АТР в становлення незалежної валютної системи (китайського народного юаня, японської єни, малайзійського золотого динара)
32. Механізми співпраці в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.
33. Великі міжнародні організації в АТР (ШОС, АСЕАН, АТЕС)
34. Міжпарламентські організації (АТПФ, АПА, АПА) в АТР.
35. Економічні зони й об'єднання в АТР (СААРК, НАФТА, ЦАОР). Андский пакт.
36. Економічні трикутники «США – КНР – Японія», «Китай – Японія – Республіка Корея»
37. Культурологічний аспект розвитку держав Азійсько-Тихоокеанського регіону. Історичні та культурологічні аспекти розвитку держав Північно-Східної Азії та країн Південно-Східної Азії.
38. Період Холодної Війни в АТР. Синтез ідеологій.
39. Сучасна регіональна і субрегіональна ідентичність в АТР.

40. Міжнародний тероризм – загроза безпеки та стабільності Центральної Азії
41. Завершення холодної війни й особливості формування незбалансованої регіональної системи міжнародних відносин в АТР.
42. Еволюція зовнішньополітичних пріоритетів США у Східній Азії.
43. Курс Білого Дому на збереження АТР у зоні геополітичного впливу.
44. Японія - головний стратегічний партнер США в АТР.
45. Міжнародні відносини та зовнішня політика країн Північно-Східної та Південної Азії та країн Азійсько-Тихоокеанського регіону.

3.5. Теми для індивідуальної роботи студентів

1. Розпад СРСР і зміна геополітичного положення КНР.
2. «М'яка сила» в політиці КНР.
3. Політика КНР щодо окремих країн АТР.
4. Вплив КНР у Латинській Америці.
5. Проєкт Економічного поясу Шовкового шляху і Морського шовкового шляху.
6. Українська криза і зближення КНР з РФ.
7. «Китайська мрія»: зовнішньополітичний аспект.
8. Зовнішня політика Японії: основні принципи, вплив внутрішніх факторів.
9. Роль Японії в регіональних економічних і політичних процесах. Японське економічне диво: заходи і вплив на країни АТР.
10. Економіка знань в Японії. Абеноміка і її вплив на розвиток економічних відносин з країнами регіону.
11. Еволюція американо-японського союзу (економічні, соціальні і політичні аспекти).
12. Японо-китайські відносини.
13. Японсько-корейські відносини, проблема Корейського півострова.
14. Російсько-японські відносини: проблема врегулювання територіальної суперечки.
15. Японія на міжнародних майданчиках АТР. Відносини з Австралією і Новою Зеландією. Японія і країни Південно-Східної Азії: пріоритетні напрями співпраці.
16. Особливості південнокорейської і північнокорейської моделі розвитку.
17. Проблема Корейського півострова: сутність, етапи, проблеми, перспективи.
18. Еволюція відносин між РК і КНДР: етапи, напрями співпраці і перспективи. Зовнішня політика РК. Основні документи і принципи.
19. Роль РК в економічному розвитку регіону, основні напрями співпраці.
20. Відносини РК з ключовими країнами регіону: США, Японією, КНР, РФ та ін.
21. Участь РК в інтеграційних процесах в АТР. Євразійські ініціативи РК.
22. Основні етапи розвитку зусиль міжнародної спільноти щодо припинення ядерної програми КНДР. Відносини КНДР з ключовими країнами регіону: США, Японією, КНР, РФ та ін.

23. Нова роль США в міжнародній системі після закінчення «холодної війни», посилення односторонності. Глобалізація і розширення «західного» економічного і політичного порядку в зовнішньополітичній стратегії Клінтона.
24. Проблема захисту прав людини у відносинах США з партнерами по регіону.
25. Перетворення Азії в головний регіональний стратегічний пріоритет Америки. Поворот США в Азію (Pivot to Asia).
26. Відносини з Китаєм як пріоритет американської зовнішньої політики. Двоїстість політики США щодо Китаю (стримування і залучення).
27. Проблема Тайваню в американсько-китайських відносинах. Стратегія «оточення Китаю».
28. Політика США з підтримки і зміцнення системи спілок в АТР. Політика щодо окремих країн регіону: Японії, Південної Кореї, Філіппін, Австралії і т. д. Конкуренція з Китаєм за вплив на ці країни.
29. Політика США щодо КНДР і з питання північнокорейської ядерної програми.
30. Особливості взаємодії Канади з країнами АТР. Можливості Канади зі створення «противаги» США в АТР.
31. Підключення Канади до діяльності в регіональних організаціях. Канада в АТЕС. Співпраця Канади з країнами АСЕАН.
32. Торгово-економічне співробітництво Канади з країнами АТР. Канадські інвестиційні проекти в АТР. 31. Співпраця Канади з країнами АТР в області безпеки.
33. Нова роль Австралії в АТР. Політика Австралії в умовах американсько-китайських протиріч у регіоні.
34. Роль Нової Зеландії в АТР. Стан і перспективи участі Нової Зеландії у регіональних інтеграційних процесах.
35. Торговельно-економічне співробітництво ДЛА з АТР (структура товарообігу, сфери взаємодії). Інвестиційне та фінансове співробітництво.
36. Політичне і соціокультурне співробітництво ДЛА з АТР.
37. Міжамериканське співробітництво в контексті розвитку відносин в АТР. Співпраця через міжрегіональні інститути розвитку (Міжамериканський банк розвитку).
38. Участь країн Латинської Америки в багатосторонніх майданчиках АТР. 38. Країни Латинської Америки в зонах вільної торгівлі в АТР. Розвиток зон вільної торгівлі.
39. Значення БРІКС для країн Латинської Америки.
40. Зовнішньополітичні пріоритети окремих країн Латинської Америки під час вибудовування співпраці з країнами і багатосторонніми майданчиками АТР.

41. Розширення співпраці Китаю з країнами Латинської Америки. Взаємодія Японії, Південної Кореї і країн АСЕАН з державами Латинської Америки.
42. Обмеження інтеграції країн Латинської Америки в АТР (наявність торгових угод між країнами й об'єднаннями в регіоні, переважно сировинна структура експорту латинських країн тощо).
43. Характеристика ПСА як окремого субрегіону. Значення ПСА для світової економіки і світової політики.
44. Роль діаспор у Південно-Східній Азії. Економічний регіоналізм.
45. Історія створення АСЕАН, етапи формування асеаноцентричних майданчиків і їх можливості. Основні принципи АСЕАН. «Шлях АСЕАН».
46. Особливості та проблемні точки індійсько-китайських відносин.
47. Взаємодія Індії і США в АТР. Участь Індії в багатосторонніх форматах в АТР (АСЕАН + 1, АСЕАН + 8).
48. Індійська версія концепції Індо-Тихоокеанського регіону: причини, географічний і концептуальний формат.

4. КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

4.1. Питання для самоконтролю

1. Положення АТР у структурі міжнародних відносин після Другої світової війни. Зміна геополітичної ситуації в АТР.
2. Масове піднесення національно-визвольних рухів в АТР (Індонезія, В'єтнам, Індія). Виникнення «розділених націй» (Корея, Китай).
3. Зростання політичного впливу США у регіоні.
4. Еволюція зовнішньополітичних пріоритетів США в АТР (1945–2000 рр.).
5. Американсько-китайське співробітництво як важливий елемент політики стримування (кін. 90-х рр. XX – початок XXI ст.).
6. Зовнішньополітичні пріоритети США у питанні об'єднання Кореї на початку XXI ст.
7. Зовнішня політика Японії 1950–1960 рр. XX ст.
8. Активізація зовнішньополітичної діяльності Японії у 1970–1980 рр.
9. Зовнішньополітична стратегія Японії у геополітичних реаліях кін. XX – початку XXI ст.
10. Утворення КНР та поширення стану холодної війни на політико-географічний простір АТР.
11. Зовнішня політика КНР у 1960–1970 рр.
12. Нові зовнішньополітичні орієнтири стратегії КНР у 1980–1990 рр.
13. Зовнішньополітичні пріоритети КНР на початку XXI ст.
14. Китайсько-українські взаємовідносини.
15. Зовнішня політика та міжнародне становище нових індустріальних країн у період холодної війни.
16. Зовнішньополітичні курси НІК у 90-ті рр. XX ст. – поч. XXI ст. (Республіка Корея, Республіка Сінгапур, Федерація Малайзія, Королівство Таїланд).
17. Відносини України з країнами НІК на сучасному етапі.
18. Процес інтернаціоналізації політичного й економічного життя АТР у біполярний період.
19. Сучасний стан інтеграції в АТР (90-ті рр. XX – початок XXI ст.)
20. Сучасне міжнародне положення та зовнішня політика провідних країн АТР: США, КНР, Японія, Республіка Корея.
21. Політичні й економічні протиріччя в АТР на початку XXI ст. Перспективи розвитку АТР за прогнозами політологів.

4.2. Тести для поточного контролю

1. В якому році держсекретар США Д. Ачесон включав Східну Азію до сфери особливої уваги та відповідальності Сполучених Штатів Америки?

а. січень 1950; б. лютий 1951; в. березень 1950; г. грудень 1949.

2. З ким КНР підписали Спільне комюніке у 1972 році?

а. Японія; б. США; в. Північна Корея; г. СРСР.

3. Що таке «ресурсний меркантилізм»?

а. переважання ресурсних інтересів країни над усіма іншими;

б. переважання економічних інтересів країни над усіма іншими; в. переважання енергетичних інтересів країни над усіма іншими; г. переважання політичних інтересів країни над усіма іншими;

4. Як називалася угода, яку США підписали з Японією 28 лютого 1952 р., згідно з якою отримали право розташовувати збройні сили на території Японії та навколо неї, якщо це буде необхідно для забезпечення миру та безпеки на Далекому Сході?

а. Військова; б. Збройна; в. Адміністративна; г.

Адміністративно-військова.

5. Яку назву отримав магістральний напрям післявоєнної політики національної безпеки Японії, що передбачав прискорений економічний розвиток, різке обмеження військових витрат і тісний союз із США?

а. «Доктрина Йосіди»; б. «Доктрина Хатоями»; в. «Доктрина Ісібасі»; г. «Доктрина економічного розвитку»

6. У якому році США та Японія переуклали договір безпеки на більш рівноправній основі?

а. 1959; б. 1961; в. 1960; г. 1962.

7. Які причини, на думку російського дослідника І. Латишева, спонукали японську сторону відновити відносини з СРСР та європейськими соціалістичними країнами?

а. зацікавленість рибпромислових компаній Японії в одержанні під Шевчук О.В., Вовчук Л.А., Погорелова І.С. свій контроль морських вод, які омивають південні Курильські острови; б. спроба японської дипломатії повернути південні Курили під свій контроль; в. висувачи територіальні вимоги до СРСР, японські урядові кола розраховували тим самим відродити згаслі після військового розгрому та капітуляції Японії націоналістичні настрої у широких колах японського населення; г. всі відповіді правильні.

8. З якими європейськими соціалістичними країнами Японія нормалізувала відносини у 1957 році?

а. Польща та Чехословаччина; б. Болгарія та Угорщина; в. Румунія та Угорщина; г. Польща та Болгарія.

9. З якою країною Японія уклала у листопаді 1954 року мирний договір і двосторонній договір про репарації й економічне співробітництво?
а. Індонезією; б. Бірмою; в. Філіппінами; г. Індією.
10. В якому році була укладена мирна угода Японії з Індією?
а. 1954; б. 1953; в. 1952; г. 1951.
11. Членом якою міжнародної організації Японія стала у 1955 році?
а. Генеральна угода з тарифів і торгівлі; б. МВФ; в. Всесвітній банк; г. ЄЕС.
12. Що спричинило розірвання економічних і культурних відносин між Японією та КНР у 1958 році?
а. Ікедський інцидент; б. Нагасакський інцидент; в. економічне зростання Японії; г. Культурна революція у КНР.
13. Як називалася японсько-китайська угода, яка була підписана між країнами у результаті проведення у 1962 році переговорів щодо розширення торгівлі між ними та з поступової нормалізації китайсько-японських відносин?
а. «угода Ляо- Такасаки»; б. «угода Ляос- Тагасаки»; в. «угода Ляостагаскі»; г. немає правильної відповіді.
14. У результаті якого візиту між Японією та СРСР була укладена Консульська конвенція у 1966 р.?
а. візиту міністра закордонних справ СРСР до Японії; б. візиту міністра закордонних справ Японії до СРСР; в. візиту прем'єр-міністра Японії до СРСР; г. немає правильної відповіді.
15. Яка саме консульська установа була відкрита Радянським Союзом в Японії?
а. консульство; б. генеральне консульство; в. віце- консульство; г. консульське агентство.
16. В якому місті Японія відкрила свою консульську устанovu в СРСР?
а. м. Находка; б. м. Москва; в. м. Самара; г. м. Зеленка.
17. В якому році Японія нормалізовані відносини з Південною Кореєю?
а. 1964; б. 1965; в. 1966; г. 1967.
18. У яку доктрину трансформувалася на початку 1970-х рр. доктрина Йосіди?
а. доктрина національних інтересів; б. доктрина економічного зростання; в. доктрина національної стабільності; г. доктрину Сато.
19. Які компоненти увійшли в основу класичної доктрини національних інтересів?
а. внутрішньосоціальний; б. військовий; в. зовнішньополітичний; г. всі.
20. В якому році відбулося офіційне повернення Окінави Японії?

а. 25.05.1972; б. 25.03. 1972; в. 12.01.1973; г. 26.06.1972.

21. Який вектор став одним з визначальних напрямків зовнішньополітичної діяльності Японії за прем'єрства Т. Фукуди?

а. розвиток відносин з США; б. усесторонній розвиток відносин з країнами членами АСЕАН; в. розвиток економічних відносин з Радянським Союзом; г. розвиток економічних відносин з КНР.

22. З якою країною Японія 12 серпня 1978 р., після майже п'ятирічних переговорів підписала договір про мир і дружбу?

а. КНР; б. Південна Корея; в. Північна Корея; г. Індія.

23. У результаті чого у 1980-х роках в Японії вперше була розроблена доктрина «комплексного забезпечення національної безпеки» (КЗНБ)?

а. посилення відносин з США; б. в умовах нового загострення відносин по лінії Схід – Захід; в. в умовах економічного зростання Японії; г. немає правильної відповіді.

24. На що робився акцент у новоприйнятій у 90-х рр. ХХ ст. в Японії «Доктрині Хасімото»?

а. на забезпеченні миру та безпеки в АТР; б. на повазі свободи та демократії; в. на комплексному забезпеченні національної безпеки Японії при тісній співпраці із США та європейськими країнами; г. на активній співпраці з СРСР та КНР.

25. В якому році була підписана Московська декларація про встановлення творчого партнерства між Російською Федерацією та Японією?

а. 1998; б. 1999; в. 2000; г. 2001.

26. Як називалася японсько-російська угода щодо освоєння нафтогазоносного шельфу острова Сахалін, підписана у 1994 році?

а. Сахалінський договір; б. Угода про розділ продукції; в. Угода про освоєння нафтогазоносного шельфу острова Сахалін; г. Ресурсна угода.

27. В якому році уряд Японії затвердив зміни та доповнення до так званого «Основного курсу зі сприяння вирішення проблеми північних територій»?

а. 1.04.2010; б. 1.05.2010; в. 12.04.2009; г. 12.05.2008.

28. На який термін КНР та СРСР уклали договір про дружбу та союз (14.08.1945 р.)?

а. 20 років; б. 40 років; в. 30 років; г. 15 років.

29. Яка країна соціалістичного табору визнала КНР 3 жовтня 1949 р.?

а. Польща; б. Болгарія; в. Румунія; г. Угорщина.

30. Яка країна була першою несоціалістичною країною, яка визнала КНР?

а. Бірма; б. Індонезія; в. Лаос; г. Велика Британія.

31. Яка подія надзвичайно загострила американо-китайські відносини упродовж кінця 40-х – 50-х рр. ХХ ст.?

а. підтримка США Тайваню; б. підтримка КНР Північної Кореї під час корейської війни; в. радянський фактор; г. усі правильні.

32. Про що йшлося у п'ятому радянсько-китайському комюніке підписаного у 50-х рр. XX ст.?

а. про укладення угоди з науковою та технічною співпраці на п'ять років; б. стосувалося будівництва двома країнами залізниці від Ланьчжоу на китайській території до Алма-Ати; в. про будівництво залізниці між Сініном у Китаї й Улан-Батором у Монголії через радянську територію; г. радянські збройні сили покинуть Порт-Артур.

33. В якому році було підписано спільне комюніке КНР та Єгипту про встановлення дипломатичних відносин?

а. 30.05.1956; б. 12.03.1956; в. 23.04.1957; г. 30.06.1957.

34. В якому році були нормалізовані китайсько-індійські відносини після конфлікту між ними через Тибет, розпочатого у 1949 р.?

а. 1955; б. 1954; в. 1957; г. 1956.

35. Як називався курс подальшого розвитку КНР, задекларований на другій сесії VIII з'їзду КПК (травень 1958 р.)?

а. «три червоних прапори»; б. «червоні прапори»; в. «сонячне сяйво»; г. «велика панда».

36. В якому році відбулася денонсація китайсько-радянського договору про співробітництво в ядерній сфері, укладеного 15 жовтня 1957 р., згідно з яким СРСР зобов'язувався допомагати КНР оволодіти виготовленням ядерної зброї?

а. 1960; б. 1959; в. 1958; г. 1961.

37. Що стало формальним приводом до денонсації китайсько-радянського договору про співробітництво в ядерній сфері, укладеного 15 жовтня 1957 р.?

а. ухвалення Генеральною Асамблеєю ООН «Програми загального та повного роззброєння» внесеної М. Хрущовим на обговорення XIV сесії ГА ООН; б. відновлення американо-китайських відносин; в. активна зовнішньополітична діяльність КНР на міжнародній арені; г. посилення впливу КНР у Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

38. У чому була суть китайської доктрини «паперового тигра»?

а. відмова від ринкової економіки; б. відмова від мирного співіснування з імперіалізмом; в. економічне піднесення КНР в АТР г. усі відповіді правильні.

39. Чому влітку 1960 р. суперечності між Москвою та Пекіном ще більше загострились?

а. СРСР вирішив припинити всю економічну та технологічну допомогу КНР; б. КНР ставив питання про відновлення відносин з США; в. підтримка СРСР Індії у тибетському питанні; г. невдоволення СРСР політикою КНР у АТР.

40. В якому році СРСР було визначено «ворогом № 1» Китаю?

а. 1968; б. 1970; в. 1969; г. 1971.

41. З якою європейською країною КНР 27 січні 1964 р. встановила дипломатичні відносини?

а. Франція; б. ФРН; в. НДР; г. Італія.

42. Хто з даних представників сформував концепцію побудови зовнішньополітичних відносин, яка отримала назву теорія «трьох світів»?

а. Джеральд Форд; б. Мао Цзедун; в. Леонід Брежнев; г. Такео Мікі.

43. Коли відбувся візит Президента США Р. Ніксона до КНР?

а. лютий 1972; б. грудень 1972; в. січень 1972; г. березень 1972.

44. В якому році була укладена Угода про обмін послами між США та КНР?

а. 1978; б. 1977; в. 1980; г. 1979.

45. Чим характеризувалися відносини між СРСР, США і КНР наприкінці 1970-х рр.?

а. гостра конкуренція; б. стратегічне партнерство; в. дружня співпраця; г. нейтральність.

46. Яка подія завадила бажанню КНР нормалізувати відносин з Радянським Союзом наприкінці 70-х рр. XX ст.?

а. відмова СРСР від продовження радянсько-китайського договору; б. вторгнення СРСР до Афганістану; в. візит міністр оборони США Г. Брауна до Пекіна; г. немає правильної відповіді.

47. На якому з'їзді КПК були зафіксовані принципові зміни у зовнішній політиці КНР на початку 80-х рр. XX ст.?

а. XI; б. XII; в. XIII; г. X.

48. Який статус у торгівлі був наданий США Китайській Народній Республіці у червні 1983 р.?

а. «дружньої та неприєднаної країни»; б. «дружньої держави»; в. «стратегічного економічного партнера»; г. «важливого торговельного партнера».

49. Після чого кардинально змінився політичний клімат між США та КНР у 80-х XX ст.?

а. активна підтримка США Тайваню; б. після придушення 4 червня 1989 р. китайською владою виступів студентів на площі Тяньаньмень у Пекіні; в. загострення економічних відносин між країнами; г. немає правильної відповіді.

50. З якої з даних країн КНР підписали Договір про мир і дружбу у 1978 р.?

а. Японія; б. Південна Корея; в. Індія; г. Північна Корея.

51. Ким була проголошена довгострокова програма США по створенню глобальної системи протиракетної оборони з елементами космічних озброєнь?

а. Дж. Форд; б. Д. Картер; в. Р. Рейган; г. Дж. Буш-ст.

52. В якому році КНР прийняли курс на поглиблення політики співпраці з СРСР?

а. 1987; б. 1988; в. 1989; г. 1986.

53. В якому році Китай приєднався до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї?

а. 1992; б. 1993; в. 1994; г. 1991.

54. Хто окрім КНР претендує на акваторію архіпелагу Спратлі?

а. В'єтнам; б. Тайвань; в. Бруней; г. усі перелічені країни.

55. Яку назву мала нова зовнішньополітична онцепція КНР, проголошена ЦК КПК у 2003 році?

а. «мирне відродження країни»; б. «економічне піднесення»; в. «регіональне лідерство»; г. «стратегічне партнерство».

56. Де відбулася 1 квітня 2009 р. перша зустріч Президента США Б. Обами з лідером КНР Ху Цзіньтао?

а. на саміті «G 20» у Пітсбурзі; б. на саміті «G 20» у Лондоні; в. на саміті «G 20» у Торонто; г. на саміті «G 20» у Сеулі.

57. Чому наприкінці січня – початку лютого 2010 р. американсько-китайські відносини зазнали істотної кризи?

а. внаслідок схвалення Пентагоном 6,4-мільярдної угоди щодо постачання зброї Тайваню; б. внаслідок загострення тибетської проблеми; в. через неузгоджені питання подолання міжнародного тероризму; г. немає правильної відповіді.

58. Як називався документ, опублікований 5 січня 2012 р. Міністерством оборони США, який експерти визначили, як нову військову стратегію адміністрації Б. Обами, підкреслюється, що одночасно з продовженням діалогу з КНР, США зроблять все необхідне щоб забезпечити собі доступ до своєї військової інфраструктури в АТР?

а. «Підтримка регіонального лідерства США: пріоритети для XXI століття»;

б. «Підтримка глобального лідерства США: пріоритети для XXI століття»; в. «Підтримка глобального лідерства США в АТР: пріоритети для XXI століття»; г. «Глобальна політика США в АТР: цілі та напрями».

59. Якою була відповідь Пекіна на посилення військового співробітництва Вашингтона з країнами АТР у XXI ст.?

а. зменшення китайсько-американських торгово-економічних операцій; б. погіршення політичної співпраці між країнами; в. відмова Пекіна впливати на закриття ядерної програми у Північній Кореї; г. немає правильної відповіді.

60. Скільки резолюцій Ради Безпеки ООН, що вводили санкції проти Ірану, упродовж 2006–2011 рр. проголосував Китай?

а. 5; б. 4; в. 3; г. 6.

61. Чому у 2012 році Пекін погрожував накласти вето на санкції Ради Безпеки ООН проти Ірану?

а. посилення ролі США на Близькому Сході; б. США, європейські країни та Японія домовилися про ембарго на купівлю іранської нафти у січні 2012 р.; в. посилення військового співробітництва Вашингтона з країнами АТР; г. всі відповіді правильні.

62. Де саме у листопаді 2015 року відбулася перша зустріч лідерів Тайваню та Китаю з моменту закінчення громадянської війни у 1949 р.?

а. Пекін; б. Токіо; в. Сінгапур; г. Сеул.

63. В якому році була підписана «Пекінська декларація Російської Федерації та Китайської Народної Республіки»?

а. 2000; б. 1999; в. 1998; г. 2001.

64. В якому році відбулися перші спільні військові навчання Збройних Сил Російської Федерації та Народно-визвольної армії Китаю (НВАК)?

а. 2003; б. 2004; в. 2005; г. 2006.

65. Де саме проходили спільні військові навчання Збройних Сил Російської Федерації та Народно-визвольної армії Китаю (НВАК)?

а. м. Владивосток; б. м. Тяньцзін; в. м. Нанкін; г. м. Находка.

66. Яку країну новообраний голова Китайської Народної Республіки Сі Цзіньпін відвідав першою?

а. США; б. Російська Федерація; в. Японія; г. Північна Корея.

67. Коли саме розпочалося «стратегічне партнерство» між КНР та ЄС?

а. 30.10.2003 р.; б. 15.04.2003 р.; в. 24.05.2003 р.; г. 123.06.2003 р.

68. З якого року Китай є найбільшим інвестором і торгівельним партнером країн Африканського регіону?

а. 2007; б. 2008; в. 2009; г. 2010.

69. Який напрям є одним з пріоритетних в українсько-китайському співробітництві на сучасному етапі?

а. торговельно- економічний; б. науково- технічний; в. військовий; г. політичний.

70. Де саме у 2002 році було відкрито перший Українсько-китайський парк високотехнологічного співробітництва?

а. м. Цзінань; б. м. Харбін; в. м. Шанхай; г. м. Чженьцзян.

71. В якому році Малайя вступила до ООН?

а. 1956; б. 1955; в. 1957; г. 1958.

72. Які країни увійшли до Асоціації країн Південно-Східної Азії (АСА)? а. Малайя, Таїланд і Філіппіни;

б. Малайя, Бруней і Філіппіни; в. Малайя, Таїланд, Індонезія та Філіппіни; г. Малайя, Таїланд, В'єтнам і Філіппіни.

73. В якому році АСА була офіційно саморозпущена?

а. 1963; б. 1967; в. 1968; г. 1971.

74. Яка країна до 1970 року не визнавала існування незалежного Сінгапуру, вважаючи його частиною Малайзії?
а. КНР; б. Японія; в. Індонезія; г. США.
75. Яка країна у 1965 році визнала незалежність Сінгапуру?
а. КНР; б. Японія; в. Індонезія; г. США.
76. В якому році були встановлення дипломатичні відносини між Сінгапуром і США?
а. 1966; б. 1965; в. 1971; г. 1973.
77. З якою країною Сінгапур мав формальні відносини після отримання незалежності?
а. КНР; б. Тайвань; в. Індонезія; г. Малайя.
78. В якому році Малайзія та Сінгапур стають учасниками Руху неприєднання?
а. 1969; б. 1971; в. 1970; г. 1968.
79. Яка з даних країн у 1971 році не підписала Оборонний договір п'ятох, згідно з яким країни погодилися співпрацювати у сфері оборони та проводити консультації у випадку загрози нападу на Малайзію чи Сінгапур?
а. Британія; б. Франція; в. Австралія; г. Нова Зеландія.
80. З якою країною відновив дипломатичні відносини у 1990 році?
а. КНР; б. СРСР; в. Північна Корея; г. Тайвань.
81. В якому році Таїланд і США підписали Угоду про економічне та технічне співробітництво й Угоду про взаємну військову допомогу?
а. 1951; б. 1952; в. 1949; г. 1950.
82. З ініціативи яких країн організаційні структури СЕАТО у 1976 році були розпущені?
а. Філіппіни, Таїланд; б. Пакистан, Таїланд; в. Австралія, Нова Зеландія; г. Таїланд, Маніла.
83. З якою країною Таїланд мав складні та суперечливі відносини?
а. КНР; б. СРСР; в. Камбоджа; г. Лаос.
84. Скільки військово-повітряних баз США упродовж 1965-66 рр. було створено на території Таїланду?
а. 7; б. 8; в. 6; г. 5.
85. В якому році Республіка Корея та ЄС підписали Рамкову угоду про торгівлю та співробітництво?
а. 1997; б. 1995; в. 1996; г. 1999.
86. В якому році А. Сукарно проголосив Декларацію про незалежність Індонезії?
а. 17.08.1944; б. 17.08.1946; в. 09.10.1943; г. 17.08.1945.
87. Яка країна першою визнала де-факто республіку Індонезію?

- а. Великобританія; б. США; в. Франція; г. Португалія.
88. З якою країною Індонезія встановила дипломатичні відносини 3 лютого 1950 року?
а. США; б. СРСР; в. Франція; г. Великобританія.
89. На борту якого корабля розпочалися індонезійсько-нідерландські переговори про мирне вирішення двосторонніх відносин?
а. американський корабель «Ренвіл»; б. американський корабель «Сурін»; в. американський корабель «Ботл»; г. американський корабель «Грост».
90. В якому році США та Індонезія підписали договір про скасування федеративного устрою й утворення унітарної держави?
а. 1950; б. 1949; в. 1951; г. 1952.
91. Хто з даних представників був основоположником індонезійського націоналізму?
а. А. Сукарно; б. А. Сухарто; в. Х. ван Моок; г. М. Хатта.
92. Що передбачала підписана Хо Ши Міном 14 вересня 1946 року Тимчасова угода у Парижі?
а. рівні права громадян; б. створення єдиної митної та грошової системи в Індокитаї; в. відкриття консульських установ В'єтнаму у сусідніх країнах; г. всі відповіді правильні.
93. Чим завершилася французько-в'єтнамська Тимчасова угода (14.09.1946 р.)?
а. відкритою колоніальною війною у В'єтнамі; б. нормалізацією дипломатичних відносин з Францією; в. розвитком економічних відносин з Францією; г. немає правильної відповіді.
94. В якому році Дж. Неру став віце-президентом Тимчасового уряду?
а. 1945; б. 1946; в. 1947; г. 1948.
95. Хто став президентом Індії після проголошення її незалежності?
а. М. Ганді; б. Дж. Неру; в. Р. Прасад; г. А. Уейвеллі.
96. На якій конференції Велика Британія домовилася розділити Корею на дві окуповані зони?
а. Кримська; б. Потсдамська; в. Паризька; г. Лондонська.
97. Як називалася програма уряду Сеула, спрямована на діалог і розвиток відносин з Північною Кореєю?
а. «Райдужне світло»; б. «Сонячне світло»; в. «Сонячне сяйво»; г. «Велике посилення».
98. Як розглядався Китай у «Стратегії національної безпеки США» за адміністрації Дж. Буша – молодшого?
а. потенційний суперник; б. потенційний партнер; в. потенційний кредитор; г. немає правильної відповіді.
99. Чого побоюються США у разі об'єднання двох Корей?

а. втягнення у війну; б. послаблення зв'язків зі східно-азійським регіоном; в. виведення американських військ з території нової держави; г. усі відповіді правильні.

100. В якому році була підписана Спільна декларація про встановлення та розвиток відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР?

а. 2011; б. 2012; в. 2013; г. 2014

4.3. Модульна контрольна робота

Модульна контрольна робота Варіант 1

1. Положення АТР у структурі міжнародних відносин після Другої світової війни.
2. Зміна геополітичної ситуації в АТР.
3. Сучасний стан інтеграції в АТР (90-ті рр. XX – початок XXI ст.)

Модульна контрольна робота Варіант 2

1. Зовнішня політика Японії 50-60-х рр. XX ст.
2. Еволюція зовнішньополітичних пріоритетів США в АТР (1945–2000 рр.).
3. Утворення КНР та поширення стану холодної війни на політико-географічний простір АТР.

Модульна контрольна робота Варіант 3

1. Масовий підйом національно-визвольних рухів в АТР (Індонезія, В'єтнам, Індія).
2. Виникнення «розділених націй» (Корея, Китай).
3. Китайсько-українські взаємовідносини Активізація зовнішньополітичної діяльності Японії у 1970 – 1980-х рр.

4.4. Методичні рекомендації до модульної контрольної роботи

Особливості вищої освіти зумовлюють великий обсяг самостійного опрацювання навчального матеріалу. Цей навчальний матеріал, і якісно, і кількісно, далеко виходить за межі конспектів лекцій, навчальних посібників тощо. Згадані конспекти та посібники, потрібні лише для того щоб ознайомитись з основами дисципліни, її понятійно-категоріальним апаратом, зрештою – для успішного розв'язання тестових контролів.

Виконання контрольної роботи дозволяє, хоч і в межах окремої теми, але глибше ознайомитись з певною цариною знань, сучасним станом досліджень в цій галузі, історіографією та перспективними напрямками наукових пошуків тощо. Така форма початкової роботи дає необхідний досвід

пошуку, обробки та використання інформації для виконання практичного завдання – висвітлення сучасного стану наукових досліджень, накопичених знань щодо конкретної проблеми представленої як предмету дослідження – теми вашої контрольної роботи. Отже, виконання цього завдання потребує роботи не з підручниками і навчальними посібниками, а з науковими джерелами та актуальними публікаціями в ЗМІ. Під науковими джерелами маються на увазі наукові монографії (публікація результатів дослідження певної проблеми дослідником або групою дослідників), статті в наукових та науково-публіцистичних виданнях тощо. Ознайомлення з цими джерелами та їх уважне опрацювання, дозволяє студенту скласти уявлення про існуючі праці присвячені проблемі, що є предметом і темою контрольної роботи, наявні наукові дискусії, різні точки зору щодо інтерпретації та оцінки тих чи інших фактів, явищ, процесів тощо. Таким чином студент може ознайомитись з методологією і методами досліджень, аргументацією, що її використовують різні дослідники для підтвердження своєї та спростування інших точок зору.

Текст контрольної роботи. повинен мати виразну структуру, що відповідає плану. Використаний матеріал повинен розкривати запропоновану тему і відповідати плану. В тексті повинні бути посилання на використаний матеріал. Якщо твердження є наслідком Вашого аналізу, то потрібно послатись на ті матеріали, що дозволили зробити висновок. Обов'язковими посиланнями на джерела супроводжуються в тексті: цитати, маловідомі факти, цифри статистики, оцінки і судження експертів тощо.

Обсяг тексту контрольної роботи: Розмір – від 10 до 15 стор А4, 12 шрифт, 1 міжрядковий інтервал. Менший або більший обсяг можуть свідчити про недостатнє опрацювання теми і механічне його формування з розлогіх «цитувань» інших досліджень.

Вимоги до оформлення тексту: Текст формується за допомогою абзаців, вирівнюється за шириною сторінки, абзаци не виокремлюються збільшенням міжрядкового інтервалу. Відступи: від лівого краю – 2,5-3 см., правого – 1,5 см., зверху і знизу – 2 см. При використанні прямих цитат матеріалів з мережі Інтернет, потрібно форматувати текст у звичайний формат засобами Ворд. Необхідно уникати розтягування рядків, збільшення міжрядкового інтервалу, інтервалів між абзацами тощо.

Посилання на джерела (зноски): Обов'язкові посилання на цитати, факти, цифри статистики, новітні дані (крім загальновідомої інформації), оцінки, судження експертів і т. ін.

Джерела: Потрібно використати не менш ніж 5 джерел (більше – краще). Навчальні посібники джерелом не вважаються. Реферати розміщені на загальнодоступних і комерційних сайтах в мережі Інтернет використовувати як джерела для написання контрольної роботи забороняється. В кінці роботи, під заголовком «Список використаної літератури та джерел», подається список використаної літератури, матеріалів з мережі Інтернет та інших джерел, що вами використовувались. Список

формується за абетковим принципом. В тексті контрольної роботи, посилання на джерела списку подавати у квадратних дужках, наприклад [1], [1; 7]; при цитуванні, після номера джерела, вказувати конкретні сторінки, на яких знаходиться цитований текст, наприклад: [1, 5]; якщо вводиться в тих самих квадратних дужках ще одно (або декілька джерел), то воно відокремлюється від попереднього джерела крапкою з комою (наприклад, [4, 5; 8, 10–11]).

4.5. Питання для підсумкового контролю

1. Положення АТР у структурі міжнародних відносин після Другої світової війни. Зміна геополітичної ситуації в АТР.
2. Масове піднесення національно-визвольних рухів в АТР (Індонезія, В'єтнам, Індія). Виникнення «розділених націй» (Корея, Китай).
3. Зростання політичного впливу США у регіоні.
4. Еволюція зовнішньополітичних пріоритетів США в АТР (1945–2000 рр.).
5. Американсько-китайське співробітництво як важливий елемент політики стримування (кін. 90-х рр. XX – початок XXI ст.).
6. Зовнішньополітичні пріоритети США у питанні об'єднання Кореї на початку XXI ст.
7. Зовнішня політика Японії 1950–1960 рр. XX ст.
8. Активізація зовнішньополітичної діяльності Японії у 1970–1980 рр.
9. Зовнішньополітична стратегія Японії у геополітичних реаліях кін. XX – початку XXI ст.
10. Утворення КНР та поширення стану холодної війни на політико-географічний простір АТР.
11. Зовнішня політика КНР у 1960–1970 рр.
12. Нові зовнішньополітичні орієнтири стратегії КНР у 1980–1990 рр.
13. Зовнішньополітичні пріоритети КНР на початку XXI ст.
14. Китайсько-українські взаємовідносини.
15. Зовнішня політика та міжнародне становище нових індустріальних країн у період холодної війни.
16. Зовнішньополітичні курси НІК у 90-ті рр. XX ст. – поч. XXI ст. (Республіка Корея, Республіка Сінгапур, Федерація Малайзія, Королівство Таїланд).
17. Відносини України з країнами НІК на сучасному етапі.
18. Процес інтернаціоналізації політичного й економічного життя АТР у біполярний період.
19. Сучасний стан інтеграції в АТР (90-ті рр. XX – початок XXI ст.)
20. Сучасне міжнародне положення та зовнішня політика провідних країн АТР: США, КНР, Японія, Республіка Корея.
21. Політичні й економічні протиріччя в АТР на початку XXI ст. Перспективи розвитку АТР за прогнозами політологів.

4.6. Комплексні контрольні роботи (ККР)

Комплексна контрольна робота

Варіант 1.

1. Сучасне міжнародне положення та зовнішня політика провідних країн АТР: США, КНР, Японія, Республіка Корея, Росія.
2. Зовнішньополітичні курси НІК у 90-ті рр. XX ст. – поч. XXI ст. (Республіка Корея, Республіка Сінгапур, Федерація Малайзія, Королівство Таїланд).
3. Зовнішньополітичні пріоритети КНР на початку XXI ст.

Комплексна контрольна робота

Варіант 2.

1. Зовнішньополітичні пріоритети США у питанні об'єднання Кореї на початку XXI ст.
2. Нові зовнішньополітичні орієнтири стратегії КНР у 1980 – 90-х рр.
3. Зовнішня політика та міжнародне становище нових індустріальних країн у період холодної війни.

Комплексна контрольна робота

Варіант 3.

1. Зовнішня політика Японії 50-60-х рр. XX ст.
2. Еволюція зовнішньополітичних пріоритетів США в АТР (1945 – 2000 рр.).
3. Утворення КНР та поширення стану холодної війни на політико- географічний простір АТР.

Комплексна контрольна робота

Варіант 4.

1. Американсько-китайське співробітництво як важливий елемент політики стримування (кін. 90-х рр. XX – початок XXI ст.).
2. Зовнішня політика КНР у 1960 – 1970-х рр.
3. Відносини України з країнами НІК на сучасному етапі.

4.7. Форми контролю

Контроль знань здійснюється з метою встановлення рівня засвоєння студентами теоретичного матеріалу та практичних навичок, що передбачені навчальною програмою дисципліни і включає такі форми:

- поточний контроль;
- модульний контроль;
- підсумковий контроль;
- ректорський контроль.

Поточний контроль передбачає перевірку знань на семінарах (обговорення, доповнення до відповіді, повідомлення по персоналіям, реферати, тести для поточного контролю тощо).

Модульний контроль передбачає проведення модульних контрольних робіт за наслідками вивченого матеріалу з навчальних тем курсу.

Підсумковий контроль передбачає залік. Для студентів всіх форм навчання передбачається обов'язкове написання модульної контрольної роботи і реферату.

4.8. Система, форми, критерії та шкала оцінювання знань

Оцінювання знань з дисципліни здійснюється на основі результатів поточного і підсумкового контролю знань за 100-бальною шкалою. Завдання поточного контролю оцінюється в межах від 0 до 75 балів, а завдання, що виносяться на залік – в 25 балів.

Впродовж вивчення курсу студент має брати активну участь у обговоренні програмних питань на семінарських заняттях, виконанні модульних контрольних робіт, завдань для самостійного вивчення дисципліни.

Рівень знань студентів з усіх тем курсу «Цінності європейської цивілізації» оцінюється методом усного опитування на семінарських заняттях, а також за наслідками виконання поточних тестів, модульних контрольних робіт, рефератів з визначеної проблематики. Основними підсумковими формами оцінювання знань з усієї програми курсу є врахування роботи студентів впродовж семестру (за модульно-рейтинговою системою) та співбесіди з ними при допущенні до заліку і рівень знань, виявлений під час складання заліку. Оцінюється також наукова робота студентів (участь у конференціях, конкурсах, олімпіадах, написання статей).

На залік виносяться питання, які охоплюють теоретичні основи навчального курсу, особливості історичного процесу в регіоні у контексті

світової історії. Загальна підсумкова оцінка з дисципліни складається з суми балів за результатами всіх видів робіт впродовж вивчення курсу.

Порядок оцінювання знань та визначення рейтингу студента за кредитно-модульною системою організації навчального процесу

1. Основні терміни і визначення

Поточно-модульний контроль (ПМК) – це один з видів контролю стану засвоєння знань та вмінь студента з модуля навчальної дисципліни. Поточно-модульний контроль включає оцінювання знань студента під час проведення семінарських занять, виконання завдань самостійної та індивідуальної роботи, тестування, колоквиуму, контрольної роботи і проведення модульної контрольної роботи.

Підсумковий контроль (ПК) – це контроль рівня засвоєння знань та вмінь студента в цілому з навчальної дисципліни, для якої навчальним планом передбачений екзамен.

Підсумковий контроль може здійснюватися у двох варіантах.

Перший варіант – підсумковий контроль проводиться в усній і (або) письмовій формі за вибором кафедри.

Другий варіант – захист результатів виконання індивідуального навчально-дослідницького завдання з поданням відповідного звіту.

З навчальних дисциплін, для яких навчальним планом передбачений залік, контроль рівня засвоєння знань та вмінь студента в цілому визначається за результатами поточно-модульного контролю.

Індивідуальне навчально-дослідницьке завдання (ІНДЗ) – специфічний вид позааудиторної індивідуальної роботи студента навчального, наукового чи навчально-дослідницького характеру, яке використовується в процесі вивчення програмного матеріалу навчального курсу. Результатами ІНДЗ може бути підготовка наукових звітів, участь (з публікацією тез доповідей) у науково-практичних конференціях, конкурсах і олімпіадах, публікація наукових статей тощо. Зміст, форми, звітність, порядок і критерії оцінювання ІНДЗ встановлюється згідно пропозицій викладачів кафедри.

Рейтинговий показник студента з навчальної дисципліни – це числова величина, яка дорівнює сумі набраних студентом балів під час вивчення та контролю знань з усіх модулів дисципліни за встановленою для дисципліни шкалою розподілу балів.

Рейтинг студента – це порядкова позиція студента в академічній групі за результатами навчання з навчальної дисципліни. Оцінка, отримана студентом у разі повторного оцінювання результатів навчання, на сукупний рейтинг студента не впливає.

Шкала оцінювання знань студента встановлює взаємозв'язки між рейтинговим показником з дисципліни, національною шкалою оцінювання знань студента і шкалою оцінок ECTS.

Шкала оцінювання знань

Рейтинговий показник	Оцінка у національній шкалі		Оцінка ECTS
90–100	Зарховано	5 (відмінно)	A (відмінно)
82–89		4 (добре)	B (добре)
75–81			C (добре)
68–74		3 (задовільно)	D (задовільно)
60–67			E (задовільно)
35–59	Незарховано	2 (незадовільно)	FX (незадовільно) з можливістю повторного складання
1–34			F (незадовільно) з обов'язковим повторним вивченням

Критерії визначення оцінок

5 (відмінно) A – «відмінно» – студент глибоко і досконало знає матеріал усіх тем дисципліни, повністю засвоїв теоретичні основи курсу, уміє визначати причини і наслідки суспільно-політичних та соціально-економічних процесів, що відбулися в історії.

4 (добре) B – «дуже добре» – студент добре засвоїв теоретичний матеріал дисципліни і здобув практичні навички на рівні, який дає можливість виконувати завдання на рівні вище середнього з окремими неточностями (у визначенні характеристик подій і явищ зарубіжної історії тощо).

C – «добре» – студент засвоїв теоретичний матеріал дисципліни і здобув практичні навички на рівні, який дає можливість виконувати завдання на рівні вище середнього з кількома помилками.

3 (задовільно) D – «задовільно» – студент в цілому засвоїв теоретичний матеріал і набув практичних навичок, що дозволяє йому непогано виконувати завдання, проте кількість суттєвих помилок становить більше трьох.

E – «задовільно» – студент ознайомлений в загальних рисах з теоретичним матеріалом і має практичні навички, достатні для виконання завдань на рівні мінімальних вимог.

2 (незадовільно) FX – «незадовільно» – студент має уявлення про теоретичний матеріал дисципліни, але при виконанні практичних завдань допускається дуже грубих помилок. Необхідно повторно опрацювати матеріал і повторно скласти іспит.

F – «незадовільно» – студент не засвоїв матеріал навчальної дисципліни не розуміє теоретичного матеріалу та не має практичних навичок для виконання поставлених завдань. Необхідна подальша робота з обов'язковим повторним опрацюванням курсу.

2. Розподіл балів на поточно-модульний і підсумковий контроль знань

Загальна кількість балів, що відводиться на навчальну дисципліну – 100 балів. З дисциплін, для яких навчальним планом передбачено проведення підсумкового контролю (екзамену) на поточно-модульний контроль виділяється 50 балів, на підсумковий контроль – 50 балів. З дисциплін, для яких підсумковий контроль передбачено у формі заліку, на поточно-модульний контроль виділяється 100 балів.

2.1. Поточно-модульний контроль

Розподіл і затвердження за кожними видом роботи балів поточно-модульного контролю здійснюється з урахуванням наступних підходів.

Кількість балів, що припадає на поточно-модульний контроль (100 або 75 балів), розподіляється відповідно по модулях відповідно до їх кількості і змісту згідно з робочою програмою навчальної дисципліни.

У межах кожного модулю кількість балів розподіляється по змістових модулях за різними видами навчальної діяльності студента і на модульну контрольну роботу.

В межах змістового модулю кількість балів розподіляється за такими видами навчальної діяльності студента:

- усна відповідь на семінарських заняттях та колоквіумах;
- поточні контрольні роботи;
- тестування;
- публікації у наукових виданнях;
- участь у наукових гуртках та проблемних групах;
- участь у розробці навчально-методичних матеріалів;

- підготовка рефератів, доповідей;
- розв'язання завдань;
- самостійна та індивідуальна робота із змістового модулю;
- доповіді та повідомлення на наукових конференціях різного рівня.

Модульна контрольна робота проводиться у письмовій формі після вивчення всіх змістових модулів у формі опитування, тестування, поточних контрольних робіт тощо. Форма і зміст модульної контрольної роботи визначається кафедрою.

Певну кількість балів студент одержує за виконання завдань самостійної та індивідуальної роботи з окремого модулю і підготовку відповідного звіту про її виконання.

Бали за відвідування занять не нараховуються, водночас зменшується кількість балів за пропуск занять без поважних причин.

3. Організація і порядок проведення поточно-модульного і підсумкового контролю

Загальний порядок оцінювання знань студента за кредитно-модульною системою, порядок розподілу балів, форми і види завдань, критерії оцінювання знань тощо для кожної навчальної дисципліни доводяться викладачем до відома студентів на початку навчального семестру.

3.1. Організація і проведення поточного контролю

Поточно-модульний контроль передбачає перевірку стану засвоєння визначеної системи елементів знань та вмінь студентів з того чи іншого модулю.

Оцінювання знань з того чи іншого змістового модулю проводиться за результатами проведення семінарських занять, виконання студентами самостійної роботи та інших завдань, передбачених робочою навчальною програмою та обов'язкового виконання студентом модульної контрольної роботи.

Результати поточно-модульного контролю виставляються в журналах обліку роботи академічних груп.

3.2. Організація і проведення модульної контрольної роботи

До модульної контрольної роботи допускаються студенти у разі виконання ними усіх передбачених видів робіт і завдань, передбачених робочою навчальною програмою для даного модулю, в тому числі завдання самостійної роботи, реферати, контрольні роботи, тестування тощо.

Модульні контрольні роботи проводяться у письмовій формі.

У разі, коли студент не з'явився на проведення модульної контрольної роботи без поважних причин, він отримує нуль балів.

Перездача модульної контрольної роботи допускається у строки, які встановлюються викладачем.

3.3. Організація і проведення підсумкового контролю

До підсумкового контролю допускаються студенти, які виконали усі модульні контрольні роботи, передбачені для навчальної дисципліни і за рейтинговим показником набрали не менш як 35 балів (з 50 балів).

У разі, коли рейтинговий показник з навчальної дисципліни (за поточно-модульним контролем) не менш ніж 61 бал, студент має право не складати підсумковий контроль з навчальної дисципліни. Рейтинговий показник студента при цьому виставляється відповідно до набраної кількості балів.

За результатами підсумкового контролю рейтинговий показник з навчальної дисципліни не може бути зменшений.

3.4. Визначення рейтингового показника з навчальної дисципліни

Підсумковий рейтинговий показник студента з навчальної дисципліни, для якої навчальним планом передбачено екзамен встановлюється як сума набраних студентом балів під час вивчення та контролю знань з усіх модулів дисципліни і підсумкового контролю за встановленою шкалою розподілу балів. Підсумковий рейтинговий показник студента з навчальної дисципліни, для якої навчальним планом передбачено залік встановлюється як сума набраних студентом балів за поточно-модульним контролем. Якщо студент не погоджується з результатами контрольних заходів, він може протягом двох днів після ознайомлення з результатами, звернутися з апеляцією до завідувача кафедри. Завідувач кафедри протягом трьох днів разом з викладачем, розглядає апеляцію і приймає остаточне рішення, про яке повідомляється студент. За результатами апеляції кількість виставлених балів не зменшується.

Якщо у підсумку студент отримав за рейтинговим показником оцінку «FX», то він допускається до повторного складання підсумкового контролю з дисципліни. Студент, допущений до повторного складання підсумкового контролю зобов'язаний у терміни, визначені деканатом, перездати невиконані (або виконані на низькому рівні) завдання поточно-модульного контролю, виконати модульні контрольні роботи і скласти підсумковий контроль. Рейтинговий показник студента з навчальної дисципліни при цьому визначається за результатами повторного складання підсумкового контролю і не впливає на загальний рейтинг студента.

У разі отримання студентом за рейтинговим показником оцінки «F», то він повинен пройти повторний курс вивчення цієї дисципліни протягом наступного семестру (навчального року) за графіком, встановленим

деканатом. Бали, отримані студентом при вивченні дисципліни у попередній період, анулюються.

Розподіл балів при оцінюванні знань студентів

№	Об'єкт контролю	Оціночні нормативи в балах	Примітки
1.	Робота на семінарських заняттях: – виступ – доповнення	«відм.» – 5 балів «добре» – 4 бали «задов.» – 3 бали «незадов.» – 0 балів 1 – 2 бали	
2.	Поточні контрольні роботи: – контрольні роботи – тестування	«відм.» – 5 балів «добре» – 4 бали «задов.» – 3 бали «незадов.» – 0 балів	
3.	Модульний контроль: Контрольні роботи	«відм.» – 25 балів «добре» – 18 балів «задов.» – 15 балів «незадов.» – 0 балів	
4.	Підготовка та захист рефератів	«відм.» – 8 балів «добре» – 6 бали «задов.» – 4 бали «незадов.» – 0 балів	Враховується використання джерел та наукової літератури. За оригінальність судження можливе заохочення до 5 балів.
5.	Самостійна та індивідуальна робота	«відм.» – 5 балів «добре» – 4 бали «задов.» – 3 бали «незадов.» – 0 балів	
6.	Доповіді та повідомлення на наукових конференціях різного рівня	5 – 25 балів	
7.	Публікації в наукових виданнях	25 балів	
8.	Участь в наукових гуртках та проблемних групах	6 – 10 балів	
9.	Участь у розробці навчально-методичних матеріалів	10 балів	

Розподіл балів при рейтинговій системі оцінювання з навчальної дисципліни «Зовнішня політика країн Азійсько-Тихоокеанського регіону в другій половині XX – на початку XXI ст.» для якої передбачено підсумковий контроль – іспит (1 курс, 2 семестр)

	Модуль 1				Загальна сума балів
Кількість балів за модуль	100				100
Змістові модулі (ЗМ)	ЗМ 1-1	ЗМ 1-2	ЗМ 1-3	Модульна контрольна робота № 1	
Кількість балів за змістовим модулем	25	25	25	25	
В тому числі за видами робіт:					
Лекції					
Практичні заняття	15	15	15		
СРС	8	8	8		
Інші види, в тому числі індивідуальне	2	2	2		

5. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Рекомендована література

Основна література:

1. International Relations Theory and the Asia-Pacific. G. John Ikenberry and Michael Mastanduno, Editors Columbia university press new york https://www.academia.edu/36725492/International_Relations_Theory_and_the_Asia_Pacific
2. Авер'янов С. АСЕАН у контексті сучасних викликів регіональній стабільності в Південно-Східній Азії. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка «Міжнародні відносини». Частина «Політичні науки»*. 2020. № 22.
3. Азіатсько-Тихоокеанський регіон: історія і сучасність : навч. посіб. К. : Вища школа, 1993. 91 с.
4. Азійський напрям зовнішньої політики України: проблеми і перспективи. Колективна монографія за ред. В. Шведа. К. : Друкарня ДУС, 2008. 222 с.
5. Борділовська О. Інтеграційні інститути в Південній Азії і регіональна політика Індії. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 111. Частина I.
6. Буш Дж. В. Ключові рішення / пер. з англ. Н. Гербіш. К.: Брайт Стар Паблішінг, 2012. 512 с.
7. Галака С. П. Проблема нерозповсюдження ядерної зброї у міжнародних відносинах : монографія. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2002. 278 с.
8. Гончар Б. М. Концепція американського світового лідерства у зовнішній політиці Б. Обами / Борис Михайлович Гончар // США і світ: XXI століття. Колективна монографія пам'яті Є. Камінського. К. : «Центр вільної преси», 2012. 557 с.
9. Городня Н. Країни Східної Азії в першому десятилітті XXI ст.: регіональні інтеграційні ракурси та глобальні пріоритети / Н. Городня. *Дослідження світової політики*. Вип. 50. К., 2010. С. 198–227.
10. Городня Н.Д. Східна Азія у зовнішній політиці США (1989–2013 рр.) : монографія. К. : «Прінт-Сервіс», 2014. 528 с.
11. Дудко І. Д. Національні інтереси США у постбіполярному світі / Ірина Дмитрівна Дудко. К. : КНЕУ, 2003. 208 с.
12. Жигайло В. М. Місце США на міжнародній арені в XXI столітті. *Політкус : науковий журнал*. 2017. Вип. 4. С. 107–112.
13. Жигайло В. М. Пріоритетні напрямки зовнішньої політики США. *Психологічні виміри культури, економіки, управління*. 2018. № XI. С. 390–396.

14. Капітоненко М. Г. Міжнародні конфлікти : навч. посіб. / М. Г. Капітоненко. Київ : Либідь, 2009. 352 с.
15. Клінтон Г. Важкі рішення / пер. з англійської Лесь Герасимчук. К. : Наш Формат, 2016. 600 с.
16. Клінтон Г. Р. Жива історія ; пер. з англ. П. Тарашука. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2008. 592 с.
17. Козицький А. М. Новітня історія країн Азії та Африки / А. М. Козицький : навч. посібник. Львів : Афіша, 2003. 430 с.
18. Константинов В. Регіоналізм та регіоналізація в міжнародних відносинах. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006.
19. Мальський М. З. Теорія міжнародних відносин : підручник / М. З. Мальський, М. М. Мацях. К. : Знання, 2011. 406 с.
20. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945 – 1970-ті роки) : підручник / В. А. Манжола, М. М. Білоусов, Л. Ф. Гайдуков та ін. К. : Либідь, 2003. 560 с.
21. Міжнародні відносини та зовнішня політика: 1980–2000 роки : підручник для вузів / Л. Ф. Гайдуков, В. Г. Кремень, Л. В. Губерський, М. М. Білоусов. К. : Либідь, 2001. 621 с.
22. Міжнародні відносини та світова політика. 1945–1980. Дати. Події. Факти : навч. посіб. / В. Ю. Крушинський, В. А. Манжола. К. : Либідь, 2007. 192 с.
23. Міжнародні відносини та світова політика: підручник / В. А. Манжола, В. Ю. Крушинський, С. П. Галака, С. В. Андрущенко, М. М. Білоусов / ред. В. А. Манжола. К. : Київ. ун-т, 2010. 863 с.
24. Міжнародні організації : навч. посіб. / ЛНУ ім. І. Франка, ф-т міжнар. Відносин ; за ред. О. Кучика. К. : «Знання», 2007. 142 с.
25. Міжнародні організації : Підручник / В. Копійка, Ю. Скороход, М. Матвієнко та ін.; за ред. В. Копійки; керівник авт. кол. В. Матвієнко. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2015. 783 с.
26. Міжнародні системи і глобальний розвиток: підручник / В. А. Манжола, О. А. Коппель, М. Г. Капітоненко, М. С. Каменецький, А. А. Суботін; ред. Л. В. Губерський. К., 2008. 606 с.
27. Погорелова І. Зовнішня політика адміністрації Б. Обама щодо корейських держав/ Інна Сергіївна Погорелова. *Актуальні проблеми міжнародних відносин* : Збірник наукових праць. Вип. 107, Частина II (у двох частинах). К. : КНУ імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2012. С. 21–28.
28. Політологічний енциклопедичний словник / укл. Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2015. 816 с.
29. Політологія : навч. посіб. / О. М. Кузь, П. В. Брунько, І. М. Дубровська та ін. Харків : Вид. ХНЕУ, 2008. 348 с.

30. Пронь С. В. Історія Японії (від реставрації Мейдзі до сучасності: 1868–2009 рр.) : навчальний посібник / Сергій Вікторович Пронь. Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2010. 560 с.
31. Пронь С. В. Міжнародні відносини та зовнішня політика. 1914–1991 роки : навч. посібник для вищих навчальних закладів. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2009. 140 с.
32. Пронь С. В. США та Японія в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні (50-ті – 90-ті роки ХХ століття). Миколаїв : Видавництво Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили, 2003. 244 с.
33. Пронь С. В. Японія – США – Росія: співробітництво та суперництво в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. 1951–2007 роки / Сергій Вікторович Пронь : монографія. Миколаїв : Вид-во МДГУ імені Петра Могили, 2008. 296 с.
34. Світові інтеграційні процеси в умовах трансформації міжнародних систем. К. : Дипломатична академія України при МЗС України, 2013.
35. Седляр Ю. Міжнародні санкції Європейського Союзу як чинник забезпечення безпеки на континенті. *Наукові праці. «Політологія»*. 2012. Вип. 200.
36. США і світ ХХІ століття : монографія / Ю. М. Пахомов, І. М. Коваль, С. О. Шергін та ін. К. : Центр вільної преси, 2013. 620 с.
37. Тихоненко І. Механізми Південноазійської асоціації регіонального співробітництва як чинник формування регіональної системи безпеки. *Вісник ДНУ імені Василя Стуса. Серія «Політичні науки»*. 2017.
38. Хома П. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. К. : Каравела, 2015. 480 с.
39. Худолій А. О. Америка в постбіполярному світі: інерція політичних стереотипів : монографія / Анатолій Олексійович Худолій. Острог : Острозька академія, 2010. 128 с.
40. Шевчук О. В. Зовнішня політика країн Азії (1945–2000 рр.) / О. В. Шевчук, І. С. Погорелова, Л. А. Вовчук. Миколаїв: Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2011. 304 с.
41. Шевчук О. В. Зовнішня політика країн АТР (1945 – 2000-і рр.) : навч. посіб. / О. В. Шевчук, Л. А. Вовчук, І. С. Погорелова ; наук. ред. О. П. Тригуб. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2016. 292 с.
42. Шевчук О. В. Китай між США і Росією: геостратегічні відносини / Олександр Володимирович Шевчук. Миколаїв : ТОВ «Фірма «Іліон», 2008. 448 с.
43. Шевчук О. В. Китай у зовнішньополітичній стратегії США (1990-ті – 2000-ні рр.) / Олександр Володимирович Шевчук. *Наукові праці: науково-методичний журнал*. Т. 131. Вип. 118: політичні науки. Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені П. Могили, 2010. С. 157–162.

44. Шевчук О. В. Система безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону: фактори формування та тенденції розвитку / Олександр Володимирович Шевчук. Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2010. 200 с.
45. Шергін С. О. Політологія міжнародних відносин [Текст] : навч. посіб. / С. О. Шергін. К. : Дипломатична академія України при МЗС України, 2013. 204 с.
46. Ялтинсько-Потсдамська система міжнародних відносин: факти, події, коментарі : навч. посіб. / В. Ю. Крушинський, В. А. Манжола ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К. : Київ. ун-т, 2010. 208 с.

Додаткова література

47. «The Pacific Basin Alliances, Trade and Bases.» GREAT DECISIONS 1987. New York: Foreign Policy Association, 1987. ED 283 743.
48. ASEAN VISION 2020. URL: <http://www.aseansec.org/5228.htm>
49. Clausen, A. W. The Pacific Asian Countries: A Force For Growth in the Global Economy]. Los Angeles: World Affairs Council, 1984. ED 244 852.
50. Cleveland, Harlan. The Future of the Pacific Basin: A Keynote Address. New Zealand: Conference on New Zealand's Prospects in the Pacific Region, 1983.
51. Gibney, Frank B., Ed. Whole Pacific Catalog]. Los Angeles, CA: 1981.
52. Phillips, Douglas A. and Steven C. Levi. The Pacific Rim Region: Emerging Giant. Hillside, NJ: Enslow Publishers, 1988. ISBN 0-89490-191-5
53. Rogers, Theodore S., and Robert L. Snakenber. «Language Studies in the Schools: A Pacific Prospect.» EDUCATIONAL PERSPECTIVES 21 (1982): 12-15.
54. Wedemeyer, Dan J., and Anthony J. Pennings, Eds. Telecommunications — Asia, Americas, Pacific: PTC 86. «Evolution of the Digital Pacific.» Proceedings of the Annual Meeting of the Pacific Telecommunications Council: Honolulu, Hawaii, 1986. ED 272 147.
55. West, Philip, and Thomas Jackson. The Pacific Rim and the Bottom Line. Bloomington, Indiana, 1987.
56. Борділовська О. Зовнішня політика Республіки Індія у постбіполярний період (1991–2008). К., 2008.
57. Буравкова А. Г. Американсько-китайські відносини у постбіполярну епоху: глобальний і регіональний вимір. *Нова парадигма : журнал наукових праць*. 2013. № 118. С. 155–170.
58. Буравкова А. Г. Китайська Народна Республіка в східноазійській політиці США. *Гілея : науковий вісник*: Збірник наукових праць. К. : 2013, вип. 77. С. 326–331.
59. Гемба Коїтіро. Японсько-китайські відносини на роздоріжжі. *Зовнішні справи*. 2012. № 12. С. 38–39.

60. Головченко В. І. Америко-китайські взаємини й формування поліцентричної системи міжнародних відносин // США і світ XXI століття : колективна монографія пам'яті Є. Камінського. К. : «Центр вільної преси», 2012. С. 241–262.
61. Головченко В. І. Геополітичні й безпекові інтереси США в Східній Азії. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка : Міжнародні відносини*. Вип. 43. К. : ВПЦ «Київський університет», 2015. С. 7–9.
62. Городня Н. Еволюція політики США в Південно-Східній Азії в постбіполярний період / Н. Городня. *Проблеми міжнародних відносин*. 2011. № 2. С. 89–105.
63. Городня Н. Інтеграційні процеси в Східній Азії на початку XXI ст. у вимірі економічної, політичної і соціокультурної складових. *Дослідження світової політики*. 2013. Вип. 1 (62). С. 137–155.
64. Городня Н. Країни Східної Азії в першому десятилітті XXI ст.: регіональні інтеграційні ракурси та глобальні пріоритети / Н. Городня. *Дослідження світової політики*. Вип. 50. К., 2010. С. 198–227.
65. Городня Н. Цивілізаційні чинники сучасного розвитку країн Східної Азії / Н. Городня. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка*. 2011. № 104. С. 14–17.
66. Ігнат'єв П. Індія на шляху до лідерства в Південній Азії. Чернівці : «Книги – XXI», 2006. 504 с.
67. Кобзаренко А. Особливості регіоналізму в Південній Азії. *Стратегічні пріоритети*. 2012. № 1.
68. Лакішик Д. М. Нова стратегія національної безпеки / Д. М. Лакішик. *Політологічний вісник*. 2001. Вип. 51. С. 313–322.
69. Лещенко Л. А. Поліцентризм та мультикультуралізм як визначальні риси азіатської версії глобалізації / Л. А. Лещенко. *Дослідження світової політики*. Вип. 1 (54). К., 2011. С. 222–242.
70. Матвійчук В. Релікт холодної війни. Ядерне протистояння на Корейському півострові. *Політика і час*. 2005. № 4. С. 63–76.
71. Погорелова І. С. Корейське питання в зовнішній політиці США (90-і рр. XX – початок XXI ст.) / Інна Сергіївна Погорелова : дис. ... канд. істор. наук. К. : КНУ, 2007. 232 с.
72. Погорелова І. С. Специфіка та розвиток інтеграційних процесів у Східній Азії в XXI ст. / Інна Сергіївна Погорелова. *Сучасна українська політика*. Спецвипуск : Інтеграційні процеси в сучасному світі : регіональні виміри. К. : Вид-во «Центр соціальних комунікацій», 2012. С. 75–85.
73. Резніченко С. В. Японсько-радянський політично-дипломатичний діалог в ході підготовки до укладання «спільної декларації» та позиція США (1955–1956 роки) / С. В. Резніченко. URL: <http://www.infolibrary.com.ua/books-text-10241.html>
- Рябін Є. Сучасні проблеми та перспективи АСЕАН / Є. Рябін. *Зовнішні справи*. 2011. № 3. URL: <http://uaforeignaffairs.com.ua/zs/arkhiv/2011/no3-2011>

74. Самофалов В. Глобальний виклик Китаю. *Зовнішні справи*. 2012. № 9. С. 44–47; № 10. С. 41–45 URL: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/globalnii-viklik-kitaju/>.
75. Самофалов В. Китай у новому світовому порядку: становлення супердержави. *Зовнішні справи*. 2013. № 4. С. 16–21.
76. Світова та європейська інтеграція. Миколаїв : Видавництво «МДГУ імені Петра Могили», 2008.
77. Стецюк К. С. Стратегія США щодо Китаю: сучасність та перспективи / К. С. Стецюк // Збірник матеріалів другої інтернет-конференції: «Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу» (16 березня 2012 р.). Маріуполь, 2012. С. 223–227.
78. Україна – Японія: відносини глобального партнерства в умовах випробувань. *Зовнішні справи*. 2014. URL: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/ukrajina-japonija-vidnosiniglobalnogo-partnerstva-v/>
79. Фуркало В. Перемир'я, що затягнулося на півстоліття. До 50-річчя закінчення Корейської війни. *Політика і час*. 2003. № 8. С. 52–61.
80. Шергін С. Комплексні проблеми інтеграції в АТР: від Пусанського до Ханойського саміту АТЕС / Сергій Шергін. *Політика і час*. 2007. № 6. С. 24–29.
81. Шергін С. О. Південно-Східна Азія та країни-члени АСЕАН у контексті національних інтересів України / Сергій Олександрович Шергін // Геополітичні трансформації в Євразії: погляди з Києва і Сеула / Дипломат. акад. України при МЗС України. К. : Демід, 2008. С. 264–308.
82. Шергін С. О. Тихоокеанська стратегія Вашингтона: від Клінтона до Обами / Сергій Олександрович Шергін. *Дослідження світової політики*. 2011. Вип. 4 (57). С. 28–36.
83. Шергін С. Рушійні сили Азійсько-Тихоокеанського регіоналізму / Сергій Шергін. *Зовнішні справи*. 2009. № 2. С. 36–39. URL: <http://uaforeignaffairs.com/ua/zs/arkhiv/2009/no2-2009>
84. Шергін С. Рушійні сили азійсько-тихоокеанського регіоналізму. *Глобалізація і сучасний міжнародний процес* / за заг. ред. Б. І. Гуменюка і С. О. Шергіна. К : Університет «Україна», 2009. С. 381–405.
85. Ярмоленко В. Суперечка навколо островів Сенкаку (Дяоюйдао) / Віталій Ярмоленко. *Зовнішні справи*. 2012. № 12. С. 40–42.

5.3. Інформаційні ресурси

About the Department URL:<http://www.dfa.gov.za/department/index.html>

APEC official website URL: <https://www.apec.org/>

Asia Pacific Indigenous Youth Network (APIYN) URL:
<https://www.ptecademy.in/>

BBC Asia-Pacific Archived 2010-05-07 at the Wayback Machine URL:
<https://web.archive.org/web/20100507112109/http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/default.stm>

International relations of the Asia-Pacific region URL:
<https://academic.oup.com/irap>

The Asia Pacific Foundation of Canada URL: <https://www.asiapacific.ca/>

Азійський форум парламентаріїв з народонаселення і розвитку
URL:<https://www.afppd.org/>.

Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС) URL:
<https://www.pecc.org/>.

Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН)
URL:<http://www.asean.org.id>.

Бібліотека з прав людини (Університет Мінесоти). URL:
<http://www1.umn.edu/humanrts/index.html> (серед доступних мов – англійська та російська)

Бібліотека Інституту Поглиблених Правничих Студій. Велика Британія URL: <http://www.ials.sas.ac.uk/library/library.htm> .

Електронна бібліотека: URL: <http://www.info-library.com.ua/> .

Міжнародні відносини в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Сайт персональних навчальних систем ХНЕУ ім. Семена Кузнеця
URL:<https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=7>.

Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка URL: www.library.univ.kiev.ua

Наукова бібліотека Національного університету “Києво-Могилянська академія” URL: <http://www.ukma.kiev.ua/ukmalib> .

Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL:
<http://www.nbuv.gov.ua/>

Національна Парламентська бібліотека України
URL:<http://www.nplu.org/> ;<http://www.nplu.kiev.ua/> .

Національна парламентська бібліотека України. URL:
<http://www.nplu.kiev.ua/>

Німецькі бібліотеки URL: <http://www.ddb.de/> .

Одеська національна наукова бібліотека. URL:
<http://www.odnb.odessa.ua/>

Організація Об’єднаних Націй URL: <https://ukraine.un.org/uk>

5.4. Основні поняття і терміни

Анексія – (з лат. приєднання) – це насильницьке захоплення державою всієї або частини території іншої держави або народу і включення її до свого складу. За міжнародним правом анексія – один з видів агресії і спричиняє міжнародно-правову відповідальність. Анексію слід відрізняти від окупації, яка сама по собі не призводить до зміни юридичної приналежності території.

Баконго – народ, що населяє пониззя річки Конго в Демократичній Республіці Конго, прикордонні райони Анголи і Народної Республіки Конго. Загальна чисельність більше 10 млн осіб. Говорять мовою кіконо (мовна група банту)

Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС) – це форум для обговорення та переговорів з питань торгівлі та іншим проблемам між країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону, включаючи Росію, США, Японію і Китай, а також інші країни цього регіону.

Азійсько-Тихоокеанський регіон (АТР) – це поняття, що з'явилося в середині 1970-х рр. у відповідь на економічне диво Японії, тлумачення його конфігурації є дискусійним і залежить від цілей дослідження. Традиційно в АТР включають Північно-Східну і Південно-Східну Азію з додаванням того чи іншого складу зовнішніх учасників.

АСЕАН – Асоціація держав Південно-Східної Азії (заснована в 1967 р.)

АСЕАН + 3 (АПТ) – це регулярні саміти, що зводяться з 1997 р. лідерами АСЕАН за участю лідерів КНР, Японії, Республіки Корея з метою активізації багатостороннього співробітництва.

Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) – заснована в 1967 р. у Бангкоку. До складу організації увійшли: Індонезія, Малайзія, 29 Філіппіни, Сінгапур і Таїланд. У 1984 р. до АСЕАН приєднався Бруней, в 1995 р. – В'єтнам. АСЕАН ставить своїми цілями економічне і політичне, соціальне і культурне співробітництво.

АТЕС – це форум Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва. Заснований у 1989 р., є форумом з питань розвитку зовнішньоторговельної діяльності.

Багатополярна система – це система міжнародних відносин, яка характеризується множинністю центрів сили. Баланс сил – це концепція, яка описує, як держави вирішують проблеми національної безпеки. Балансуюча система створюється шляхом протиставлення одних національних інтересів на противагу інтересам інших держав. Мир між державами розуміється як рівновага в розподілі сил між державами в рамках цієї системи.

Біполярна система – це система міжнародних відносин з двома центрами сили. Прикладом біполярної системи міжнародних відносин була холодна війна.

Блоки – це групи держав, які об'єднуються або створюють асоціації для визначеної мети. Прикладами можуть слугувати такі військово-політичні блоки, як НАТО, Організація Варшавського Договору, або торгові блоки, наприклад НАФТА.

Зовнішня політика – це система пріоритетів, принципів і дій, що реалізується урядом у взаєминах зі світом за межами державних кордонів. Геополітика – це міждисциплінарна система знань про сукупність фізичних і соціальних, матеріальних і моральних ресурсів держави, що становлять той потенціал, використання якого (а в деяких випадках і просто його наявність) дозволяє державі добиватися своїх цілей на міжнародній арені.

Глобалізація – це процес, у результаті якого все більш прозорими стають кордони національних держав у різних сферах – економіці, соціальній взаємодії і т. д.

Глобальне управління – це процес, за допомогою якого різні суб'єкти міжнародних відносин прагнуть виробити загальні для світової спільноти правила поведінки на світовій арені.

Держава – це політична освіта, що містить територію, людей що її населяють; легітимний уряд, визнання іншими державами.

Рух неприєднання – це рух, утворений у період холодної війни групою країн; у більшості країн, що розвиваються, які об'єдналися з тим, щоб уникнути втягнення в конкуруючі блоки наддержав і відстоювати спільні інтереси. Інтеграція – це процес зближення, об'єднання на міждержавному рівні.

Колективна безпека – це система світового порядку, в якій світове співтовариство колективно виступає проти держави-агресора. Корейська проблема – це комплексна проблема, пов'язана з існуванням на Корейському півострові двох самостійних держав, з політичними режимами, що протистоять один одному.

Міжурядові організації, МПО – це інститути, засновані на основі міжнародних договорів державами, які є їх членами.

Новий світовий порядок – це нова система міжнародних відносин, яка формується з початку 1990-х рр. Цей порядок передбачає нову еру в міжнародних відносинах, яка більш вільна від загрози терору, сильніша в області права і безпечна в питаннях підтримання миру. Ця ера, в якій всі держави світу й усі регіони: Північ і Південь, Захід і Схід зможуть процвітати і жити в гармонії. Організація

Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) – це спеціалізована установа ООН, створена з метою забезпечення якісної освіти для всіх і навчання впродовж усього життя; мобілізація наукових знань і політики в інтересах сталого розвитку; вирішення соціальних і етичних проблем; сприяння культурному розмаїттю, міжкультурному діалогу та культурі миру; розвиток інклюзивних суспільств знань за допомогою інформації і комунікації.

Східноазійські саміти – це система самітів, яка проводиться за ініціативою групи АСЕАН + 3 за участю Індії, Австралії та Нової Зеландії з 2005 р. для обговорення питань, пов'язаних з економічною інтеграції в регіоні.

«38 паралель» – розмежувальна лінія бойових дій радянських та американських військ у Кореї, лінія розколу Кореї на Південь і Північ, кордон між Республікою Кореєю та Корейською Народною Демократичною Республікою.

«Північна дипломатія» – зовнішня політика Республіки Корея періоду президентства Ро Де У (1988-1993 рр.), спрямована на розширення контактів Південної Кореї з країнами Східної Європи та Китаєм, шляхом встановлення дипломатичних відносин, інтенсивних торговельних та економічних зв'язків.

«Північна дипломатія» – зовнішня політика Республіки Корея періоду президентства Ро Де У (1988-1993 рр.), спрямована на розширення контактів Південної Кореї з країнами Східної Європи та Китаєм, шляхом встановлення дипломатичних відносин, інтенсивних торговельних та економічних зв'язків.

«Ресурсний меркантилізм» – переважання ресурсних інтересів країни над усіма іншими.

«Хеджована» політика – політика країни, яка спрямована на зменшення ризику у відносинах з іншим суб'єктом міжнародних відносин, шляхом укладання протилежної угоди

Modus vivendi – домовленість, якої сторони дотримуються незважаючи на відсутність формального договору. Доктрина Трумена – зовнішньополітична програма, висунута Президентом США Г. Труменом після Другої світової війни. Публічно була озвучена 12 березня 1947 р. Основою доктрини була політика «стримування» СРСР у всьому світі.

Азійська фінансова криза – економічна криза, що охопила спочатку такі країни як Таїланд, Філіппіни, Індонезію, Малайзію, Південну Корею, а згодом поширилась на Тайвань, Гонконг, Сінгапур. Криза вибухнула у липні 1997 року і стала найсерйознішим потрясінням світової економіки у 1990 роках. Після багатьох років швидкого зростання економіки, азійські країни раптово увійшли у глибоку рецесію. У цей час відбулося найбільш масштабне падіння фондового ринку Азії з часів Другої світової війни.

Азійська фінансова криза – економічна криза, що охопила спочатку такі країни як Таїланд, Філіппіни, Індонезію, Малайзію, Південну Корею, а згодом поширилась на Тайвань, Гонконг, Сінгапур. Криза вибухнула у липні 1997 року і стала найсерйознішим потрясінням світової економіки у 1990 роках. Після багатьох років швидкого зростання економіки, азійські країни раптово увійшли у глибоку рецесію. У цей час відбулося найбільш масштабне падіння фондового ринку Азії з часів Другої світової війни.

Відмінним компонентом інтеграції від простого співробітництва є наявність регіональних (субрегіональних) інститутів, що відповідають за спільну торговельну політику.

Військова доктрина – система офіційних поглядів і положень, що встановлює напрямок військового будівництва, підготовки країни та збройних сил до війни, способи та форми її ведення. Військова доктрина виробляється та визначається політичним керівництвом держави. Основні її положення складаються та змінюються у залежності від політики та суспільного устрою, рівня розвитку продуктивних сил, нових наукових досягнень і характеру очікуваної війни.

Військовий конфлікт – форма міждержавного конфлікту, що характеризується таким зіткненням інтересів протиборчих сторін, в якому останні для досягнення своїх цілей використовують різного роду обмеженні військові засоби без мобілізації усієї своєї військової сили.

Військові союзи – угода держав, з метою спільних дій для вирішення загальних політичних, економічних і військових завдань; угода у сфері безпеки, за умовами якої сторони обіцяють взаємну допомогу у разі необхідності.

Декларація – документ, офіційна заява, де проголошуються основні принципи зовнішньої та внутрішньої політики держави чи програмні положення партій та організацій.

Демілітаризація – роззброєння. У міжнародному праві ліквідація арсеналу, військових укріплень і споруд на окупованій території противника. Демілітаризація може включати в себе як часткову заборону мати військову промисловість, військові бази, так і повну заборону мати збройні сили.

Демократизація – політична реформація, система заходів і законів, направлених на впровадження елементів демократії (народовладдя) у країні, суспільстві.

Держава-буфер – країна, територія якої перешкоджає прямому зіткненню збройних сил конкуруючих між собою третіх країн, оберігаючи їх від конфлікту.

Дестабілізуючий фактор – це будь-яка дія, що призводить до втрати стабільності у будь-якій системі, – це дія, що призводить до порушення його запланованого функціонування та має деструктивну силу.

Дипломатія «сонячного світла» – політика Президента Республіки Корея Кім Де Чжуна (1998-2003 рр.), щодо Корейської Народної Демократичної Республіки, основою якої є принцип толерантності та компромісу.

Доктрина – вчення, наукова або філософська теорія, політична система, керівний теоретичний чи політичний принцип (наприклад, військова доктрина) або нормативна формула.

Економічна доктрина – доктрина, яка сприяє поясненню теорії та здійсненню аналізу економічних механізмів, відображає необхідність вибору між сукупностями основоположних принципів, на основі яких може розвиватися пояснювальна теорія.

Ескалація – розростання, нагнітання напруженості, загострення ситуації або конфлікту.

Зовнішньополітичні пріоритети – перевага одних зовнішньополітичних інтересів і цінностей над іншими, їх гармонізація у процесі вироблення основних напрямів зовнішньої політики, визначення стратегічних партнерів і статусу держави у системі міжнародних відносин, вибір яких обумовлюється політичними цінностями, ідеологічними уподобаннями, політичною культурою, розстановкою політичних сил у країні.

Зовнішня політика – це частина міжнародних відносин, діяльність держави й інших політичних інститутів суспільства щодо здійснення своїх інтересів і потреб на міжнародній арені. Головною метою зовнішньої політики є забезпечення сприятливих умов для реалізації інтересів тієї чи іншої держави, забезпечення національної безпеки та добробуту народу.

Зовнішня політика – це частина міжнародних відносин, діяльність держави й інших політичних інститутів суспільства щодо здійснення своїх інтересів і потреб на міжнародній арені. Головною метою зовнішньої політики є забезпечення сприятливих умов для реалізації інтересів тієї чи іншої держави, забезпечення національної безпеки та добробуту народу.

Зони вільної торгівлі – тип міжнародної інтеграції; у країнах-учасниках скасовуються усі митні обмеження (митні збори і податки), а також кількісні обмеження у взаємній торгівлі згідно з міжнародним договором. За кожною країною-учасницею зберігається право на самостійне та незалежне визначення режиму торгівлі щодо третіх країн.

Інтернаціоналізація економічна – посилення взаємозв'язку та взаємозалежності економік окремих країн, формування стійких економічних зв'язків між країнами, вплив міжнародних економічних відносин на національні економіки.

Інцидент – перший відкритий етап у динаміці конфлікту, що виражається у зовнішній протидії, зіткненні сторін.

Конкуперация – це взаємовідносини між країнами, які не відносяться ні до «стримування», ні до «залучення», а є результатом їх синтезу. Цей термін ввів американський бізнесмен Р. Нурда, згідно з принципами якого компанії, які, як правило, конкурують одна з одною, будуть також співпрацювати.

Конфронтація – протиборство, протиставлення, зіткнення сторін, їхніх інтересів і цілей.

Конфронтація – тип відносин між країнами, за якого дія однієї сторони систематично протиставляється діям іншої сторони. Не виключаючи при цьому періодичного співробітництва за окремими напрямками між суб'єктами, які протистоять один одному.

Концепція – система поглядів, те чи інше розуміння явищ і процесів; єдиний, визначальний задум. Концепція істотно відрізняється від теорії не

тільки своєю незавершеністю, але й недостатньою верифікованістю. Очевидно, її можна вважати сурогатною формою теорії. Головне призначення концепції полягає в інтеграції певного масиву знання, у прагненні використовувати його для пояснення, пошуку закономірностей. Проходячи через горнило перевірки фактами, концепція уточнюється як за змістом, так і з погляду її пізнавальних меж. При цьому вона може і не витримати випробування практикою та бути знехтуваною. Особливо часто це відбувається на тих етапах розвитку науки, коли потреба у поясненні об'єктів зумовлює виникнення безлічі концептуальних підходів, які інтегрують знання та дають більш-менш коректні пояснення

Концепція «двох Китаїв» – зовнішньополітична концепція визнання де-факто одночасно двох незалежних китайських держав – Китайської Народної Республіки та Тайваню («Китайської Республіки»).

Корейська проблема – має комплексний характер і включає низку аспектів: ядерне, ракетне озброєння Корейської Народної Демократичної Республіки, проблему об'єднання двох корейських держав

Криза – різке загострення суперечностей між державами, здатне у будь-який момент перерости у повномасштабну війну. Як правило, кризи протікають на тлі гострої нестачі ресурсу часу для політикодіпломатичного врегулювання спірних питань. У розвитку кризи виокремлюють декілька основних фаз: зародження, кульмінація (найвища точка), від якої

Культурна революція – період гострої боротьби за владу всередині компартії КНР (1966-1976 рр.), який супроводжувався масовими політичними репресіями проти супротивників Мао Цзедуна та різким загостренням відносин КНР з більшістю держав світу.

Мандат – імперативне доручення, повноваження на здійснення операції.

Месіанська політика – політика однієї країни по відношенню до іншої, яка покликана кардинально змінити, навіть врятувати державу, націю перед загальною кризою. Регіоналізм – врахування національних, економічних та інших особливостей, притаманних певному регіону тієї чи іншої країни; політика, спрямована на об'єднання групи держав певного регіону, залежних одна від одної в економічному, політичному та воєнному аспектах.

Між країнами-учасниками зберігаються митні кордони та пости, які контролюють походження товарів, що перетинають їхні державні кордони.

Міжнародний порядок – комплекс взаємовідносин між членами міжнародного співтовариства, на основі взаємодії різнорідних факторів, найбільш істотну роль серед яких відіграє співвідношення сукупних потенціалів окремих учасників і побудована на їх співвідношенні ієрархія (взаємне положення країн), а також принципи та правила цих взаємовідносин.

Нейтралітет – неучасть у війні, а у мирний час відмова від участі у військових блоках.

Нейтралітет – неучасть у війні, а у мирний час відмова від участі у військових блоках. Концепція «двох Китаїв» – зовнішньополітична концепція визнання де-факто одночасно двох незалежних китайських держав – Китайської Народної Республіки та Тайваню («Китайської Республіки»).

Неоколоніалізм – нові форми залежності (передусім економічні, фінансові) країн, що розвиваються від країн метрополій.

НІК «другої хвилі»: Малайзія, Таїланд, Індонезія.

Нові індустріальні країни (НІК) – країни, що за відносно короткий час створили значний промисловий потенціал, розвинули сучасні галузі економіки, різко збільшили свій промисловий експорт; здійснили стрибок від типової для країн, що розвиваються, відсталої економіки, до високорозвиненої. НІК «першої хвилі» у Східній Азії: Республіка Корея, Сінгапур, Тайвань, Гонконг («азіатські тигри» або «азіатські дракони»); НІК «другої хвилі»: Малайзія, Таїланд, Індонезія.

Нові індустріальні країни (НІК) – країни, що за відносно короткий час створили значний промисловий потенціал, розвинули сучасні галузі економіки, різко збільшили свій промисловий експорт; здійснили стрибок від типової для країн, що розвиваються, відсталої економіки, до високорозвиненої. НІК «першої хвилі» у Східній Азії: Республіка Корея, Сінгапур, Тайвань, Гонконг («азіатські тигри» або «азіатські дракони»);

Організаційно оформився у вересні 1961 р. на Першій конференції неприєднаних країн у Белграді; у ній взяли участь представники 25 країн; сьогодні до нього входять 119 держав.

Південно-Східна Азія (ПСА) – субрегіон Азії, до якого належать держави М'янма, Таїланд, Малайзія, Сінгапур, Лаос, Камбоджа, В'єтнам, Філіппіни, Індонезія, Бруней, Східний Тимор.

Південно-Східна Азія (ПСА) – субрегіон Азії, до якого належать держави М'янма, Таїланд, Малайзія, Сінгапур, Лаос, Камбоджа, В'єтнам, Філіппіни, Індонезія, Бруней, Східний Тимор.

події можуть розгортатися або до війни, або до компромісу й урегулювання (фаза виходу з кризи).

Політична інтеграція – це сукупність політичних процесів, спрямованих на консолідацію, об'єднання суспільства, політичних структур або етносів у рамках однієї держави або кількох держав для протидії внутрішнім і зовнішнім деструктивним чинникам. Регіональна економічна інтеграція – це процес взаємодії економік країн певного регіону та їх внутрішньо-економічних структур, що здійснюється з метою економічної взаємовигоди та виявляється як інтернаціоналізація виробництва. Регіональний рівень інтеграції базується на спільності територіальних кордонів держав, які інтегруються.

Посередник – третя сторона у конфлікті, яка забезпечує конструктивне обговорення проблеми, однак остаточне рішення приймається учасниками самостійно.

Регіоналізмом – процес формування економічних співтовариств державами певного регіону, за допомогою укладання торговельних угод преференційного типу.

Регіональне економічне співробітництво – це співпраця між регіонами, спрямована на укріплення економічних відносин, забезпечення національних інтересів та удосконалення правових механізмів взаємовигідного співробітництва.

Регіональні конфлікти – прояв у гострій формі протиріч економічного, політичного, ідеологічного характеру між групами держав на регіональному рівні; конфлікти, що виникають на основі протиріч, що складаються між окремими державами, коаліціями держав або окремими регіональними суб'єктами соціальної взаємодії всередині держави, й охоплюють великі географічні та соціальні простори.

Рух неприєднання – міжнародне об'єднання держав, що розвиваються, які проголосили основою свого зовнішньополітичного курсу неучасть у військово-політичних групах та угрупованнях. Організаційно оформився у вересні 1961 р. на Першій конференції неприєднаних країн у Белграді; у ній взяли участь представники 25 країн; сьогодні до нього входять 119 держав.

Рух неприєднання – міжнародне об'єднання держав, що розвиваються, які проголосили основою свого зовнішньополітичного курсу неучасть у військово-політичних групах та угрупованнях.

Стратегічне партнерство – довготривала співпраця держав на міжнародному рівні щодо значної кількості питань, з метою отримання максимальних вигод для себе і партнера, досягнення спільних економічних, політичних і стратегічних цілей.

Стратегічне партнерство – співробітництво між державами, яке передбачає спільну реалізацію ними своїх ключових національних інтересів. Таке партнерство повинно бути довготривалим, максимально ефективним і взаємовигідним. Воно відкидає будь-які несправедливі (дискримінаційні) дії однієї держави по відношенню до іншої. Ухвалені спільно рішення підлягають послідовному виконанню незалежно від зміни керівництва країн-партнерів. Якщо сьогодніні інтереси однієї з держав протирічать духу стратегічного співробітництва між ними, то не виключається можливість поступитися такими інтересами на користь партнера (задля досягнення компромісу). У будь-якому разі подібні дії мусять бути продиктовані умовами, що склалися, та спільним курсом, якого держави дотримуються на міжнародній арені.

Стратегія «конгейджмент» – стратегія стримування та залучення. Основними функціями цієї стратегії є не допустити тій чи іншій країні стати ворогом, а також зашкодити можливості тій чи іншій державі кинути виклик інтересам іншій державі у стратегічному для неї регіоні.

Стимування – стримування Радянського Союзу у рамках тих зон впливу, які він зумів набути, та безкомпромісна протидія будь-яким спробам

СРСР вийти за їх межі за допомогою протиставлення радянським діям колективних зусиль західного світу на чолі із США

Територіальні суперечності – розбіжність щодо приналежності будьякої території; прагнення держави до встановлення свого суверенітету над спірною територією. Територіальні суперечності можуть бути двосторонніми та багатосторонніми (коли на одну і ту ж територію, точна приналежність якої не встановлена, претендують дві або кілька держав).

Ультиматум – нота протесту, яка містить набір вимог, задоволення яких країна, яка пред'явила ультиматум, очікує протягом чітко визначеного в ультиматумі терміну. Мається на увазі, що неприйняття вимог у зазначений термін може викликати застосування санкцій аж до початку бойових дій.

Холодна війна – глобальна геополітична, економічна й ідеологічна конфронтація між Радянським Союзом і його союзниками, з одного боку, і США та Західною Європою та їх союзниками – з іншого, що тривала з середини 1940-х – до початку 1990-х років.

Човникова дипломатія – спосіб організації діяльності посередника з налагодження каналу комунікації між опонентами; полягає в організації посередником зустрічей послідовно з кожною зі сторін. «Човникову дипломатію» ще називають «швидкісною дипломатією», «Конкорддипломатією». Застосування «човникової дипломатії» пов'язують з діяльністю у 70-х рр. XX ст. радника президента США з питань національної безпеки Г. Кіссінджера.

Ядерна програма – роботи, спрямовані на створення ядерної зброї.

Японсько-американський союз – основою двостороннього союзу є підписаний у 1951 р. Договір про взаємне співробітництво та гарантії безпеки між США та Японією, що був переглянутий у 1961 р. Договір не має чітко обумовленого терміну дії та щорічно автоматично продовжується.

Навчальне видання

Терещенко Тетяна Вадимівна

кандидатка історичних наук, доцентка кафедри
всесвітньої історії та міжнародних відносин

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

«Зовнішня політика країн Азійсько-Тихоокеанського регіону в другій
половині ХХ – на початку ХХІ ст.»

Навчальний посібник

Підписано до друку Формат 60x84/16

Ум. друк. арк. 11. Тираж 300 пр. Зам